

แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

จุฑารัตน์ แผ้วไธสง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2566

แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

จุฑารัตน์ แผ้วไธสง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2566
(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

MANAGEMENT GUIDELINES FOR LEADING BUDDHIST SCHOOL UNDER UBON RATCHATHANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 1

CHUTHARAT PHAEOTHAISONG

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF EDUCATION
PROGRAM IN EDUCATIONAL ADMINISTRATION
FACULTY OF EDUCATION
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
2023

(COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	:	**แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1**
ชื่อนักศึกษา	:	**จุฑารัตน์ แผ้วไธสง**
ชื่อปริญญา	:	**ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**การบริหารการศึกษา**
ปีพุทธศักราช	:	**2566**
อาจารย์ที่ปรึกษา	:	**ผศ.ดร.จิราภรณ์ ผันสว่าง**

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ .....
(พระครูศรีวีรคุณสุนทร, ผศ. ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ :

ประธานกรรมการ .....
(พระเมธีวัชรากรณ์, รศ,ดร.)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา) .....
(ผศ.ดร.จิราภรณ์ ผันสว่าง)

กรรมการ .....
(ผศ.ดร.จำเนียร พลหาญ)

กรรมการ .....
(พระครูชัยรัตนากร, ดร.)

กรรมการ .....
(รศ.ดร.สุเทพ เมยไธสง)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Topic	:	Management Guidelines for Leading Buddhist School under Ubon Ratchathani Primary Educational Service Area Office 1
Student's Name	:	Chutharat Phaeothaisong
Degree Sough	:	Master of Education
Program	:	Educational Administration
Anno Domini	:	2023
Advisor	:	Asst.Prof.Dr.Jiraporn Phansawang

Accepted by the Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Master of Education (Educational Administration)

Dean of Faculty of Educatio .....

(Phrakhrusrivirakhunsunthorn, Asst.Prof.Dr.)

Thesis Committee :
Chairman .....

(Phrametheewatcharaphorn, Assoc.Prof.Dr.)

Member (Advisor) .....

(Asst.Prof.Dr.Jiraporn Phansawang)

Member .....

(Asst.Prof.Dr.Chumnian Pollaharn)

Member .....

(Phrakruchairattanakorn, Dr.)

Member .....

(Assoc.Prof.Dr.Suthep Moeithaisong)

Copyright of Mahamakut Buddhist University

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	:	**แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1**
ชื่อนักศึกษา	:	**จุฑารัตน์ แผ้วไธสง**
ชื่อปริญญา	:	**ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**การบริหารการศึกษา**
ปีพุทธศักราช	:	**2566**
อาจารย์ที่ปรึกษา	:	**ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราภรณ์ ผันสว่าง**

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครู รวม 152 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามโดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.98 และแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า :

1) การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ตามแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร และนักเรียน ด้านกายภาพ ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ด้านกิจกรรมประจำวันพระ และ ด้านการเรียนการสอน ตามลำดับ

2) แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า (1) ด้านกายภาพ มี 7 แนวทาง (2) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ มี 4 แนวทาง (3) ด้านการเรียนการสอน มี 5 แนวทาง (4) ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร มี 5 แนวทาง (5) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ มี 8 แนวทาง

คำสำคัญ : แนวทางการดำเนินงาน, โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ, สถานศึกษา

ABSTRACT

Thesis Topic	:	**Management Guidelines for Leading Buddhist School under Ubon Ratchathani Primary Educational Service Area Office 1**
Student's Name	:	**Chutharat Phaeothaisong**
Degree Sought	:	**Master of Education**
Program	:	**Educational Administration**
Anno Domini	:	**2023**
Advisor	:	**Asst. Prof. Dr.Jiraporn Phansawang**

The objectives of this research were : 1) to study the management for leading buddhist school under Ubon Ratchatahani Primary Educational Service Area Office 1, and 2) to study practical the management guidelines for leading buddhist school under Ubon Ratchatahani Primary Educational Service Area Office 1. Simples were the administrators and teachers, tolally 152 in number and 10 interviews.The research instrument for collecting the data was the questionaire with its relialatity at 0.98 and quality-verified interview.The data collected were analyzed by the computer program and the statistical devides composed of Frequency, percentage, mean, standard deviation and content Analysis.

The research results were as follows :

1) The management for leading buddhist school under ubon ratchatahani primary educational service area office 1 follows the guidelines for managing leading Buddhist schools. Overall it is at a high level. When considering each aspect, it was found that It is at a high level in every aspect. When sorting the average values from highest to lowest, they include the behavior of teachers, administrators, and students, the physical aspect, and the promotion of the Buddhist way. Daily Buddhist activities and teaching.

2) The management guidelines for leading buddhist school under ubon ratchatahani primary educational service area office 1. include five quidelines were as follows. (1) the physical aspect, there were 7 approaches, (2) the daily Buddhist

activities aspect, there were 4 approaches, (3) the teaching aspect, there were 5 approaches, (4) the behavioral aspect. Students, teachers, and administrators have 5 approaches. (5) In terms of promoting the Buddhist way, there are 8 approaches.

Keywords : Management Guidelines, Leading Buddhist School, Primary Educational

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเนื่องจากบุคคลหลายฝ่ายที่ได้ช่วยเหลือในครั้งนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นสถาบันที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ด้านการบริหารการศึกษา ในระดับปริญญาโท

ขอกราบขอบพระคุณ พระเทพวัชรเมธี, ผศ.ดร. อธิการบดี พระครูศรีวีรคุณสุนทร, ผศ.ดร. คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ ที่ได้อำนวยความสะดวกในการศึกษาตลอดหลักสูตร พระเมธีวัชราภรณ์, รศ.ดร. ที่กรุณาเป็นประธานควบคุมการสอบ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับความถูกต้องของเนื้อหาในเล่มวิทยานิพนธ์ด้วยดี คณาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราภรณ์ ผันสว่าง ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตลอดจนตรวจสอบข้อบกพร่องต่าง ๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จนสำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดียิ่ง รวมถึงผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัยทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ ขอขอบคุณผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือในด้านการให้ข้อมูลและการเก็บข้อมูลในการค้นคว้าวิจัย จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้อย่างสมบูรณ์ ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่คณะศึกษาศาสตร์ทุกท่านที่ได้ให้ความสะดวกด้วยดีเสมอมา ตลอดจนเพื่อนนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษาทุกท่าน ที่คอยเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา ขอขอบคุณนางสายชิม สุขเลิศ มารดา ร.ต.อ.ศักดิ์สยาม แผ้วไธสง สามี และลูกๆ พร้อมทั้งญาติมิตรทุกท่านที่คอยห่วงใยให้การสนับสนุน ช่วยเหลือและเป็นกำลังใจตั้งแต่เริ่มเรียนจนจบการศึกษา

คุณงามความดีและประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องสักการบูชา คุณพระรัตนตรัย พระคุณของมารดา บิดา ครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ที่มีคุณค่ายิ่ง และขอแผ่คุณความดีนี้ให้แก่เพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทุกรูปทุกนาม พร้อมทั้งเจ้ากรรมนายเวรในทุกภพทุกชาติด้วยเทอญ

จุฑารัตน์ แผ้วไธสง

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... จ

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... ฉ

กิตติกรรมประกาศ ..... ซ

สารบัญ ..... ฌ

สารบัญตาราง ..... ฎ

สารบัญภาพ ..... ฐ

บทที่

1 บทนำ **1**

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1

1.2 คำถามการวิจัย 3

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย 3

1.4 ขอบเขตของการวิจัย 4

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 5

1.6 คำนิยามศัพท์เฉพาะ 5

2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง **7**

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ 7

2.2 แนวคิด และหลักการที่เกี่ยวข้องการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ 35

2.3 แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ 72

2.4 สภาพพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย 91

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 93

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย 102

3 วิธีดำเนินการวิจัย **103**

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง 103

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 105

3.3 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ 106

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล 107

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล 108

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
	3.6 สถิติที่ใช้ในการวิจัย	109
4	**ผลการวิเคราะห์ข้อมูล**	**111**
	4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	111
	4.2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล	111
	4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	111
5	**สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ**	**125**
	5.1 สรุปผล	125
	5.2 อภิปรายผล	128
	5.3 ข้อเสนอแนะ	135
บรรณานุกรม		**136**
ภาคผนวก		**144**
	ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย	145
	ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย	147
	ภาคผนวก ค รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	151
	ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ	157
	ภาคผนวก จ เครื่องมือเพื่อการวิจัย	159
	ภาคผนวก ฉ ผลการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	170
ประวัติผู้วิจัย		**180**

สารบัญตาราง

ตารางที่ **หน้า**

2.1 อัตลักษณ์ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ 36

3.1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 จำนวน 18 โรงเรียน 104

4.1 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตาม สถานภาพ เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และ ขนาดโรงเรียน..... 112

4.2 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 โดยรวมและรายด้าน..... 114

4.3 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านกายภาพ..... 115

4.4 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านกิจกรรมประจำวันพระ..... 117

4.5 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นต่อแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านการเรียนการสอน..... 118

4.6 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นต่อแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร และนักเรียน..... 119

4.7 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นต่อแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ..... 120

สารบัญภาพ

ภาพที่ **หน้า**

2.1 การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ..... 39
2.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 102

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของคนไทยทุกคน ที่รัฐต้องจัดให้เพื่อพัฒนาคนไทยทุกช่วงวัย ให้มีความเจริญงอกงามทุกด้าน เพื่อเป็นต้นทุนทางปัญญาที่สำคัญในการพัฒนาทักษะ คุณลักษณะ และสมรรถนะในการประกอบสัมมาชีพ และการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุขอันจะนำไปสู่เสถียรภาพ และความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติที่ต้องพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาประเทศในเวทีโลกท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกศตวรรษที่ 21 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560 หน้า ก) ดังนั้นระบบการศึกษาของประเทศไทยจึงถูก ท้าทายจากแรงผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมค่อนข้างมาก ความท้าทายที่เป็นพลวัตของโลกศตวรรษที่ 21 ทั้งในส่วนที่เป็นแรงกดดันภายนอก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของบริบทเศรษฐกิจและสังคมโลก อันเนื่องจากการปฏิวัติดิจิทัล (Digital Revolution) การเปลี่ยนแปลงสู่อุตสาหกรรม 4.0 (The Fourth Industrial Revolution) การดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ 2573 (Sustainable Development Goals : SDGs 2030) ซึ่งประเทศที่ต้องการความก้าวหน้าต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน โดยอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือ สำหรับประเทศไทย เป็นประเทศที่กำลังพัฒนาและมีปัญหาเกี่ยวกับกำลังคนที่จะตอบสนองนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมค่อนข้างมาก อันสืบเนื่องมาจากระบบและวิธีการจัดการศึกษาที่ไม่สามารถสร้างและกระจายโอกาส รวมทั้งคุณภาพการศึกษาได้อย่างเท่าเทียมกัน

ทั้งนี้ ประเทศไทยยังประสบปัญหาด้านคุณภาพในการจัดการศึกษาหลายประการ นับตั้งแต่ปัญหาคุณภาพของคนไทยทุกช่วงวัย ปัญหาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับ จุดอ่อนของระบบการศึกษาและการพัฒนาบุคลากรด้านวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เทคโนโลยี และการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่ยังไม่เหมาะสม ขาดความคล่องตัว ยังมีความเหลื่อมล้ำในด้านโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา รวมทั้งปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม และการขาดความตระหนักถึงความสำคัญของการมีวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต และการมีจิตสาธารณะของคนไทยส่วนใหญ่ โดยผลการพัฒนาการศึกษาในช่วงปี 2552 - 2559 พบว่า ด้านคุณภาพการศึกษา ผลการพัฒนายังไม่เป็นที่น่าพึงพอใจ เนื่องจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีคะแนนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยมาก และต่ำกว่าหลายประเทศในแถบเอเชีย ส่วนประเด็นคุณธรรม จริยธรรมของเด็กและเยาวชนยังต้องมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560, หน้า จ) ซึ่งส่งผล

กระทบต่อระบบการศึกษาที่ต้องปรับเปลี่ยนให้สนองและรองรับความท้าทายดังกล่าว จึงมีความจำเป็นที่ประเทศไทยต้องปฏิรูปการศึกษา เพื่อให้ระบบการศึกษาเป็นกลไกหลักของการขับเคลื่อนประเทศ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับใหม่ กรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) และกรอบทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) เพื่อให้สามารถนำพาประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนในอีก 20 ปีข้างหน้า

โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบพัฒนาตามพุทธธรรมตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจทางคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และวัฒนธรรมเมตตาเป็นรากฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหาร และครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา ลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างสมบูรณาการเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงาม และเพื่อให้เห็นอัตลักษณ์ของความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชัดเจน ดังนั้นในปี พ.ศ 2555 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้กำหนดอัตลักษณ์ “29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ปีที่ 9” เพื่อพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งมีอยู่ 5 ด้าน ดังนี้ คือ 1) ด้านกายภาพ 2) ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู ผู้บริหาร 3) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ 4) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ 5) ด้านการเรียนการสอน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561)

ความคิดแบบโรงเรียนวิถีพุทธและแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ กระทรวงศึกษาธิการ จึงมีแนวคิดที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษานำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์จัดกับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามความมุ่งหมายและหลักการที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดไว้ในมาตรา 6 โดยกล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, หน้า 5) ซึ่งจะเห็นได้ว่า มีความสอดคล้องกับเป้าหมายโดยแท้ของพุทธธรรมอยู่แล้ว ให้มีความชัดเจนขึ้น โดยผ่านการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ อันจะเป็นตัวอย่างที่จะขยายผลสู่การพัฒนาในโรงเรียนอื่นๆ ต่อไป ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของประเทศไทย โดยเริ่มจากกระแสการปฏิรูปการศึกษา ที่ได้รับความร่วมมือในภาครัฐและเอกชนปรับระบบการเรียนการสอนให้มีความหลากหลาย เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ได้นำหลักไตรสิกขา หรือองค์ความรู้ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้น โดยนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งอาจเป็นการเรียนการสอนแบบบูรณาการ หรือการจัดเป็นระบบในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่ โดยนำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถกิน อยู่ ดู ฟังเป็น คือใช้ปัญญา และการจัดดำเนินการของสถานศึกษาจะแสดงถึงการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านด้วยวิถีวัฒนธรรมแสวงปัญญา มีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็งและสงบสุขและปัญญาที่มีความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด การแก้ปัญหาที่เหมาะสม (โยนิโสมนสิการ) โดยมีครูและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตรสำคัญที่รักและปรารถนาดี ที่จะพัฒนาผู้เรียนอย่างดีที่สุดด้วยความเพียรพยายาม (พระอธิการธวัชชัย คมฺภีรโต (แสงโสภณ), 2562, หน้า 43)

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการที่จะศึกษาแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ตามแนวคิดหลักที่สำคัญของการจัดสถานศึกษาที่จะดำเนินการพัฒนาให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธใน 5 ด้านของกระทรวงศึกษาธิการได้แก่ 1) ด้านกายภาพ 2) ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู ผู้บริหาร 3) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ 4) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ 5) ด้านการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาการบริหารงานของโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำในสถานศึกษาที่รับผิดชอบ และเป็นแนวทางในการบริหารงานสำหรับสถานศึกษาที่พัฒนาเข้าสู่โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

เพื่อเป็นแนวทางในการหาคำตอบของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดข้อคำถาม สำหรับการวิจัยดังนี้

1.2.1 การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 มีการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำในระดับใด

1.2.2 ผู้บริหารโรงเรียนมีแนวทางในการบริหารจัดการของโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

1.3.2 เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 โดยได้กำหนดขอบเขตของเนื้อหา ดังนี้

การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้

1) ด้านกายภาพ

2) ด้านการเรียนการสอน

3) ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน

4) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ

5) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.4.2.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 18 คน และครูผู้สอน จำนวน 241 คน รวมทั้งสิ้น 259 คน จากจำนวน 18 โรงเรียน (แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1, ข้อมูล ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2565)

1.4.2.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 18 คน และครู จำนวน 134 คน รวมทั้งสิ้น 152 คน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970) กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีเทียบสัดส่วน แล้วสุ่มอย่างง่ายด้วยวิธีจับฉลาก

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

1.4.4 ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระยะเวลาในการวิจัย ตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2565 ถึงเดือน มีนาคม 2566 รวมเป็นระยะเวลา 6 เดือน

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

1.5.2 ได้แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

1.5.3 ผลของการวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำให้เจริญก้าวหน้าสืบต่อไป

1.6 คำนิยามศัพท์เฉพาะ

งานวิจัยครั้งนี้เกิดความเข้าใจตรงกัน จึงขอกำหนดนิยามศัพท์เฉพาะต่าง ๆ ไว้ดังต่อไปนี้

1.6.1 โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ หมายถึง โรงเรียนรูปแบบใหม่ ซึ่งมีจุดเน้นที่การพัฒนาจิตวิญญาณเป็นการเรียนรู้รากเหง้าของภูมิปัญญาไทย โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับการปฏิรูปการเรียนรู้ และจัดการเรียนรู้มุ่งสู่การพัฒนาผู้เรียนโดยยึดหลักธรรมชาติของมนุษย์ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เจริญงอกงามตามหลักแห่งปัญญาวุฒิธรรม 4 ประการ คือ การอยู่ใกล้ชิดคนดี การเอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี การมีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีอย่างถูกวิธี และสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

1.6.2 แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธโดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ของสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่

1) ด้านกายภาพ หมายถึง สถานศึกษาจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริม การพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา มีศาลาพระพุทธรูปที่เด่นเหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาที่เหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติ ชวนให้มีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา ร่มรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม ดูแลเสียงต่างๆ มิให้อึกทึก ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียง ก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา เป็นต้น

2) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ หมายถึงสถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวันประจำสัปดาห์หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษาที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต

3) ด้านการเรียนการสอน หมายถึง ด้านการศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษาหรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนนั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น

4) ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน หมายถึง สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของความเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้ม แจ่มใส การมีความเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อนักเรียน ครูต่อผู้ปกครอง และครูต่อครูด้วยกัน และสถานศึกษาส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลดละเลิกอบายมุขการเสียสละ เป็นต้น

5) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ หมายถึง การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธคือมีการเตรียมบุคลากรผู้เกี่ยวข้องแผนงานทรัพยากรที่มุ่งเน้นสร้างศรัทธา และฉันทะในการพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามหรือปัญญาวุฒิธรรมในการพัฒนาผู้เรียน และบุคลากรตามระบบไตรสิกขาอย่างต่อเนื่องโดยใช้สภาพ และองค์ประกอบที่ชัดเจน

1.6.3 หลักไตรสิกขา หมายถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้กับครู ผู้บริหาร และนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ได้แก่

1) ศีล คือ มีความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด มีการแก้ปัญหาที่แยบคาย

2) สมาธิ คือ พฤติกรรม/ วินัยในการดำเนินชีวิตที่ดีงามต่อตนเอง และผู้อื่น

3) ปัญญา คือ พัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจเข้มแข็งสงบสุข

1.6.4 สถานศึกษา หมายถึง สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.6.5 ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

1.6.6 ครูผู้สอน หมายถึง ข้าราชการครู ครูผู้ช่วย ครูอัตราจ้าง ครูพี่เลี้ยง ที่ปฏิบัติการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

1.6.7 สถานภาพ หมายถึง หน้าที่ความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมายของผู้ตอบแบบสอบถาม วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) ผู้บริหาร (2) ครูผู้สอน

1.6.8 วุฒิการศึกษา หมายถึง คุณวุฒิทางการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น (1) ระดับปริญญาตรี (2) ระดับปริญญาโท (3) สูงกว่าระดับปริญญาโท

1.6.9 ประสบการณ์การทำงาน หมายถึง ระยะเวลาการทำงานของผู้ตอบแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น (1) น้อยกว่า 10 ปี (2) 10 – 20 ปี (3) 21 – ปีขึ้นไป

1.6.10 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 หมายถึง หน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับดูแลโรงเรียนที่จัดการศึกษาในระดับปฐมวัย ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ดูแลพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอดอนมดแดง อำเภอเขื่องใน อำเภอม่วงสามสิบ อำเภอเหล่าเสือโก้ก และอำเภอเมืองอุบลราชธานี

บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี จากตำรา บทความ หนังสือ เอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งมีหัวข้อที่สำคัญดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ

2.2 แนวคิด และหลักการที่เกี่ยวข้องการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ

2.3 แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ

2.4 สภาพพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละหัวข้อดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ

2.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับการศึกษา

พระพุทธศาสนา มองเรื่องการศึกษากับการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเดียวกันโดยถือว่าชีวิตเหมือนกับการเดินทางก้าวไปจึงเรียกว่า มรรค ซึ่งในการเดินทางของชีวิตนั้นย่อมต้องพบกับสิ่งใหม่ๆ ที่จะต้องเรียนรู้ ฝึกฝน คิดค้นหาทางแก้ปัญหา หรือจัดทำดำเนินการเพื่อที่จะได้ปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ เหล่านั้นได้อย่างถูกต้อง เรียกว่าสิกขา สิกขาก็คือศึกษา การดำเนินชีวิตที่เป็นอยู่ทั้งหมดของมนุษย์ให้เป็นไปด้วยดีจะต้องฝึกศึกษาใน 3 เรื่องคือ

1. เรื่องของกาย วาจาที่จะต้องไปสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกทั้งทางด้านที่เป็นวัตถุและทางด้านสังคม ผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย เรียกง่ายๆ ว่า ศีล

2. เรื่องของจิตใจ ซึ่งมีภาวะ และคุณสมบัติต่างๆ ที่จะมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก เรียกว่า สมาธิ

3. เรื่องของปัญญา ความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยมซึ่งจะเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เรียกว่า ปัญญา

ศีล สมาธิ และปัญญา รวมเรียกว่า ไตรสิกขา เป็นหลักการศึกษาที่ครอบคลุมข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาการพูดเรื่องของพระพุทธศาสนาก็คือ การที่จะนำเอาไตรสิกขาเข้ามาสู่ชีวิตคนเพราะไตรสิกขาเป็นเรื่องของชีวิต คือการที่จะทำให้ชีวิตอยู่ดีมีสุขเราสิกขาอย่างไรก็จะมีมรรคหรือ

วิถีชีวิตที่ดีงามขึ้นอย่างนั้นเมื่อทำไตรสิกขาให้เจริญมากขึ้น เราก็ยิ่งก้าวเข้าไปในมรรคมากขึ้น มรรคจึงเป็นเรื่องเดียวกันกับไตรสิกขา หรือเป็นอีกด้านหนึ่งของไตรสิกขาด้วยความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้จึงสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา และเรื่องของพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของการศึกษาทั้งสิ้น

ประเวศ วะสี (2553) กล่าวถึงคุณลักษณะของพระพุทธศาสนากับการศึกษาไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษาพระพุทธศาสนาให้คุณค่าแก่การศึกษาสูงสุดในวิถีชีวิตที่เจริญหรืออริยมรรคนั้นเมื่อรวมกลุ่มเข้ามาเหลือ 3 เรียกว่าไตรสิกขา สิกขา คือ ศึกษา ดังนั้นวิถีชีวิตก็คือการศึกษานั่นเอง

2. วัตถุประสงค์ ของการศึกษาคือเพื่อให้ พ้นจากความทุกข์ วัตถุประสงค์ ของการศึกษาจะเป็นตัวกำหนดการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้วัตถุประสงค์ของการศึกษาสมัยใหม่มุ่งเพื่อให้รู้วิชาจึงสอนวิชาเรียนวิชาทดสอบความรู้วิชาให้ประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตรเพื่อแสดงว่ารู้วิชานั้นๆ แต่ไม่ได้มุ่งให้รู้ในเรื่องของทุกข์ และการดับทุกข์จึงไม่สามารถแก้ไขความทุกข์ได้จริงเมื่อเรียนรู้ไปแล้วความทุกข์จึงไม่ได้ลดน้อยลง ในทางตรงข้ามอาจจะก่อความทุกข์ให้มีมากขึ้น

3. โลกทัศน์ และวิธีคิดแบบพุทธโลกทัศน์ และวิธีคิดเป็นปัจจัยกำหนดว่า เราจะเข้าถึงความเป็นจริงได้หรือไม่ การเห็นโลกหรือโลกทัศน์ที่คับแคบ เฉพาะส่วน ไม่เห็นทั้งหมด จะนำไปสู่การคิดแบบแยกส่วน สุดโต่ง ขัดแย้ง และรุนแรง การเห็นไม่ครบ หรือทัศนะแบบแยกส่วนจึงนำไปสู่การเสียสมดุล และวิกฤตเสมอ เมื่อมนุษย์มีความโน้มเอียงไปในทัศนะ และการคิดแบบแยกส่วนก็จะนำเข้าไปสู่ปัญหาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ พระพุทธศาสนามองธรรมชาติของสรรพสิ่งเป็นกระแสของเหตุปัจจัยที่เป็นพลวัต (อนิจจัง) คือมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ไม่มีอะไรที่เป็นตัวของตัวเองเป็นเอกเทศโดยไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ส่วนทางด้านวิธีคิดพระพุทธศาสนามีวิธีคิดอย่างเป็นกลาง คือ การคิดตามความเป็นกระแสของเหตุปัจจัย ถ้ามีเหตุให้มีจึงมี ถ้าไม่มีเหตุให้มีจึงไม่มี ไม่ใช่มีหรือไม่มีโดยตัวเองเป็นเอกเทศการเรียนพระพุทธศาสนาแบบท่องจำเนื้อหาโดยไม่เรียนกระบวนการคิดแบบพุทธก็ไม่ทำให้เกิดความเป็นพุทธ คนที่รู้เนื้อหาพุทธเป็นอันมาก แต่วิธีคิดไม่ใช่พุทธ ก็ไม่ได้รับอานิสงส์จากความเป็นพุทธความเป็นพุทธจะต้องได้มาด้วยกระบวนการทางปัญญา อันประกอบด้วยโลกทัศน์ และวิธีคิดที่ถูกต้องโลกทัศน์แบบพุทธที่เห็นสรรพสิ่ง ทั้งรูปธรรม และนามธรรม ทั้งภายในตัว และนอกตัวเชื่อมโยงกันอย่างเป็นพลวัต หรือเป็นกระแสของเหตุปัจจัยต่อเนื่องยืดยาว ไม่มีที่สิ้นสุด ปราศจากจุดเริ่มต้น และจุดจบแต่เป็นเช่นนั้นนิรันดรไม่มีความเป็นตัวตนที่ดำรงอยู่โดยเอกเทศยอมนำไปสู่การเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งอย่างสมบูรณ์ และนำไปสู่การคิดอย่างเป็นกลางโลกทัศน์ และ วิธีคิดอย่างเป็นกลางตามธรรมชาติทำให้เกิดความเป็นอิสระ ไม่ติดอยู่ในความบีบคั้นระหว่างความจริงตามธรรมชาติกับความไม่เป็นกลางในการคิดสามารถเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่าง และคิดได้ทะลุปรุโปร่งไม่ติดขัด

บุคคลที่มีโลกทัศน์หรือเห็นโลกอย่างนี้ และคิดด้วยความเป็นกลางอย่างนี้ จึงมีปัญญาเข้าถึงความจริง เข้าถึงความงามเข้าถึงความถูกต้องมีอิสภาพโดยสิ้นเชิงมีความเมตตาหรือมิตรภาพต่อสรรพสิ่ง และมีความสุขยิ่งนัก

4. การศึกษาที่เอาชีวิตหรือวิถีชีวิตเป็นตัวตั้ง ไม่เอาวิชาเป็นตัวตั้งชีวิตเป็นสิ่งสำคัญที่สุด มนุษย์ควรเรียนรู้ให้รู้ตัวเอง และรู้การอยู่ร่วมกันด้วยสันติ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ สังคมสิ่งแวดล้อม การศึกษาในทางพระพุทธศาสนา เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวิถีชีวิตทั้งหมด หรือวิถีชีวิตคือการศึกษา ขณะที่การศึกษาส่วนใหญ่ในปัจจุบันเอาวิชาหรือศาสตร์เป็นตัวตั้ง ซึ่งเป็นการแยกส่วนจากชีวิตจริงสิ่งที่เรียนมักเป็นเรื่องนอกตัว เกือบไม่มีเลยที่เรียนรู้ให้รู้ตัวเองเมื่อไม่รู้ตัวเองก็ทำให้ถูกต้องไม่ได้

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์สูงสุดกับการศึกษา เพราะพระพุทธศาสนามองเรื่องการศึกษากับการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเดียวกัน โดยเห็นว่าการดำเนินชีวิตให้เป็นไปด้วยดี (มรรค) จะต้องเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาตนทั้งในด้านกาย สังคม จิตใจ และปัญญา (ไตรสิกขา)เพื่อให้รู้และเข้าใจธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ที่เป็นไปตามกระแสของเหตุปัจจัยอันจะช่วยให้สามารถประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นจริงซึ่งผลที่ได้คือการมีชีวิตที่มีความสุข และการอยู่ร่วมกันด้วยดีระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2.1.2 ความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธ

การศึกษาในอดีตอันยาวนานของไทย รากฐานมาจากการใช้พุทธธรรมมาอบรมสั่งสอน ในปัจจุบันไม่ได้นำพุทธธรรมมาเป็นฐานในการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับระบบ และองค์ความรู้ ถูกจัดตามโลกนิยมโดยมีฐานจากประเทศตะวันตกเป็นแก่นในการจัดการศึกษาทำให้พุทธธรรมเริ่มห่างจากชีวิตของคนไทยมากขึ้น ด้วยคุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพุทธธรรม และระบบไตรสิกขาที่ชัดเจนในการให้การศึกษาพัฒนาผู้เรียนทุกวัย ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้ สถานศึกษานำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์จัดกับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาปัจจุบัน เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนด ให้มีคุณสมบัติของการเป็นคนที่ดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง อันเป็นเป้าหมายแท้ของพุทธธรรมอยู่แล้ว ให้มีความชัดเจนขึ้น โดยผ่านการดำเนินงานของ “โรงเรียนวิถีพุทธ” ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ประกอบกับการที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาสืบเนื่องมาอย่างยาวนาน วิถีชีวิตจึงผูกพันกับพระพุทธศาสนา เมื่อมีการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนขึ้นในประเทศไทย จึงมีโรงเรียนส่วนหนึ่งนำแนวทางหรือหลักการของพระพุทธศาสนามาใช้ในการจัดการศึกษาจึงมีผู้รู้ได้กล่าวถึงโรงเรียนวิถีพุทธไว้ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2548, หน้า 36) กล่าวถึงโรงเรียนที่จัดการศึกษาแนวพุทธว่ามี 2 แบบ คือ

1. แบบที่โรงเรียนหลายแห่งจัดกันมาตามวัฒนธรรมที่เอื้อ คือ ตามที่ถือกันมาสืบกันมารู้ตามกันมาว่าอย่างนี้แหละเป็นชาวพุทธ ก็เลยทำอย่างนั้น

2. การจัดโดยได้ศึกษาหลักการว่าสาระของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างนี้ แล้วจัดให้เป็นไปตามหลักการ

ไพรัช สู่แสนสุข และบรรเจอดพร สู่แสนสุข (2556) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธว่าโรงเรียนวิถีพุทธเป็นโรงเรียนรูปแบบหนึ่งใน 5 รูปแบบที่กระทรวงศึกษาธิการพัฒนาเพื่อให้เป็นนวัตกรรมแห่งการพัฒนาผู้เรียน สู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับจุดเน้นการพัฒนาของประเทศ ที่มาของโรงเรียนวิถีพุทธเกิดจากการที่กระทรวงศึกษาธิการได้ จัดประชุมเรื่องหลักสูตรใหม่เด็กไทยพัฒนา ณ สถาบันราชภัฏสวนดุสิตเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2545 ที่ประชุมได้หารือถึงโรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อสนองตอบความสามารถที่แตกต่างกันของบุคคล เพื่อนำพาเด็ก และเยาวชนไทยก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างไร้ขีดจำกัด ซึ่งที่ประชุมเห็นว่าโรงเรียนวิถีพุทธเป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่ง ของสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขได้กระทรวงศึกษาธิการจึงได้นำความเห็นของที่ประชุมมาหารือ และได้ไปกราบขอคำแนะนำเรื่องการจัดโรงเรียนวิถีพุทธจากพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งนิมนต์ท่านมาให้ข้อคิดในการประชุม ระดมความคิดครั้งแรก จากการประชุมใหญ่ 2 ครั้ง ทำให้ได้ขอสรุปโรงเรียนวิถีพุทธในเรื่องสำคัญ คือภาพสรุปโรงเรียนวิถีพุทธ กรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ และแนวการบริหารโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ

2.1.3 ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ที่จะช่วยผลักดันให้เด็ก และเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดีคนเก่งของสังคมสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข โรงเรียนวิถีพุทธจะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษาเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ มีนักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธไว้ต่างๆ กัน ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2548, หน้า 1 - 2) ได้ให้ความหมายโรงเรียนวิถีพุทธว่าคือโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยดำเนินตามมรรค ซึ่งเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาที่แปลว่าทางอันประเสริฐมีองค์ 8 ประการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาสรุปว่าโรงเรียนวิถีพุทธคือโรงเรียนที่ฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งใน และนอกสถานที่ฝึกอบรมผู้เรียนให้กินอยู่ดูฟังเป็นคำว่าเป็นในกรณีนี้หมายถึง กินอยู่ดู และฟังตามหลักไตรสิกขาคือให้เกิดความประพฤติที่ดีงาม (ศีล) เกิดความมั่นคงในอารมณ์ (สมาธิ) เกิดความรอบรู้เท่า

ทัน (ปัญญา) ประยุกต์หลักพุทธธรรมให้ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และสามารถบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับรายวิชาอื่นๆ คือสอดแทรกวิถีแห่งความเป็นพุทธลงในทุกรายวิชาที่ทำการเรียนการสอนเป็นโรงเรียนที่เน้นหลักในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขมีวิถีแห่งการดำเนินชีวิตที่ชัดเจน

มติมหาเถรสมาคม ให้ความหมายไว้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธคือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษาผู้เรียนได้เรียนรู้ และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิตมุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตแท้จริงสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมโดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักพุทธธรรม 3 ประการคือไตรสิกขาได้แก่ ศีลสมาธิ ปัญญามาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านสู่การพัฒนาที่สมบูรณ์ได้ โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขานี้เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยภาวนา 4 คือ พัฒนาการทางกายสังคมจิตใจ และปัญญา กระบวนการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธต้องบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระ และกิจกรรมต่างๆ ในหลักสูตรนั้น คือ มีศีลสมาธิปัญญาเป็นเหมือนเส้นด้ายที่ร้อยเรียงทุกกลุ่มสาระ และกิจกรรมเข้าด้วยกันกล่าวอีกนัย คือ โรงเรียนฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งใน และนอกสถานศึกษา ดังนั้นผู้เรียนต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาตลอดเวลาโดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีไตรสิกขาในขณะที่กิน อยู่ ดู และฟังซึ่งเป็นกิจกรรมประจำวันของนักเรียน

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2547, หน้า 32) ได้กล่าวไว้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธคือโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยภาวนา 4 คือ พัฒนาการทางกาย สังคม จิต และปัญญา

กระทรวงศึกษาธิการ (2547, หน้า 82) กล่าวไว้ว่าโรงเรียนวิถีพุทธ คือโรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของโรงเรียน เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการผู้เรียนได้เรียนรู้ได้พัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิต

สรุปว่า โรงเรียนวิถีพุทธก็คือ โรงเรียนที่ฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งในและนอกสถานศึกษาฝึกอบรมผู้เรียนให้กิน อยู่ ดู ฟัง เป็นคำว่า เป็นในกรณีนี้หมายถึง กินอยู่ดู และฟังตามหลักไตรสิกขาคือให้เกิดความประพฤติที่ดีงาม (ศีล) เกิดความมั่นคงในอารมณ์ (สมาธิ) เกิดความรอบรู้เท่าทัน (ปัญญา) ประยุกต์หลักพุทธธรรมให้ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และสามารถบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับรายวิชาอื่นๆ คือสอดแทรกวิถีแห่งความเป็นพุทธวิถีแห่งปัญญาลงในทุกรายวิชาที่ทำการเรียนการสอนเป็นโรงเรียนที่เน้นหลัก ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข มีการดำเนินชีวิตที่ชัดเจนตามทางสายกลางคือหลักของมรรคมีองค์ 8 ประการโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานในการดำเนินชีวิต

2.1.4 จุดมุ่งหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ

จากความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธได้สะท้อนให้เห็นจุดมุ่งหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ ดังนี้

1. ชี้ให้เห็นผลของการศึกษาวา เมื่อผู้เรียนก้าวไปในวิถีแห่งความเป็นพุทธแล้วจะสามารถเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ทำให้มีจิตใจ และปัญญาที่เป็นอิสระ มีชีวิตที่ดีเจริญงอกงาม มีความสุขแท้จริง พึ่งตนเองได้ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญา ซึ่งคุณลักษณะของผู้เรียนดังกล่าวนี้ถือได้ว่า เป็นจุดมุ่งหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ

2. เนื่องจากโรงเรียนวิถีพุทธนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา โดยเน้นการพัฒนาอย่างบูรณาการในระบบแห่งไตรสิกขา ดังนั้นจุดมุ่งหมายของโรงเรียนวิถีพุทธจึงสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาตามแนวทาง ของพระพุทธศาสนาซึ่งมีผู้กล่าวถึงไว้ดังนี้

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต) (2531, หน้า 8 – 11) อธิบายถึงความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาว่า พระพุทธศาสนาเห็นว่าทุกชีวิตต้องการที่จะดำรงอยู่ด้วยดี และเจริญงอกงาม ซึ่งการดำรงอยู่ด้วยดี และเจริญงอกงามนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเองแต่เป็นสภาพชีวิตที่ต้องทำให้เกิดขึ้น และในการทำชีวิตให้ดี และเจริญงอกงามนั้นก็จะต้องเผชิญกับสิ่งบีบคั้นจำกัดขัดขวาง ซึ่งรวมทั้งความบกพร่องอ่อนแอของมันเองสภาพเหล่านี้เรียกว่าปัญหาหรือทุกข์ ทำให้ไม่มีอิสรภาพ ทำอะไรก็ไม่โปร่ง ไม่โล่ง จึงต้องมีการแก้ปัญหา มีการบริหารตลอดเวลาทั้งร่างกาย และจิตใจ สาเหตุของปัญหาต่างๆ เกิดจากอวิชชา หรือความไม่รู้ เช่น ไม่รู้จะปฏิบัติต่อโลกหรือสิ่งทั้งหลายรอบๆ ตัวอย่างไรจึงจะอยู่ได้ด้วยดี จะเจริญงอกงามไปถึงไหน สู่จุดหมายใดความไม่รู้จะชักจูงให้เราปฏิบัติไปในวิถีทางของความอยาก อันได้แก่ตัณหา ต้องดิ้นรนให้อยู่รอด และเสพสนองประสาทสัมผัสซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง ปัญหาหรือทุกข์จึงเกิดขึ้น เราจึงต้องแสวงหาความรู้เพื่อให้เกิดปัญญา ให้มีวิชชา และความสามารถอื่นๆ เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือดับทุกข์ เมื่อแก้ปัญหาได้ก็คือดับทุกข์ได้ เมื่อดับทุกข์ได้ก็บรรลุอิสรภาพ หลุดพ้นจากสิ่งที่บีบคั้นทั้งปวง

สาโรช บัวศรี (2544, หน้า 5) กล่าวถึงเป้าหมายของการ ศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาว่าแบ่งได้ เป็น 2 ระดับตามชีวิตของมนุษย์ที่มีอยู่ 2 ระดับคือ

1. ชีวิตของผู้ไม่ครองเรือนอีกแล้ว เป็นระดับของผู้ที่มุ่งมั่นจริงๆ เพื่อหวังเจริญรอยตามพระพุทธองค์เป้าหมายของการศึกษาในระดับนี้ คือนิพพาน ซึ่งสามารถดับความทุกข์ได้โดยสิ้นเชิงและได้ประสบชีวิตที่ดีอย่างสูงสุด

2. ชีวิตของผู้ที่ครองเรือน หรือฆราวาส เป้าหมายของการศึกษาในระดับนี้จะต้องนำแนวคิดเรื่องนิพพานมาประยุกต์ด้วยเท่าที่จะทำได้ซึ่งในระดับผู้ที่ครองเรือนก็มุ่งจะดับหรือระงับเช่นกัน แต่เป็นการดับปัญหาของชีวิตให้ได้พอสมควรเพื่อจะได้ประสบชีวิตที่ร่มเย็น หรือที่พอดีพอควรที่เรียกว่าบูรณาการ อันได้แก่การมีชีวิตที่สมบูรณ์ ซึ่งจะต้องพยายามระงับยับยั้งแก้ไขปัญหาให้เหลือ

น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ผู้ที่มีชีวิตที่สมบูรณ์จะมีร่างกายแข็งแรง มีโรคภัยไข้เจ็บน้อยมากมีจริยธรรมสูง จิตใจได้รับการอบรมในเรื่องความดี มีศีลธรรม มีหิริโอตตัปปะ รู้จักประพฤติความดี รู้จักรับผิดชอบในบ้านเมืองเป็นพลเมืองดี มีความสามารถในทางเศรษฐกิจ รู้จักประกอบสัมมาชีพ ไม่ขาดแคลน ตลอดจนรู้จักคิด มีวิชาความรู้ในสาขาต่างๆ กว้างขวางเป็นพื้นฐาน และรู้ลึกซึ้งในสาขาที่ตนเองมีความถนัด การจะมีบูรณาการได้ก็ต่อเมื่อสามารถแก้ปัญหาของชีวิตฆราวาสได้หมด หรือเกือบหมด

ดวงเดือน จันทร์เจริญ (2541, หน้า 28 – 29) กล่าวถึงแนวความคิดของพระพุทธศาสนาวา ชีวิตมนุษย์มีอยู่ 2 ระดับ คือ ชีวิตของผู้ที่ยังครองเรือนอยู่ (ฆราวาส) และชีวิตของผู้ที่ไม่ครองเรือนอีกแล้ว (บรรพชิต) ซึ่งทั้ง 2 ระดับนี้ต่างก็ต้องศึกษาเล่าเรียนเพื่ออบรมตนเอง หรือเพื่อแก้ปัญหาของตน เอง และของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ตามควรแก่กรณี ในส่วนของบรรพชิตนั้นจุดมุ่งหมายของการศึกษา คือนิพพานหรือวิมุตติ อันมุ่งตรงไปที่สามารถดับหรือระงับปัญหาอันสูงสุดของชีวิตได้แก่ความทุกข์เสียได้โดยสิ้นเชิงและได้ประสบชีวิตที่ดีอย่างสูงสุด ส่วนผู้ที่ยังครองเรือนอยู่ ก็คงจะต้องนำเอาความคิดเรื่องนิพพานนี้มาประยุกต์ให้เป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาบางเท่าที่จะทำได้ กล่าวคือ มุ่งจะดับหรือระงับเช่นกันแต่เป็นการดับปัญหาของชีวิตให้ได้พอสมควร เพื่อวาจะได้ประสบชีวิตที่ร่มเย็น หรือที่พอดี พอควร หรือตามควรแก่กรณีของผู้ที่ยังครองเรือนอยู่ ชีวิตที่รมเย็นหรือที่ดีพอสมควรของฆราวาสนี้ คือบูรณาการ (ทำให้เต็มหรือสมบูรณ์) โดยระงับปัญหาด้านต่างๆ ให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ขยายความได้ว่าชีวิตที่สมบูรณ์ยอมเป็นชีวิตที่มีสมดุล คือ มีร่างกายแข็งแรง มีโรคภัยไข้เจ็บน้อยมาก มีจริยธรรมสูงได้แก่ จิตใจได้รับการอบรมในเรื่องความดี มีศีลธรรม และวินัย มีหิริโอตตัปปะ รู้จักประพฤติความดีและละความชั่วรู้จักรับผิดชอบในบ้านเมืองเป็นพลเมืองดี มีความสามารถในทางเศรษฐกิจ รู้จักประกอบสัมมาอาชีพ ไม่ขาดแคลน ตลอดจนรู้จักคิดมีวิชาความรู้ในสาขาต่างๆ กว้างขวางเป็นพื้นฐานและรู้ลึกซึ้งในสาขาที่ตนถนัด

การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษาการศึกษาแบบวิถีพุทธเป็นวิถีชีวิตประจำวัน เป็นการบูรณาการทั้งศีลสมาธิปัญญาเพื่อให้เป็นไป ตามคุณค่าแท้จริงของการดำเนินชีวิต โดยเพิ่มวิสัยทัศน์ให้มีการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านสมดุลสมบูรณ์ทั้งกาย (กายภาวนา) การประพฤติ (สีลภาวนา) จิตใจ (จิตภาวนา) ปัญญา (ปัญญาภาวนา) การยอมรับพุทธธรรมหรือพุทธศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลก และชีวิตที่แท้จริงและฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันการกินอยู่ดูฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวชผู้มุ่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์ และในทุกระดับยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุขพร้อมๆ กับช่วยให้คนรอบข้าง และสังคมมีความสุขพร้อมกันไปด้วยอย่างชัดเจน

ลักษณะจุดเน้นโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นสถานศึกษาในระบบปกติที่นำหลักพุทธธรรมหรือองค์ความรู้ที่เป็นคำสอน ในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้นโดย

มีจุดเน้นที่สำคัญ คือการนำหลักธรรมมาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษาซึ่งอาจเป็นการเรียนการสอนในภาพรวมของหลักสูตรสถานศึกษา หรือการจัดเป็นระบบวิถีชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่โดยนำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถกินอยู่ดูฟังเป็น คือใช้ปัญญาและเกิดประโยชน์แท้จริงต่อชีวิต และการจัดดำเนินการของสถานศึกษาจะแสดงถึงการจัดสภาพแวดล้อม และบรรยากาศ (ปรโตโฆสะ) ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียน ดังกล่าวจัดผ่านระบบไตรสิกขาที่ผู้เรียนได้ศึกษาปฏิบัติอบรมทั้งศีลหรือพฤติกรรมหรือวินัยในการดำเนินชีวิตที่ดีงามสำหรับตน และสังคมสมาธิหรือด้านการพัฒนาจิตใจที่มีคุณภาพมีสมรรถภาพมีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็ง และสงบ และปัญญาที่มีความรู้ที่ถูกต้องมีศักยภาพในความคิดการแก้ปัญหาที่เหมาะสม (โยนิโสมนสิการ) โดยมีครูและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตรสำคัญที่รัก และปรารถนาดีที่จะพัฒนาผู้เรียนอย่างดีที่สุดด้วยความเพียรพยายามระบบพัฒนาผู้เรียนด้วยไตรสิกขา

สถานศึกษาควรจัดสภาพในทุกด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถกิน อยู่ ดู ฟัง เป็นมีวัฒนธรรมแสวงหาปัญญาทั้งในการจัดสภาพจะส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาวุฒิธรรม 4 ประการคือ

1. สัปปุริสสังเสวะ การอยู่ใกล้คนดีใกล้ผู้รู้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี
2. สัทธัมมัสสวนะ การเอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี
3. โยนิโสมนสิการ มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดี และถูกวิธี
4. ธัมมนุธัมมปฏิบัติ ความสามารถที่จะนำความรู้ไปใช้และดำเนินชีวิตได้ถูกต้องตามธรรมปัญญาวุฒิธรรมทั้ง 4 ประการ จะส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักไตรสิกขาได้อย่างชัดเจน แนวคิดเบื้องต้นของการจัดสภาพสถานศึกษาที่เหมาะสมในด้านต่างๆ เช่น ด้านกายภาพ ควรจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาศีลสมาธิ และปัญญา เช่น มีศาลาพระพุทธรูปเด่นเหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิตเจริญภาวนาเหมาะสมหรือมากพอที่จะบริการผู้เรียนหรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติ ชวนให้มีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา ร่มรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม ดูแลเสียงต่างๆ มิให้อึกทึก ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิประเทืองปัญญาเป็นต้น สถานศึกษา วิเคราะห์จัดจุดเน้นหรือรูปแบบรายละเอียดโรงเรียนวิถีพุทธตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาซึ่งแต่ละสถานศึกษาจะมีจุดเน้นและรายละเอียดรูปแบบที่แตกต่างกันได้ เช่น บางสถานศึกษาจะมีจุดเน้นประยุกต์ไตรสิกขาในระดับชั้นเรียน บางสถานศึกษาเน้นประยุกต์ในระดับกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน บางแห่งอาจทำทั้งระบบทุกส่วนของการจัดการศึกษาก็เป็นไปได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนา อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับคือ

1. ระดับของผู้ครองเรือน มุ่งฝึกฝนพัฒนาตนเพื่อให้เกิดปัญญา นำไปสู่การมีชีวิตที่สมบูรณ์สามารถแก้ปัญหาของชีวิตให้ได้มากที่สุด ดำรงอยู่ด้วยดีและเจริญงอกงามทั้งร่างกาย และจิตใจ

2. ระดับของบรรพชิต มุ่งฝึกฝนพัฒนาตนเพื่อให้เกิดปัญญา จนสามารถหลุดพ้นจากกิเลส และความทุกข์ทั้งมวล บรรลุอิสรภาพอย่างแท้จริง

ถึงแม้ว่าจุดหมายโดยแท้จริงของการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาจะมุ่งสู่การหลุดพ้นจากกิเลส และความทุกข์ทั้งมวล สามารถบรรลุอิสรภาพได้อย่างแท้จริงแต่เนื่องจากจุดมุ่งหมายนี้ยากที่ผู้เรียนโดยทั่วไปจะสามารถเข้าถึงได้ ดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนของโรงเรียนวิถีพุทธจึงมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่ การฝึกฝนพัฒนาผู้เรียนให้เกิดปัญญาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญา สามารถแก้ปัญหาของชีวิตให้ได้มากที่สุดดำรงตนอยู่ด้วยดี มีความเจริญงอกงามมีความสุข และพึ่งตนเองได้

2.1.5 แนวคิดหลักการ และจุดเน้นที่สำคัญของการจัดการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2548) สรุปแนวคิดเรื่องหลักการจัดการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธไว้ ดังนี้

1. พระพุทธศาสนากับชีวิตมีความสัมพันธ์ที่กลมกลืน มนุษย์มีศักยภาพที่พัฒนาได้ โดยนำความรู้ความจริงมาจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับพัฒนาการของมนุษย์

2. พระพุทธศาสนามีความเชื่อวา มนุษย์มีส่วนประกอบสำคัญ 2 ประการ คือ กาย (physical) และจิต (mind) การจัดการศึกษาจึงเน้นการพัฒนากาย และจิตแบบองค์รวม (Holistic)

3. การจัดการศึกษามีจุดเน้นที่การฝึกฝน และพัฒนาบุคคลตามองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการควบคู่กัน คือ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ศีล คือ การพัฒนาวินัยในชีวิต จากความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดพฤติกรรมทางกาย วาจา และอินทรีย์ต่างๆ ให้มีความเคยชินเป็นนิสัย สมาธิคือ การพัฒนาด้านจิตใจ เพื่อให้มีใจแน่วแน่ มั่นคงหนักแนน มีคุณธรรม และมีความสุข ปัญญา คือการพัฒนาปัญญา ได้แก่ การรู้คิด ความเข้าใจ มองเห็นความจริง แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสมเท่ากันและเชื่อมโยงประยุกต์ใช้สร้างความรู้ใหม่ได้

สรุปความว่า จุดเริ่มต้นของไตรสิกขา คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ การพัฒนามนุษย์โดยใช้ไตรสิกขา จะเกิดผลได้ดีต้องอาศัยปัจจัยภายนอก คือ กัลยาณมิตร และปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ

2.1.6 องค์ประกอบของโรงเรียนวิถีพุทธ

องค์ประกอบสำคัญที่จะนำให้ผู้เรียนก้าวเข้าสู่วิถีแห่งไตรสิกขา คือ ปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยภายนอก ได้แก่ปรโตโฆสะหรือเสียงจากผู้อื่น เช่น คำสั่งสอนโดยเฉพาะที่เป็น

กัลยาณมิตร และปัจจัยภายในคือ โยนิโสมนสิการกิจกรรมในการศึกษาที่จัดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งดำเนินการกันเป็นระบบ การถ่ายทอดความรู้ และศิลปะวิทยาการต่างๆ ที่เป็นเรื่องของสุตะ ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกมาช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งสิ้น ส่วนผู้ที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยภายนอกมาเป็นผู้ช่วยก็มีเพียงแต่อัจฉริยบุคคลยอดเยี่ยมซึ่งมีน้อยมาก เช่น พระพุทธเจ้าเป็นต้น

ดังนั้น ปัจจัยภายนอก จึงมีความสำคัญมากในการช่วยชี้นำ ชักจูงให้ผู้เรียนก้าวเข้าสู่วิถีแห่งไตรสิกขา มีผู้ที่กล่าวถึงปัจจัยภายนอกที่ จะช่วยเกื้อกูล ส่งเสริม สนับสนุนผู้เรียนในโรงเรียนวิถีพุทธไว้ ดังนี้

ก. ผู้บริหารโรงเรียน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2542, หน้า 84–105) กล่าวถึงผู้บริหารว่าอยู่ในฐานะผู้นำที่เอื้อการศึกษาแก่ศิษย์และผู้อื่นจึงควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

1) มีพรหมวิหารสี่ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา คุณธรรมชุดนี้เป็นท่าทีของจิตใจต่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งแสดงออกต่อผู้อื่นความหมายของพรหมวิหารสี่จะชัดเมื่อมองดูสถานการณ์ที่ผู้อื่นประสบ กล่าวคือ เมื่อเข้าประสบสถานการณ์อะไรเราจะแสดงออกต่อเขาด้วยพรหมวิหารสี่ข้อไหน ดังนี้

(1) สถานการณ์ที่ 1 เมื่อนักเรียน เพื่อนร่วมงาน หรือเพื่อนมนุษย์อยู่ดีเป็นปกติเราก็มีเมตตา มีความเป็นมิตรปรารถนาดีอยากให้เขาเป็นสุข

(2) สถานการณ์ที่ 2 เมื่อนักเรียนเพื่อนร่วมงาน หรือเพื่อนมนุษย์ เกิดการเปลี่ยนแปลงจากปกติลงไปในทางตกต่ำมีความทุกข์ความเดือดรอนเราก็ต้องกรุณา พลอยหวั่นใจในทุกข์ของเขาต้องการจะปลดเปลื้องเขาให้พ้นจากความทุกข์เดือดร้อนนั้นเพื่อช่วยให้เขาเป็นอิสระ

(3) สถานการณ์ที่ 3 เมื่อนักเรียน เพื่อนร่วมงาน หรือเพื่อนมนุษย์ได้ดีมีสุขประสบความสำเร็จ ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงามเราก็มีมุทิตา พลอยยินดีในความสุข ความสำเร็จ หรือความดีของเขาพร้อมที่จะส่งเสริมสนับสนุนเขา

(4) สถานการณ์ที่ 4 เมื่อนักเรียนเพื่อนร่วมงานหรือเพื่อนมนุษย์สมควรจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนหรือต้องฝึกหัดตนให้ สามารถรับผิดชอบการดำเนินชีวิตของตัวเองเราก็ต้องมีอุเบกขา คือ คอยมองดูให้เขาฝึกหัดทำสิ่งต่างๆ ด้วยตัวเอง เพื่อที่เมื่อเขาทำไม่ถูก ไม่ได้ผลจะได้ช่วยแก้ไขแนะนำ จนเขาสามารถทำได้แต่ต้องไม่ใช่ไปทำให้เขาทุกอย่างจนเขาไม่สามารถทำอะไรเองได้การช่วยเหลือจะต้องช่วยในขอบเขตของความสมเหตุสมผล ไม่ละเมิดความชอบธรรม ไม่ละเมิดหลักการกฎเกณฑ์ กติกาของสังคม และเมื่อใดที่การกระทำของเขาไปส่งผลกระทบเสียหายต่อความถูกต้องดีงามความชอบธรรมหลักการกฎเกณฑ์กติกาของสังคมต้องหยุด ช่วยเหลือ เพื่อให้เขารับผิดชอบในการกระทำที่เกิดขึ้น

เมตตา กรุณา มุทิตา จะเน้นหนักในด้านความรู้สึกคือความรัก ส่วนอุเบกขาจะเน้นหนักในด้านปัญญาคือ ความรู้ต้องให้ปัญญานำเอาอุเบกขามาควบคุมความรู้สึกไว้ ถ้าไม่มีปัญญาก็ปฏิบัติไม่ได้เพราะจะต้องรู้ว่าอะไรเป็นเหตุเป็นผล อะไรเป็นความจริง อะไรเป็นความถูกต้อง อะไรเป็นหลักการจึงจะปฏิบัติได้อุเบกขา จึงต้องเน้นปัญญา และเป็นตัวสำคัญที่สุดที่จะสร้างดุลยภาพหรือความพอดีให้เกิดขึ้น

2) มีคุณสมบัติแห่งความเป็นกัลยาณมิตรผู้บริหารอยู่ในฐานะเป็นผู้นำ จึงควรมีคุณสมบัติแห่งความเป็นกัลยาณมิตร 7 ประการได้แก่

(1) ปโย นารัก คือ เป็นผู้รู้จักเอาใจใส่ในตัวบุคคล และสุขทุกข์ของเขา เข้าถึงจิตใจ ให้ความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ไต่ถาม ปโยเกิดจากการมีเมตตา กรุณามุทิตาซึ่งหากมีมากเกินขอบเขตอาจจะก่อให้เกิดความเสียหายได้จึงจำเป็นต้องมีอุเบกขามาควบคุมเพื่อให้เกิดความสมดุล เหมาะสมตามเหตุผล ช่วยให้ได้ทั้งคนทั้งหลักการ

(2) ครุ น่าเคารพ คือ เป็นคนมีหลักการ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นปลอดภัยเป็นที่พึ่งได้คนน่าเคารพจะเน้นที่การถือหลักการเป็นใหญ่เอางานเป็นสำคัญเอาธรรมนำหน้าซึ่งอาจทำให้เกิดความห่างเหินแห้งแล้งไม่ค่อยมีใครกล้าเข้าหน้า จึงต้องอาศัยเมตตา กรุณา มุทิตา มาช่วยให้เกิดความสมดุลด้วยเช่นกัน คุณสมบัติอีกอย่างหนึ่งของผู้เป็นครูคือจะต้องมีความเที่ยงตรงไม่มีอคติไม่ลำเอียงซึ่งถือเป็นแกนกลางของการรักษาดุลยภาพ ความสามัคคีและความมั่นคงของผู้ร่วมงาน และผู้ที่เกี่ยวข้องเพราะถ้าหากเสียความเป็นธรรมแล้วถึงแม้จะมีความรักใครกันอยู่ก็ยอมจะเกิดความกินแหนงแคลงใจกันได้

(3) ภาวนีโย นาเจริญใจ คือ น่ายกย่อง เป็นแบบอย่างได้ทำให้ผู้ร่วมงาน และผู้ที่เกี่ยวข้องมีความภาคภูมิใจ และมั่นใจวาเป็นผู้มีสติปัญญามีความสามารถมีคุณธรรมความดีงามอย่างแท้จริง สามารถยึดถือเป็นแบบอย่างได้ผู้ที่น่ายกย่องจะต้องมีคุณสมบัติอย่างน้อย 2 ด้าน ได้แก่ด้านความรู้ความสามารถทางวิชาการ และด้านการดำเนินชีวิตเช่นความประพฤติทั่วไป ความสัมพันธ์กับผู้อื่น และการดำรงตนในสังคมเป็นต้น

(4) วัตตา รู้จักพูด คือ รู้จักพูดให้ได้ผลรู้ว่าในสถานการณ์ไหน และกับใคร ควรจะพูดอะไร และอย่างไรเป็นนักสื่อสารที่ดีเอาใจใส่กับผู้ที่สื่อสารด้วยเพื่อให้รู้ และเข้าใจได้ตรงตามที่ต้องการ การรู้จักพูด มีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่การพูดให้ผู้ร่วมงาน และผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจ พูดให้เขาได้ประโยชน์รวมทั้งพูดให้เขาช่วยกันสร้างสรรค์ประโยชน์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงลักษณะของนักสื่อสารที่ดีไว้ 4 ประการได้แก่

ก. พูดแจ่มแจ้ง คือ อธิบายให้เข้าใจชัดเจน หมดข้อสงสัย

ข. พูดจูงใจ คือ พูดให้เห็นคุณค่า และความสำคัญจนซาบซึ้ง ยอมรับ อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ

ค. พูดเร้าใจ คือ ปลุกใจให้คึกคัก เกิดความแข็งขันมั่นใจ มีกำลังใจหาญกล้า มีความกระตือรือร้นที่จะทำให้สำเร็จ โดยไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรค และความยากลำบาก

ง. พูดให้ร่าเริง คือ ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความเมตตา ไมตรี ความหวังดีมีความรู้สึกสดชื่นร่าเริง เบิกบานผ่องใส แช่มชื่นใจด้วยความหวังในผลดี และทางที่จะสำเร็จ สิ่งสำคัญมากอย่างหนึ่งของการรู้จักพูดนี้คือ จะต้องรู้จักใช้วิธีสอนที่เหมาะสม และได้ผล

(5) วจนักขโม คือ อดทนต่อถ้อยคำ รู้จักฟังการรู้จักรับฟังเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้การสื่อสารได้ผลแม้คำพูดที่ได้ฟังจะไม่ถูกใจก็ทนได้เช่น อดทนในการรับฟังศิษย์ซักไซ้ไต่ถามหรือถามจุกจิกโดยไม่เบื่อไม่รำคาญเพื่อให้เข้าใจเขา และช่วยเขาได้ดี

(6) คัมภีรัญจะ กะถัง กัตตา คือ รู้จักแถลงเรื่องราวที่ลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจได้ชัดเจน และพาให้เข้าถึงเรื่องที่ยาก และลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอย่างได้ผล

(7) โน จัฏฐาเน นิโยชะเย คือ ไม่ชักนำในฐานะ คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหลไร้สาระ ไม่เป็นประโยชน์หรือไม่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2541, หน้า 12–36) กล่าวถึงคุณลักษณะที่ผู้บริหารควรมี 3 ประการ ได้แก่

1. จักขุมา มีปัญญามองการณ์ไกลหรือมีความชำนาญในการใช้ความคิด

2 วิธูโร จัดการธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านหรือมีความชำนาญด้านเทคนิค

3. นิสสยสัมปนโน พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษย์สัมพันธ์ดี หรือมีความชำนาญด้านมนุษย์สัมพันธ์

ธรรมอีกชุดหนึ่งที่นักบริหารจะต้องมี คือ พรหมวิหารธรรม ได้แก่ เมตตา คือความรักความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชามีความสุขเมตตาจะเกิดได้เมื่อรู้จักมองในแง่ดีหรือส่วนดี และมองข้ามส่วนเสียพร้อมทั้งให้อภัย กรุณา คือสงสารเห็นใจ ปรารถนาให้ผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาพ้นทุกข์เมื่อเขาประสบเคราะห์กรรมต้องมีความสงสาร และคิดหาทางช่วยเหลือให้เขาพ้นทุกข์ ความสงสารจะเกิดขึ้นได้เมื่อเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของผู้อื่น มุทิตาคือพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้ดีมีสุข นักบริหารต้องส่งเสริมให้คนทำงานได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถ และเปิดโอกาสให้ได้ทำงานอย่างเต็มที่ รวมทั้งชื่นชมยินดีในความก้าวหน้าของเขา อุเบกขา คือ ความรู้สึกว่างเฉยเป็นกลาง ไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่งมีความยุติธรรมในการให้รางวัล และลงโทษ นักบริหารต้องวางเฉยด้วยปัญญา มีอุเบกขาหยั่งรู้เท่าทันคน

ข. ครูผู้สอน

กรมวิชาการ (2546, หน้า 182) ได้กล่าวถึงลักษณะของครูครูว่า ต้องมีความเป็นกันเอง สามารถใช้ภาษาสื่อความหมายกับเด็กวัยรุนได้ เข้าใจความรู้สึกนึกคิดของนักเรียน มีกิริยาวาจาดี จิตใจดี วางตนได้เหมาะสมกับสถานภาพของครูมีความบริสุทธิ์ใจตั้งใจสั่งสอนศิษย์ ด้วยจิต

เมตตา ประพฤติตนเป็นตัวอย่างแก่ศิษย์ในการดำเนินชีวิตที่ดีงามบุคลิกภาพของครูจะเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างศรัทธาให้เกิดแก่นักเรียนครูสอนศีลธรรมควรมีบุคลิกภาพที่ดี 3 ประการได้แก่

1. บุคลิกภาพทางกาย มีความสะอาดแจ่มใสสงบ และสำรวม

2. มีสุขภาพจิตดี กล่าวคือ มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของตัณหา และอามิส เพราะผู้ที่มีจิตใจอิสระ ปลอดโปร่งจากปัญหาเท่านั้นที่จะชี้แนะ และช่วยเหลือผู้อื่นได้

3. มีความมั่นใจในตนเอง เนื่องจากเป็นผู้ที่รู้จริง และปฏิบัติจริงในสิ่งที่สอนผู้อื่น ครูที่ดีจึงเป็นผู้ที่มีความเรียบง่ายไม่มีปมเด่นหรือปมด้อยในการที่ต้องมาสอนพระพุทธศาสนา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2547, หน้า 52-54) กล่าวถึงครูว่า ควรมีคุณสมบัติและประพฤติตามหลักปฏิบัติ ดังนี้

1. เป็นกัลยาณมิตร คือ ประกอบด้วยองค์คุณของกัลยาณมิตร 7 ประการ ได้แก่

1) ปโย น่ารัก คือ มีเมตตากรุณาใส่ใจคน และประโยชน์สุขของเขา เข้าถึงจิตใจสร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

2) ครุ น่าเคารพ คือ เป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญ ประพฤติตนสมควรแก่ฐานะทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย

3) ภาวนีโย นาเจริญใจ คือ มีความรู้จริงทรงภูมิปัญญาแท้จริง ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอเป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่างทำให้ศิษย์เอ่ยอ้าง และรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ

4) วตฺตา รู้จักพูดให้ได้ผล คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไรคอยให้คำแนะนำวากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดีแก่ศิษย์

5) วจนกฺขโม คือ อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม แม้จุกจิกตลอดจนคำล่วงเกิน และคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ก็อดทนฟังได้ไม่เบื่อหน่ายไม่เสียอารมณ์

6) คมฺภีร จกถ กตฺตา คือ แถลงเรื่องล้ำลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7) โน จฏฐาเน นิโยชเย คือ ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

2. ตั้งใจประสิทธิ์ความรู้โดยตั้งตนอยู่ในธรรมของผู้แสดงธรรม 5 ประการ ได้แก่

1) อนุปุพพีกถา สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับคือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึกมีเหตุสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

2) ปริยายทัสสาวี จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล คือ ชี้แจง ยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจชัดในแต่ละประเด็น อธิบายยักเยื้องไปต่างๆ ให้มองเห็นกระจ่างตามแนวเหตุผล

3) อนุทยตา ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดีคือ สอนด้วยจิตเมตตามุ่งจะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน

4) อนามิสันดร ไม่มีจิตเพ่งเล็งมุ่งเห็นแก่อามิส คือสอนเขามิใช้มุ่งที่ตนจะได้ลาภสินจ้างหรือผลประโยชน์ตอบแทน

5) อนุปหัจจ วางจิตตรงไม่กระทบตน และผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหามุ่งแสดงอรรถแสดงธรรมไม่ยกตนไม่เสียดสีข่มขี่ผู้อื่น

3. มีลีลาครูครบทั้งสี่ ได้แก่

1) สันทัสสนา ชี้ให้ชัด จะสอนอะไรก็ชี้แจงแสดงเหตุผล แยกแยะอธิบายให้ ผู้ฟังเข้าใจ แจ่มแจ้งดังจูงมือไปเห็นกับตา

2) สมาทปนา ชวนให้ปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรทำก็บรรยายใหม่มองเห็นความสำคัญและซาบซึ้งในคุณค่า เห็นสมจริง จนผู้ฟังยอมรับ อยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

3) สมุตเตชนา เราให้กล้า คือ ปลุกใจให้คึกคัก เกิดความกระตือรือร้น มีกำลังใจแข็งขันมั่นใจที่จะทำให้สำเร็จไม่กลัวเหน็ดเหนื่อยหรือยากลำบาก

4) สัมปหังสนา ปลุกให้ร่าเริง คือ ทำบรรยากาศให้สนุกสดชื่นแจ่มใส่เบิกบานใจให้ผู้ฟังแช่มชื่นมีความหวังมองเห็นผลดี และทางสำเร็จ

4. มีหลักตรวจสอบ 3 ประการ คือ

1) สอนด้วยความรู้จริงรู้จริง ทำได้จริง จึงสอนเขา

2) สอนอย่างมีเหตุผล ให้เขาพิจารณาเข้าใจแจงด้วยปัญญาของเขาเอง

3) สอนให้ได้ผลจริง สำเร็จความมุ่งหมายของเรื่องที่สอนนั้นๆ เช่น ให้เข้าใจได้จริง เห็นความจริงทำได้จริงนำไปปฏิบัติจริงเป็นต้น

5. ทำหน้าที่ครูต่อศิษย์โดยอนุเคราะห์ตามหลักธรรม เสมือนเป็นทิศเบื้องขวา ได้แก่

1) แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี

2) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

3) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง

4) ส่งเสริมยกย่องความดีงามความสามารถให้ปรากฏ

5) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศคือ สอนฝึกศิษย์ให้ใช้วิชาเลี้ยงชีพได้จริง และรู้จักดำรงตนด้วยดีที่จะเป็นประกันให้ดำเนินชีวิตดีงามโดยสวัสดีมีความสุขความเจริญ

ค. หลักสูตร

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2547) ระบุว่า กระบวนการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธต้องบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระ และกิจกรรมต่างๆ ในหลักสูตร นั่นคือมีศีลสมาธิปัญญาเป็นเหมือนเส้นด้ายที่ร้อยเรียงทุกกลุ่มสาระ และกิจกรรมเข้าด้วยกัน กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็

คือโรงเรียนฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งใน และนอกสถานศึกษา ผู้เรียนจึงต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาตลอดเวลา โดยเฉพาะในขณะที่กิน อยู่ ดู และฟัง ซึ่งเป็นกิจกรรมประจำวันของนักเรียน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2548) กล่าวถึงจุดเน้นสำคัญของการจัดการศึกษาตามวิถีพุทธ ซึ่งมีความสำคัญและควรนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนวิถีพุทธ ดังนี้

1. ภารกิจที่สำคัญของการจัดการศึกษาคือ การเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ถูกต้องมองสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นสามารถจัดการสิ่งเหล่านั้นตามที่ควรจะเป็น เพื่อประโยชน์ตนเอง และสังคม กำจัดการมองเห็น และจัดการสิ่งทั้งหลายด้วยอำนาจ และตัณหา

2. สาระการเรียนเลือกโดยคำนึงถึงว่าพระพุทธเจ้าสอนอะไรบ้างผู้เรียนจะต้องรู้จะต้องทำอะไรให้ใกล้เคียงกับความต้องการพื้นฐาน และชีวิต ความเป็นอยู่ ในสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง และสามารถนำผลการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริง

3. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้จะต้องครอบคลุม ผู้เรียนแบบองค์รวม คือ พัฒนาความสนใจอารมณ์ความรู้สึก ค่านิยม ควบคู่กับพัฒนาปัญญากระตุ้นการเรียนรู้วิธีการเรียน สร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามความคาดหวังของผู้เรียน

พะนอม แก้วกำเนิด (2539, หน้า 102 – 104) กล่าวถึงเรื่องหลักสูตรว่า ควรเพิ่มเติมเรื่องเหล่านี้ให้มากขึ้น คือ

1. การรู้จักตนเองทั้งกาย และใจเรียนรู้หน้าที่ความรับผิดชอบ การพัฒนาตนเองตัวเรากับสังคม และสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ให้นักเรียนได้เรียนรู้ว่าเราคือใคร พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย คือใครมาจากไหนชีวิตคนเราทั้งกายอารมณ์ความต้องการตัณหาเป็นอย่างไรความสามารถ จุดเด่นจุดด้อยของเรามีอย่างไรหน้าที่รับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติมีอย่างใดบางการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจสภาพของชีวิต จิตใจของคน และการรู้จักควบคุมตนเองไม่ให้คิดชั่วพูดชั่ว และทำชั่ว

2. รู้หลักพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในสาระสำคัญ เช่น ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ4 กฎแห่งกรรมศีล สมาธิ ปัญญา และธรรมะขอต่างๆ ที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของนักเรียนในปัจจุบัน และอนาคตซึ่งสาระสำคัญเหล่านี้ต้องพยายามให้เด็กเข้าใจตามวัยของแต่ละคนให้เขาเข้าใจกฎของธรรมชาติอย่างแจมชัดเพื่อที่จะได้นำไปคิด ไปกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติของตนให้เหมาะสมกับวัย และสภาพแวดล้อมในชีวิตในด้านวิชาการแขนงต่างๆ ยังจำเป็นต้องให้เด็กเรียนมากๆ เพื่อการประกอบอาชีพในทางที่ชอบแต่จะต้องเป็นการเรียนในเชิงบริสุทธิ์ ปราศจากอคติความเห็นแก่ตัว และพวกพ้องต้องเรียนเพื่อมุ่งไปช่วยพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น

ฆ. ระบบการบริหาร

สวาท ภูคำแสน (2539, หน้า 121) กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารซึ่งมีหลายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระบบการบริหาร ดังนี้

1. กำหนดนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการสอดแทรกการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ในคาบเรียนจัดกิจกรรมที่เน้นการสร้างความตระหนักในการเรียนรู้ และปฏิบัติตามปรัชญาทางศาสนา รวมทั้งมีการรายงานผลอย่างเป็นระบบ

2. กำหนดให้มีกิจกรรมเสริมต่างๆ ในโรงเรียนอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง

3. กำกับติดตามนิเทศการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาที่เกี่ยวกับศาสนา

4. กำกับติดตามนิเทศการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในคาบแนะแนวอย่างเป็นระบบเน้นกิจกรรมส่งเสริม และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

5. ร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมหรือพิธีกรรมทางศาสนา

6. ส่งเสริมคนดีในโรงเรียน และชุมชนให้เป็นที่รู้จัก และยอมรับนับถือ โดยเน้นการประชาสัมพันธ์อย่างจริงจัง

7. กำหนดให้มีการติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ และพัฒนาปรับปรุงอยู่เสมอ

8. ส่งเสริมให้ครูศึกษาหลักธรรมคำสอน หรือปรัชญาทางศาสนาที่ตนนับถือให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ และลึกซึ้ง

9.ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูปฏิบัติตนตามแนวทางของศาสนาครบทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่มีความรู้ (ปริยัติ) การฝึกฝน (ปฏิบัติ) และการประเมินผลการปฏิบัติ (ปฏิเวธ)

10. ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

11. ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูประเมิน และรายงานผลการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

12. ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูเป็นผู้นำในทางปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน

13. ยกย่องชมเชยให้ขวัญกำลังใจครูที่ประพฤติตนเป็นคนดี และเป็นแบบอย่างที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม และทำประโยชน์ให้แก่สังคม

ธรรมนูญ วิสัยจร (2539, หน้า 113) กล่าวว่า ควรมีการอบรมครูทุกหมวดวิชาให้เข้าใจถึงแก่นแท้ของหลักธรรมในพระพุทธศาสนานอกจากนี้ครูต้องทำวิจัยเพื่อหารูปแบบการสอนที่ดีที่สุดในแต่ละวิชาที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลเพราะธรรมชาติของแต่ละรายวิชามีความแตกต่างกันอาจมีการสัมมนาผลการวิจัยรูปแบบการสอนเพื่อให้ได้วิธีการที่เหมาะสมสอดคล้องกับยุคเทคโนโลยีปัจจุบัน

ง. การจัดการเรียนการสอน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2546, หน้า 33 – 45) กล่าวถึงหลักทั่วไปของการสอนไว้ ดังนี้

1. เกี่ยวกับเนื้อหาหรือเรื่องที่สอน

1) สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เข้าใจได้ยากหรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ

2) สอนเนื้อเรื่องที่คอยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับชั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป

3) ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเองอย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง

4) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่องคุมอยู่ในเรื่องไม่วกวนไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

5) สอนมีเหตุผลตรองตามเห็นจริงได้

6) สอนเท่าที่พอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก

7) สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้ และเข้าใจเป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง

2. เกี่ยวกับผู้เรียน

1) รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะตามความแตกต่างระหว่างบุคคล และรู้ระดับความสามารถของบุคคล

2) ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคลอาจใช้ต่างวิธี

3) นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังจะต้องคำนึงถึงความพร้อม ความสุกงอม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ หรือญาณของผู้เรียนแต่ละบุคคลเป็นรายๆ ไปด้วยว่า ในแต่ละคราวหรือเมื่อถึงเวลานั้นๆ เขาควรจะได้เรียนอะไร และเรียนได้แค่ไหนเพียงไรหรือว่าสิ่งที่ต้องการให้เขารู้นั้นควรให้เขาเรียนได้หรือยัง

4) สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนแม่นยำ และได้ผลจริง

5) การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้รู้สึกว่า ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทรวมกันในการแสวงความจริงให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรีหลักนี้เป็นขอสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าตนได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ

6) เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นรายๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะและเหตุการณ์

7) ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย ที่มีปัญหา

3. เกี่ยวกับการสอน

1) ในการสอนนั้นการเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่งการเริ่มต้นที่ดี มีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมากอย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหาได้

2) สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลิน ไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียนให้เขามีความภูมิใจในตัว

3) สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตน และผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใครๆ

4) สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริงด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งมีค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน และงานสั่งสอนนั้นไม่ใช่สักแต่ว่าทำหรือเห็นผู้เรียนโง่เขลา หรือเห็นเป็นชั้นต่างๆ

5) ใช้ภาษาสุภาพนุ่มนวลไม่หยาบคายชวนให้สบายใจสละสลวยเข้าใจง่าย

เสถียรพงษ์ วรรณปก กล่าวถึงวิธีสอนพระพุทธศาสนาเพื่อให้ได้ผลดี ดังนี้

1) เลือกวิธีสอนหลายๆ รูปแบบ ให้เหมาะสมกับเรื่องที่จะสอน ไม่ใช่การบรรยายไปทุกเรื่อง

2) ควรมีนิทานข่าวหรือเรื่องตัวอย่างประกอบเพื่อชี้ให้เห็นสิ่งที่ต้องการสอนได้ชัดเจนขึ้น

3) ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อให้เด็กเกิดความมั่นใจ และอยากทำตามที่ครูสอน

4) ใช้วิธีสอนสมัยใหม่ ให้เด็กมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ให้มีประสบการณ์ในการคิด และแก้ปัญหา

5) ใช้สื่อการสอน

6) เน้นการสอน และฝึกอบรมเป็นรายบุคคล โดยคำนึงถึงความแตกต่างของนักเรียนในเรื่องความพร้อม และสติปัญญา

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2539, หน้า 112) กล่าวถึงเรื่องรูปแบบการสอนวิชาพระพุทธศาสนาว่าเมื่อพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทยการเรียนการสอนที่ดีจึงควรเป็นการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นผสมกลมกลืนกับวิถีการดำรงชีวิต โดยเน้นให้ผู้เรียนได้กระทำปฏิบัติด้วยตนเองกิจกรรมการเรียนการสอนควรเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจริงในชีวิต ในชุมชน และสังคมนั้นๆ ในภาคความรู้ความเข้าใจ ควรให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษา ค้นคว้า แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ได้อ่าน พูดคุย สังเกต ซักถามแสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และกับบุคคลอื่นได้สัมผัส และพบเห็นด้วยตนเองให้มากที่สุด

จ. การใช้สื่อ

กรมวิชาการ (2546, หน้า 201) กล่าวถึงหลักการ และแนวความคิดของสื่อการเรียนรู้ว่า ควรประกอบด้วยองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และพลังในการกระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานคุณลักษณะของสื่อที่มีประสิทธิภาพมี 4 ประการ คือ ประการที่ 1 ต้องเป็นสื่อที่เน้นการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ประการที่ 2 ครู และนักเรียนสามารถจัดทำ และพัฒนาขึ้นเองได้ประการที่ 3 รูปแบบของสื่อต้องมีความหลากหลายสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และศักยภาพของผู้เรียน ประการที่ 4 สื่อการเรียนการสอนต้องตรงกับจุดประสงค์เนื้อหาและกิจกรรมของบทเรียนอีกทั้งยังต้องใช้อย่างประหยัด และคุ้มค่าด้วย กรมวิชาการ ได้จัดประเภทของสื่อการเรียนรู้ออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์ คือสื่อที่ทำหน้าที่เก็บความรู้ ในลักษณะของภาพ และตัวอักษรในรูปแบบต่างๆ เช่น หนังสือเรียน คูมือ ภาพพลิก รูปภาพ แผนภูมิ แผนที่ ป้ายนิเทศ แผนพับ โปสเตอร์

2. สื่อเทคโนโลยีคือ สื่อการเรียนรู้ที่ผลิตขึ้น เพื่อใช้ควบคู่กับเครื่องมือโสตทัศน์วัสดุหรือเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น โทรทัศน์ เครื่องบันทึกเสียง วีดิทัศน์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน อินเทอร์เน็ต

3. สื่อประเภทวิธีการ คือ กิจกรรมต่างๆ ที่ครูหรือนักเรียนจัดขึ้น ทั้งใน และนอกห้องเรียน เช่น การสาธิต การแสดงบทบาทสมมติ การจัดนิทรรศการกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรม

4. สื่ออื่นๆ เช่น บุคคลที่มีความรู้ความชำนาญในสาขาวิชาพระพุทธศาสนาหรือจริยศึกษา วัสดุอุปกรณ์ และแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ

นอกจากนี้กรมวิชาการได้ให้ข้อเสนอแนะในการใช้สื่อการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

1. ครูควรใช้สื่ออย่างหลากหลาย เช่น สภาพแวดล้อม บุคคลในท้องถิ่น ประกอบการเรียนการสอน

2. สื่อที่ใช้ควรเร้าความสนใจ และทันสมัย

3. ครูผู้สอนควรทำตัวให้เป็นสื่อในด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน

4. ควรเชิญวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น พระสงฆ์ และบุคคลที่เป็นตัวอย่างที่ดีมาเป็นสื่อการเรียนรู้หรือมาให้ความรู้แก่ผู้เรียน

5.ควรให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมที่ถาวรในท้องถิ่น

6. ควรใช้แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน

7.ครูควรจัดกิจกรรมเพื่อสร้างสรรค์ และเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้ กับนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ

ฉ. การวัด และประเมินผลการเรียนรู้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2548, หน้า 56 – 57) เสนอแนะในเรื่องการประเมินผลสำหรับหน่วยการเรียนรู้พระพุทธศาสนาไว้ ดังนี้

1. ศีล ดูพฤติกรรมดีงามทั้งกาย วาจา และอินทรีย์ทั้ง 6 เคยชินคล่องแคล่ว อยู่ตัวเป็นวินัยเข้าสู่วิถีชีวิตโดยใช้วิธีการสังเกต และการบันทึก

2. สมาธิ ดูจิตใจที่มีคุณธรรม มีประสิทธิภาพ และมีความสุข โดยใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และการตรวจสอบตนเอง

3. ปัญญา ดูความรู้ ความคิดความเข้าใจ มองเห็นความจริง เท่าทัน ทั้งระบบความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลเชื่อมโยงประยุกต์ใช้สร้างความรู้ใหม่ได้โดยใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์

4. อาจขยายตามระบบภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา ปัญญาภาวนา

5. อาจเสริมผลอีกระดับหนึ่งโดยดูการพัฒนาวุฒิภาวะทางธรรมจรรยาตามหลักอริยวัฒน์ 5 ได้แก่

1) ศรัทธา วัดว่ามีความเชื่อไม่งมงายมีเหตุผลประกอบด้วยปัญญา ซึ่งไม่เบียดเบียนชีวิต และสังคมโดยใช้วิธีการสังเกต การบันทึกพฤติกรรม และการตรวจสอบตนเอง

2) ศีล วัดว่ามีความประพฤติ และวิถีชีวิตไม่เบียดเบียนแต่เกื้อกูลมีวินัยเอื้อต่อวัฒนธรรมโดยใช้วิธีการสังเกต การสะท้อนความคิด และการตรวจสอบตนเอง

3) สุตะ วัดว่ามีความรู้เกี่ยวกับข่าวสาร ข้อมูลทันต่อเหตุการณ์ สถานการณ์มีความรู้เหมาะแก่การดำเนินชีวิตกิจการของตนโดยใช้วิธีการสังเกต การสอบถาม และการสัมภาษณ์

4) จาคะ วัดว่ามีจิตใจกว้างขวาง ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักการเสียสละ และบำเพ็ญประโยชน์โดยใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ การบันทึก

5) ปัญญา วัดว่าคิดเข้าใจทำการต่างๆ ด้วยปัญญารู้จักแยกแยะชั่วดีคุณโทษประโยชน์มิใช้ประโยชน์มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หยั่งถึงเหตุปัจจัย และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลายโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์การสอบถาม และการตรวจสอบตนเอง วิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ในประเมินตามสภาพจริงมีหลายวิธี เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การประเมินระดับคุณภาพ การประเมินแฟ้มสะสมผลงาน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2548) กล่าวถึงการวัด และประเมินผลโรงเรียนวิถีพุทธว่าจะต้องประเมินตามสภาพจริงโดยมีวิธีการ และเครื่องมือวัดที่หลากหลายใช้สารสนเทศทางการประเมินพัฒนาผู้เรียนด้านกระบวนการ (Process) ด้านความก้าวหน้า (Progress) และด้านผลผลิต (Product)

ช. การจัดสภาพแวดล้อม

ปฏิคม พงษ์ประเสริฐ (2550, หน้า 19) ได้สรุปว่า สภาพแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง องค์ประกอบต่างๆ ภายในโรงเรียนที่จะส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในทุกๆ ด้านได้แก่ สภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่สวยงาม ร่มรื่นเป็นระเบียบและมีบรรยากาศดี มีความปลอดภัย มีวัสดุอุปกรณ์เสริมสร้างการพัฒนาการและเสริมการเรียนรู้อย่างหลากหลาย

รัฐสภา พงษ์ภิญโญ (2563, หน้า 231) ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมในโรงเรียนว่าแบ่งเป็น 2 องค์ประกอบด้วยกัน นั่นคือ

1. สภาพแวดล้อมด้านกายภาพ หมายถึง สภาพต่างๆ ที่มนุษย์ได้ทำขึ้น และสิ่งต่างๆ ที่อยู่ตามธรรมชาติ มีผลต่อการเรียนรู้ของคน ดังเช่น (1) สภาพแวดล้อมในชั้นเรียน หมายถึง โต๊ะ เก้าอี้ วัสดุ อุปกรณ์สื่อต่างๆ ภายในห้องเรียน และ (2) สภาพแวดล้อมนอกชั้นเรียน หมายถึง แสง สว่าง สี เสียง และอาคารสถานที่ต่างๆ ในสถานศึกษา ทั้งแหล่งเรียนรู้ ตลอดจนบริเวณเพื่อการจัดกิจกรรมและนิทรรศการต่างๆ

2. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ด้านจิตวิทยา หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียนที่ช่วยส่งเสริมผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้อย่างสมบูรณ์ ประกอบไปด้วย (1) คุณลักษณะของครูหรือพฤติกรรมที่ครูแสดงออกต่อนักเรียน (2) การจัดกระบวนการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน และ (3) ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้ปกครองและชุมชน

สรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมในสถานศึกษา หมายถึง องค์ประกอบต่างๆ ภายในโรงเรียนที่จะส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในทุกๆ ด้านซึ่งสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่สวยงาม ร่มรื่นเป็นระเบียบและมีบรรยากาศดี มีความปลอดภัย มีวัสดุอุปกรณ์เสริมสร้างการพัฒนาการและส่งเสริมการเรียนรู้อย่างหลากหลายจะช่วยพัฒนานักเรียนให้เกิดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ สถานศึกษาควรจัดสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างมีศักยภาพ โดยโรงเรียนจึงต้องให้ความสำคัญกับการจัดสภาพแวดล้อม และบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น สร้างบรรยากาศความร่มรื่นด้วยตนไม้ มีศาลาเป็นที่นั่งพักผ่อน มีดอกไม้สนามหญ้า ส่วนภายในห้องเรียนต้องคำนึงถึงอิทธิพลของแสงสี และเสียงให้เหมาะสมกับบรรยากาศในการเรียน และตัวนักเรียน มีการจัดมุมต่างๆ ในห้องเรียนเพื่อสนับสนุนให้นักเรียนมีประสบการณ์ตามความสนใจ ความต้องการ และความถนัดของตนเองเพื่อเสริมสร้างเจตคติในการเรียนรู้สร้างนิสัยการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการค้นคว้า และการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองนอกจากนี้การสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือทั้งระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างนักเรียนด้วยกันก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องทำให้เกิดขึ้นด้วย

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 34) ได้กำหนดตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมไว้ 4 ประการได้แก่

1. จัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน และประจำห้องเรียนเหมาะสม
2. มีป้ายนิเทศป้ายคติธรรมคำขวัญคุณธรรมจริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน
3. สภาพโรงเรียนสะอาด ปลอดภัย สงบ รมรื่น เรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติ
4. บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด

ซ. การจัดกิจกรรมส่งเสริม

พะนอม แก้วกำเนิด (2539, หน้า 107 – 108) กล่าวถึงการนำแนวทางพระพุทธศาสนามาใช้จัดการศึกษาในส่วนของการจัดกิจกรรมไว้ ดังนี้

1. การจัดตั้งศูนย์ข้อมูล และการแนะแนว เพื่อให้เด็กได้รับข้อมูล และการแนะแนวอย่างเพียงพอซึ่งจะช่วยให้เขารู้จักชีวิตตามสภาพความเป็นจริง วัตถุประสงค์ของการแนะแนวคือการให้นักเรียนรู้จักตนเองรู้สภาพแวดล้อมของตนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และคิดพิจารณากำหนดแนวทางประพฤติปฏิบัติด้วยตนเอง

2. จัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง และเช่น ทางกายกินอย่างไรรักษาสุขภาพ ป้องกันโรคภัยอย่างไร ทางอารมณ์ ระงับความโกรธความโลภความหูเบาอย่างไรทางสังคมจะอยู่ร่ว**ม**กับผู้อื่นอย่างมีความสุขอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะไม่ทะเลาะกันทำอย่างไรจึงจะมีความสามัคคีร่วมมือกันทำงานสร้างวิถีชีวิตที่สมดุล

3. จัดกิจกรรมเสริมศีลสมาธิปัญญาส่งเสริมให้ นักเรียนรู้ ว่าอะไรดีอะไรไม่ดีการฝึกสมาธิอย่างถูกวิธี และส่งเสริมให้ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องชี้ทางให้เกิดปัญญาที่ถูกต้อง คือความรู้ที่เป็นความจริงของธรรมชาติ และวิธีคิดอย่างมีเหตุผลโดยเฉพาะวิธีคิดแบบอริยสัจ 4

4. การจัดกิจกรรมเสริมความตระหนักในกฎแห่งกรรม โดยเน้นว่าเมื่อกระทำสิ่งใดก็จะเกิดผลในสิ่งนั้น

5. การจัดกิจกรรมให้มีส่วนช่วยพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกต้นไม้ กำจัดขยะฯลฯ การที่นักเรียนได้ทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะเพื่อส่วนรวมจะช่วยส่งเสริมให้เกิดความตระหนักความผูกพัน และความร่วมมือเพื่อช่วยเหลือชุมชน

6. การสร้างปรัชญาชีวิตว่า เกิดมาเพื่อพัฒนาชีวิต และสังคมให้ดีขึ้นตามแนวทางของพระพุทธเจ้าโดยยึดหลักทางสายกลางตามกฎของธรรมชาติสร้างความสมดุลให้กับชีวิต และสังคมเพื่อความอยู่รอด และผาสุกของมวลมนุษย์ธรรมชาติ และสรรพสิ่งทั้งหลายอย่างยั่งยืน

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 36) ได้กำหนดตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในองค์ประกอบของการจัดกิจกรรมไว้ ดังนี้

1. กิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวัน

1) ฝึกฝนอบรมให้เกิดการกินอยู่ดูฟังเป็น (รู้เข้าใจเหตุผล และได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ตามหลักไตรสิกขา)

2) ส่งเสริมกิจกรรมการรับผิดชอบ ดูแลรักษา พัฒนาอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อม อย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย

2. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1) ส่งเสริมการปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่ารู้เข้าใจเหตุผล

2) จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึก และศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นประจำ และในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต

3)ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนรวมและเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา

ฌ. การมีส่วนร่วม บวร

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2546, หน้า 3 – 12) กล่าวถึงกระบวนการเสริมสร้างจริยธรรมโดยบูรณาการระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชนว่ามีองค์ประกอบ ดังนี้

1. ต้องสร้างจิตสำนึกรวมกัน โดยปรับความคิดเห็นให้ตรงกัน ให้มีเป้าหมายอย่างเดียวกัน ซึ่งมีหลักการคือ

1) ต้องให้เห็นความสำคัญ และประโยชน์ของการเสริมสร้างจริยธรรม

2) ต้องให้เห็นความจำเป็นว่าถึงเวลาที่จะต้องช่วยกันเสริมสร้างจริยธรรมให้เยาวชนมีพฤติกรรมอันพึงประสงค์

3) ต้องให้รู้ความจริงโดยสัมผัสด้วยตัวเองได้ทำเองเห็นปัญหาเอง

4) ผู้ที่จะทำต้องมีความจริงใจเสียสละ และอยากทำ

2. การระดมความคิดเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันต้องมีการประชุมสัมมนาเพื่อระดมความคิดเห็นไม่ใช่ต่างคนต่างคิดต่างทำวัตถุประสงค์ในการระดมความคิดก็เพื่อให้รู้ว่าสภาพปัญหาด้านจริยธรรมในปัจจุบันเป็นอย่างไรทำไมจึงเป็นเช่นนั้นหาบทสรุปให้ได้ว่า ควรจะเป็นอย่างไร ต้องทำอย่างไรซึ่งเป็นไปตามหลักอริยสัจสี่ โดยเป็นอย่างไรคือทุกข์ ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นคือสมุทัย ควรจะเป็นอย่างไรคือนิโรธ และต้องทำอย่างไรคือมรรค

3. การแบ่งบทบาทหน้าที่โดยบ้านเน้นการพัฒนาด้านร่างกายเป็นหลัก วัดเน้นการพัฒนาใจโดยพ่อแม่ผู้ปกครองพาเด็กเข้าวัดไปทำบุญ ฟังเทศน์ฟังธรรม ฝึกกราบพระ ฝึกใส่บาตร และทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาจิตใจให้เป็นคนอ่อนโยน อ่อนน้อมมีจิตใจเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พระสงฆ์ก็ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนโรงเรียนเน้นการพัฒนาสมอง ชุมชนก็พัฒนาด้านอื่นๆ เช่น การอยู่ร่วมกันในสังคม การช่วยเหลือสังคมด้านต่างๆ บุคลิกภาพ เป็นต้น แต่การแบ่งหน้าที่นี้ไม่ได้หมายความว่าทำอย่างเดียวพอ ทั้งพ่อแม่ วัด โรงเรียน และชุมชนจะต้องพัฒนาทั้งกาย ใจ สติปัญญา

มันสมองบุคลิกภาพ ควบคู่ไปด้วยต้องบูรณาการระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน ผสมผสานกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 4 วิธีคือ แนะให้ทำ เป็นการสอนให้มีความรู้ สอนแนวทางการปฏิบัติ นำให้ดู เป็นการฝึกสอนวิธีปฏิบัติเพื่อให้ปฏิบัติเป็นอยู่ให้เห็นเป็นการทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี ดำเนินชีวิตตามแนวทางที่สอน และเข็นให้ตลอด เป็นการมีจิตใจมุ่งมั่นที่จะกล่อมเกลาให้เด็กเป็นคนดีของสังคม และดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีโดยสม่ำเสมอ

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2547, หน้า 24–26) กล่าวถึงปัญหาการอบรมศีลธรรมให้เด็ก และเยาวชนว่ามาจากสาเหตุดังต่อไปนี้

1. บ้าน วัด และโรงเรียนแยกกันทำหน้าที่ พ่อแม่มุ่งเลี้ยงดูทางร่างกาย ไม่มีหน้าที่สอนหนังสือหรืออบรมด้านจิตใจโรงเรียนก็มุ่งสอนวิชาการ ไม่มีหน้าที่อบรมศีลธรรม ส่วนวัดก็มุ่งอบรม ศีลธรรมไม่รับภาระอื่นๆ

2. ไม่มีการประสานกันระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน เมื่อพ่อแม่ผู้ปกครองไม่อบรมศีลธรรมแก่เด็กก็ไม่พาเด็กไปวัด โรงเรียนไม่อบรมศีลธรรมแก่เด็ก ก็ไม่พาเด็กไปวัดหรือไม่นิมนต์พระสงฆ์มาสอนในโรงเรียน

3. เมื่อพ่อแม่ผู้ปกครองหรือโรงเรียนพาเด็กไปวัดพระสงฆ์ไม่ทำหน้าที่อบรมศีลธรรมแก่เด็กหรือเมื่อ โรงเรียนนิมนต์พระสงฆ์มาสอนที่โรงเรียนก็มีพระสงฆ์ไม่เพียงพอที่จะทำหน้าที่ดังนั้น เมื่อมีปัญหาเรื่องศีลธรรมในเด็ก และเยาวชนเกิดขึ้นทุกฝ่ายจึงต้องรวมกันรับผิดชอบไม่เช่นนั้นจะไม่สามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ ซึ่งในการเข้ามารวมกันแก้ปัญหานี้เจ้าภาพหลักก็คือโรงเรียนโดยมีวัดและบ้านหรือชุมชนเป็นเจาภาพรวม การดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธมุ่งแก้ปัญหาดังกล่าวโดย

1) โรงเรียนต้องพัฒนาเด็กให้รอบด้านทั้งทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญา จะต้องไม่พัฒนาแบบแยกส่วนดังนั้นนอกจากการให้ความรู้ ทางวิชาการแล้วยังต้องอบรมศีลธรรมให้เด็กอย่างจริงจังพร้อมกันไปด้วยเป็นเหมือนการบริการ ณ จุดเดียวเพื่อให้เด็กเป็นคนที่ทั้งเก่ง ทั้งดีและมีความสุข

2) เพื่อให้สามารถบริการ ณ จุดเดียวได้ โรงเรียนจึงต้องได้รับความร่วมมือจากพ่อแม่ผู้ปกครอง และพระสงฆ์ โดยทำขอตกลงกับวัดว่าจะพาเด็กไปเรียนกับพระสงฆ์ที่วัด หรือนิมนต์พระสงฆ์ มาสอนที่โรงเรียน

3) องค์ประกอบสำคัญของโรงเรียนวิถีพุทธก็คือวัดคณะสงฆ์จึงต้องมีความพร้อมทั้งด้านนโยบายที่ชัดเจน และการพัฒนาความรู้ความสามารถของพระสงฆ์

ปัจจัยภายนอกทั้ง 10 ประการนี้ ผู้วิจัยนำมากำหนดเป็นองค์ประกอบย่อย ภายใต้องค์ประกอบหลักตามทฤษฎีระบบ ดังนี้

1. องค์ประกอบหลักด้านปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อยด้านผู้บริหาร องค์ประกอบย่อยด้านครูผู้สอนองค์ประกอบย่อยด้านหลักสูตร และองค์ประกอบย่อยด้านระบบการบริหาร

2. องค์ประกอบหลักด้านกระบวนการประกอบด้วย องค์ประกอบย่อยด้านการจัดการเรียนการสอน องค์ประกอบย่อยด้านการใช้สื่อ องค์ประกอบย่อยด้านการวัด และประเมินผลการเรียนรู้ องค์ประกอบย่อยด้านการจัดสภาพแวดล้อม องค์ประกอบย่อยด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริม และองค์ประกอบย่อยด้านการมีส่วนร่วม บวร

เมื่อได้ปัจจัยภายนอกทั้ง 10 องค์ประกอบย่อยมาช่วยเกื้อกูล ส่งเสริม สนับสนุน พัฒนานักเรียนอย่างพอเหมาะพอดีแล้วจะส่งผลให้นักเรียนเกิดโยนิโสมนสิการ และมีคุณลักษณะต่างๆ อันเป็นผลที่เกิดจากการศึกษา ดังนี้

คุณลักษณะของนักเรียน เมื่อนักเรียนมีการศึกษา จะเกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ซึ่งมีผู้กล่าวถึงไว้ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้มีศีลสมาธิปัญญาสรุปได้ดังนี้

1. คุณลักษณะผู้มีศีลได้แก่

1) ประพฤติ ปฏิบัติตนตามวินัยแม่บทของชุมชน เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขของคนในสังคม ดังนี้

(1) ยึดถือศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต

(2) ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางแห่งกฎหมาย กฎ ระเบียบของสังคม

(3) มีจรรยาบรรณหรือคุณธรรมในการประกอบวิชาชีพ

2) รู้จักใช้ตาหูจมูกลิ้นกายให้เป็น ดังนี้

(1) รู้จักพิจารณาเลือกรับรู้ ดู ฟังแต่สิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์

(2) รับรู้ดูฟังอย่างมีสติควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณ รู้พอดี ไม่ปล่อยตัวให้ลุ่มหลง มัวเมา ตกเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น

(3) รับรู้ ดู ฟังให้ได้คุณค่าที่ดีงาม ให้ได้ปัญญา และคติที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิต และสังคม

3) เสพบริโภคอาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย ปัจจัยเครื่องใช้สอย อุปกรณ์เทคโนโลยีด้วยความรู้ความเข้าใจมองเห็นคุณค่าประโยชน์ที่แท้จริง ดังนี้

(1) บริโภคด้วยความรู้ตระหนักว่าสิ่งเหล่านั้นมิใช้เป็นจุดหมายของชีวิตแต่เป็นปัจจัยที่ช่วยเกื้อหนุนให้เราสามารถพัฒนาชีวิต และทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

(2) บริโภคด้วยความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ที่มุ่งให้เกิดคุณประโยชน์ มิใช้เพื่ออวดโก้ แสดงฐานะ หรือทำตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

(3) บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมปริมาณ ประเภท และคุณสมบัติของสิ่งเหล่านั้นให้เหมาะสมพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภค

(4) ละเว้น ลดเลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิตหรือสิ่งที่บั่นทอนทำลายสุขภาพต่างๆ

4) ประกอบอาชีพสุจริตด้วยกำลังกาย สติปัญญาความเพียรพยายามความสามารถ และฝีมือด้วยความเพียรพยายาม และตั้งใจ ดังนี้

(1) ประกอบอาชีพที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อเวรภัยหรือสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม

(2) ประกอบอาชีพที่ช่วยแก้ไขปัญหา หรือสร้างสรรค์ชีวิต และสังคมในทางใดทางหนึ่ง

(3) ประกอบอาชีพที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้งอกงามยิ่งขึ้นทั้งในด้านพฤติกรรมด้านจิตใจ และด้านปัญญา

(4) ประกอบอาชีพที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิต และไม่เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต แต่ทำให้ชีวิตของผู้ประกอบอาชีพนั้นมีคุณค่าน่าภาคภูมิใจ

(5) ประกอบอาชีพที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีวิตมาด้วยกำลังกาย สติปัญญาความเพียรพยายามความสามารถ และฝีมือของผู้ประกอบอาชีพนั้น และทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญจัดเจนหรือฝึกปรือฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป

(6) เด็กซึ่งยังไม่มีอาชีพต้องปฏิบัติตัว และทำหน้าที่ของตนให้สมกับการที่จะได้ของกินของใช้นั้นมาเสพบริโภค

2. คุณสมบัติผู้มีสมาธิได้แก่

1) มีจิตใจที่ดีงาม ดังนี้

(1) มีความเมตตาเป็นมิตรรักปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นมีความสุข

(2) มีความกรุณาสงสารอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์

(3) มีความยินดีกับผู้ที่ประสบความสำเร็จมีความสุขหรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงาม รวมทั้งพร้อมที่จะส่งเสริมสนับสนุนผู้ที่ประสบความสำเร็จมีความสุขหรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงาม

(4) วางตัววางใจเป็นกลางเพื่อรักษาธรรมเมื่อผู้อื่นควร จะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาตามเหตุและผล

(5) มีน้ำใจเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่เห็นแก่ตัว

(6) มีความกตัญญูกตเวทิตารู้ จักคุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น และแสดงออกให้เห็นถึงการรู้คุณค่านั้น

(7) มีความละอายต่อบาป และละอายใจต่อการทำความชั่ว

(8) มีความเกรงกลัวต่อบาปความชั่ว และการทุจริต

(9) มีความเคารพ ใส่ใจรู้จักให้ความสำคัญอย่างถูกต้องเหมาะสม

(10) มีความอ่อนโยนสุภาพนุ่มนวล

2) มีจิตใจที่เข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง แก่กล้า สามารถทำกิจหน้าที่ได้ผลดีโดย

(1) มีความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ และใฝ่ที่จะทำสิ่งดีงามให้สำเร็จอยากเข้าถึงภาวะดีงามอันเลิศสูงสุด

(2) มีความเพียรเอาธุระรับผิดชอบไม่ยอมทอดทิ้งกิจหน้าที่

(3) มีความขยันไม่ท้อถอย

(4) มีความอดทนเข้มแข็งทนทานหนักแน่นมั่นคง

(5) มีใจจดจ่อใส่ใจอุทิศตัวอุทิศใจให้แก่กิจหน้าที่หรือสิ่งที่ทำ

(6) มีความตั้งใจจริง เอาจริงเอาจังมุ่งมั่นต่อสิ่งที่ทำ

(7) มีความตั้งใจเด็ดเดี่ยวความมุ่งมั่นแน่วแน่ต่อจุดหมาย

(8) มีความเข้มแข็งพากเพียรในการทำกิจหน้าที่ให้สำเร็จ สามารถระงับยับยั้งกิเลสตัณหาได้ ไม่ยอมแก่การทุจริต และไม่เห็นแก่ความสุขสำราญปรนเปรอ

(9) มีสติ ระลึกนึกได้ ไม่เผอเรอ ไม่เลื่อนลอย ทันต่อสิ่งที่เกิดขึ้น และเป็นไปซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องทุกอย่าง กำหนดจิตไว้กับหน้าที่หรือสิ่งที่ทำ ยั้งใจจากสิ่งที่เสื่อมเสียเป็นโทษ และไม่ปล่อยให้ประโยชน์หรือความดีงามความเจริญสู่ญเสียไป

(10) มีสมาธิ จิตตั้งมั่น แน่วแน่ สงบอยู่กับสิ่งที่ต้องการทำ ไม่มีอะไรมารบกวนได้

3) มีความสุข และมีสุขภาพจิตที่ดี

(1) มีความร่าเริง สดชื่น เบิกบาน แจมใส่

(2) มีความอิ่มใจ ปลาบปลื้ม เปรมใจ

(3) มีความสงบเย็น ผ่อนคลายกายใจ ไม่เครียด

(4) มีความสุข ชื่นใจ สบายใจ สมใจ ไม่มีอะไรบีบคั้น

(5) มีความสงบ ปราศจากความเร่าร้อนกระวนกระวาย

(6) มีความปลอดโปร่งความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย โล่งโปร่งใจ ไร้กังวล

(7) มีความเย็นสบาย ไม่มีอะไรแผดเผาใจ ไม่ตรอมตรม

(8) มีเสรีภาพ มีใจเป็นอิสระ ไม่ถูกผูกมัดติดข้อง

(9) จิตใจผ่องใส่ ผุดผ่อง ไม่มีความขุ่นมัว เศร้าหมอง

(10) มีใจไร้พรมแดน ไม่กีดกั้นจำกัดตัว หรือหมกมุ่นติดค้าง

3. คุณลักษณะผู้มีปัญญา ได้แก่

1) ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จโดย

(1) มีความรู้ความเข้าใจในข้อมูลความรู้รวมทั้งศิลปวิทยาการต่างๆ สามารถเข้าถึงเนื้อหาความหมายได้ถูกต้องชัดเจน

(2) สามารถรับรู้เรียนรู้ได้อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ตรงตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ หรือตามที่มันเป็น

(3) รู้จักจับสาระของความรู้หรือเรื่องราวต่างๆ รู้จุด รู้ประเด็น สามารถยกขึ้นมาชี้แสดงหรือวางเป็นหลักได้

(4) รู้จักสื่อสารถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ และความต้องการของตนให้ผู้อื่นรู้เห็นตามได้

(5) มีการคิดการวินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจน และเที่ยงตรง

(6) รู้จักแยกแยะวิเคราะห์วิจัยสืบสาวเหตุปัจจัยของเรื่องราวต่างๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหา และทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ได้

(7) รู้จักจัดทำดำเนินการ หรือบริหารจัดการกิจการต่างๆ ให้สำเร็จตามความมุ่งหมาย

(8) รู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสบการณ์ข้อมูล และองค์ความรู้ต่างๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้หยั่งเห็นใหม่ๆ ได้

2) ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม โดยมีความรู้ความเข้าใจในระบบแห่งความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องสงผลต่อกันตามเหตุปัจจัยมองเห็นภาวะ และกระบวนการที่ชีวิตสังคม และโลกมีความเป็นมา และจะเป็นไปตามกระแสแห่งเจตจำนง และเหตุปัจจัยที่ประกอบสร้างสมจัดสรร และมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลาย

3) บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม โดยมีความรู้ เข้าใจในความจริงของสังขาร คือโลก และชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมดาของธรรมชาติจนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลายทำจิตใจให้หลุดพนเป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

พะนอม แก้วกำเนิด กล่าวถึงคนที่มีศีล สมาธิ ปัญญาวาจะรู้จักคิด และกำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดอิสระทางกาย อารมณ์ สังคม ปัญญาสามารถดำเนินชีวิตที่เกิดความสมดุลให้กับตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นทางสายกลางเพื่อดำเนินชีวิตไปสู่ความสงบสุข

2.2 แนวคิด และหลักการที่เกี่ยวข้องการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ

โรงเรียนวิถีพุทธ ได้แก่โรงเรียนทั่วไปที่สมัครใจจะเน้นการนำหลักไตรสิกขา หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการบริหาร และพัฒนานักเรียนอย่างบูรณาการในวิถีชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาการกินอยู่ดูฟังเป็นโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และวิถีวัฒนธรรมเมตตา โรงเรียนวิถีพุทธ ได้รับการส่งเสริมจากคณะรัฐบาล และกระทรวงศึกษาธิการรวมถึงหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ และได้รับความเมตตานุเคราะห์ส่งเสริมสนับสนุนจากมหาเถรสมาคมพระเถรานุเถระหน่วยงานบริหารวิชาการของคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่อง อาทิ สมเด็จพระพุฒาจารย์พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระธรรมโกศาจารย์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพระเทพปริยัติวิมล อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นต้น

โรงเรียนวิถีพุทธมีจุดเน้นอยู่ที่การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ที่เป็นการศึกษาพัฒนา 3 ด้านอย่างบูรณาการ คือ ด้านศีลจะพัฒนาพฤติกรรมให้ไม่เบียดเบียนตน และผู้อื่น ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ด้านสมาธิจะพัฒนาให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง และมีสุขภาพดีมีความสุขสงบ ด้านปัญญาเป็นการพัฒนาความรู้ที่เข้าใจ และเท่าทันโลก และชีวิต ซึ่งไตรสิกขาจะส่งผลให้ผู้ที่ได้รับการศึกษาพัฒนาสู่การมีชีวิตที่ดีงามมีความสุข และดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมทำให้มีชีวิตที่สันติสุขได้อันเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดสันติภาพในสังคม และการศึกษาแนววิถีพุทธนี้มีความเหมาะสมกับสังคมไทยอย่างยิ่ง เพราะวิถีไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐาน และพื้นฐานของวิถีชีวิต และจิตใจในปัจจุบันประชากรไทย 90% นับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้นการจัดศึกษาแนววิถีพุทธจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับคนไทยมาก หน่วยงานภาครัฐ คณะสงฆ์ไทย ประชาชนไทย คาดหวังว่าจะเป็นโอกาส และหนทางหลักของการพัฒนาระบบการศึกษาไทยให้มีเครื่องมือสำคัญที่จะพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนด

ต่อมาในปี พ.ศ. 2552 ได้มีการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยภายใต้พัฒนาที่เป็นระบบ ชื่อว่า โครงการการประเมิน เสนอแนะ และพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำโดยได้สำรวจโรงเรียนวิถีพุทธจำนวน 3,500 โรงเรียน และได้สุ่มตรวจเยี่ยมประเมินเพื่อการพัฒนา และให้ข้อเสนอแนะแก่โรงเรียนวิถีพุทธ ในภาคสนาม จำนวน 700 โรงเรียน และในปี พ.ศ.2553 ได้มีการตรวจเยี่ยมประเมินอีก 700 โรงเรียนจากโครงการดังกล่าวทำให้เกิดโรงเรียน “คุณธรรมชั้นนำ และโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ”

โรงเรียนวิถีพุทธ ได้ดำเนินการนับแต่ปี 2545 เป็นต้นมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดอัตลักษณ์ “29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ” เพื่อพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธไปในทิศทางเดียวกัน ดังนี้ (ฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ, 2555, หน้า 3)

ตารางที่ 2.1 อัตลักษณ์ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ

ด้านกายภาพ	ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร นักเรียน	ด้านกิจกรรม ประจำวันพระ	ด้านการส่งเสริม วิถีพุทธ	ด้านการเรียน การสอน
1. มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ	1.รักษาศีล 5	1. ใส่เสื้อสีขาวทุกคน	1. ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน	1. บริหารจิตเจริญปัญญาก่อนเข้าเรียนเช้า - บ่าย ทั้งครูและนักเรียน
2. มีพระพุทธรูปบริเวณหน้าโรงเรียน	2. ยิ้มง่าย ไหว้สวยกราบงาม			
3. มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน	3. ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหารไม่ดังไม่หกไม่เหลือ	3. รับประทานอาหารมังสวิรัติในมื้อกลางวัน	3. ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน	3. ครูพานักเรียนทำโครงงานคุณธรรมกิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง
4. มีพระพุทธศาสนสุภาษิตวาทะธรรมพระราชดำรัส ติดตามที่ต่างๆ	4. ประหยัด ออมถนอมใช้เงิน และสิ่งของ	4. สวดมนต์แปล	4. โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่น ความรู้สึกที่ได้ทำความดี	4. ครู ผู้บริหารและนักเรียนทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้ง
5. มีความสะอาดสงบ ร่มรื่น	5. มีนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก		5. ครู ผู้บริหารและนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี	5. ครู ผู้บริหารและนักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละครั้ง
6. มีห้องพระพระพุทธศาสนาหรือลานธรรม			6. ครู ผู้บริหารและนักเรียนสอบได้ธรรมะศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย	

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ด้านกายภาพ	ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร นักเรียน	ด้านกิจกรรม ประจำวันพระ	ด้านการส่งเสริม วิถีพุทธ	ด้านการเรียน การสอน
7. ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้าบุหรี่ 100%			7. บริหารจิตเจริญปัญญาก่อนประชุม	
			8. มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ	

จึงสมควรมีการศึกษาถึงอัตลักษณ์ที่ชัดเจนในความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นแนวทางการพัฒนา และสร้างกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นประชาคมวิชาการแห่งผู้มีความรู้ประดุจนักปราชญ์ และมีความประพฤติประดุจผู้ทรงศีล สมฐานะผู้นำทางปัญญาที่มีความแตกต่าง และหลากหลายแนวทางด้วยการสร้างกิจกรรม และกระบวนการพัฒนาไปสู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่ยั่งยืนสืบไป

2.2.1 รูปแบบของโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ

วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาวไทยได้รับการกล่อมเกลาจากคำสอนของพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคแรกของประวัติศาสตร์ไทยจนกล่าวได้ว่าวิถีพุทธคือวิถีวัฒนธรรมของไทยส่วนใหญ่จะเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนัก และให้การยอมรับพุทธธรรมหรือพุทธศาสตร์มีการพัฒนาเป็นระบบการศึกษา 3 ประการเรียกว่าไตรสิกขา คือศีลสมาธิปัญญาผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนาการกินอยู่ดูฟังเป็นคือมีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนารูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธเน้นการจัดสภาพทุกๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนผู้เรียนให้พัฒนาตามหลักพุทธธรรมส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาวุฒิธรรม 4 ประการคือ

1. สัปปุริสสังเสวะหมายถึง การอยู่ใกล้คนดีใกล้ผู้รู้มีครูอาจารย์ดีมีข้อมูลมีสื่อที่ดี
2. สัทธัมมัสสวนะหมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี
3. โยนิโสมนสิการหมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีถูกวิธี
4. ธัมมานุธัมมปฏิปัตติหมายถึง สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ถูกต้องเหมาะสม

เมตตา ภิรมย์ภักดิ์ (2547) ได้กล่าวถึงโรงเรียนวิถีพุทธว่าการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธนั้นมิใช่เป็นเพียงการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดกันอยู่โดยทั่วไปจนกว่าจะเรียกได้ว่า เป็นวัฒนธรรมโรงเรียนเช่นการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาการนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศน์ หรือมาสอนวิชาพระพุทธศาสนาการมีห้องจริยธรรมมีพระพุทธรูปประจำ

โรงเรียน การฝึกให้นักเรียนนั่งสมาธิการจัดให้นักเรียนสอบธรรมศึกษาการจัดกิจกรรมค่ายคุณธรรม เท่านั้นเพราะโรงเรียนวิถีพุทธต้องทำมากกว่านั้นคือนอกจากจัด กิจกรรมในลักษณะที่เป็นวัฒนธรรมโรงเรียนดังกล่าว แล้วโรงเรียนวิถีพุทธยังได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานของโรงเรียนทั้งระบบ ด้วยคือทั้งด้านการบริหารจัดการการจัดการเรียนรู้การจัดสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพ และสังคมการจัดกิจกรรมต่างๆ รวมตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับบ้าน วัด และชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่ารูปแบบของโรงเรียนวิถีพุทธนั้น เป็นรูปแบบการพัฒนาสภาพแวดล้อม ให้มีความสะอาดสว่างสงบร่มรื่นนักเรียนพักผ่อนได้อย่างปลอดภัยสถานศึกษา และชุมชนปราศจากสิ่งเสพติดอบายมุขสิ่งมอมเมาทุกชนิดมีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้นักเรียนรู้ และเข้าใจเหตุผลตามหลักศีลสมาธิปัญญาอาคารสถานที่จัดให้มีที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำห้องเรียนหรือประจำโรงเรียน และมีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรมคำขวัญคุณธรรมพระพุทธรูปประจำห้องเรียนหรือประจำโรงเรียน และมีป้ายนิเทศป้ายคติธรรมคำขวัญคุณธรรมจริยธรรมตามห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้อย่างเหมาะสมส่งเสริมนักเรียนให้รู้จักการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์จัดกิจกรรมการดูแลรับผิดชอบห้องเรียน และแหล่งการเรียนรู้ของโรงเรียนอย่างครบวงจร

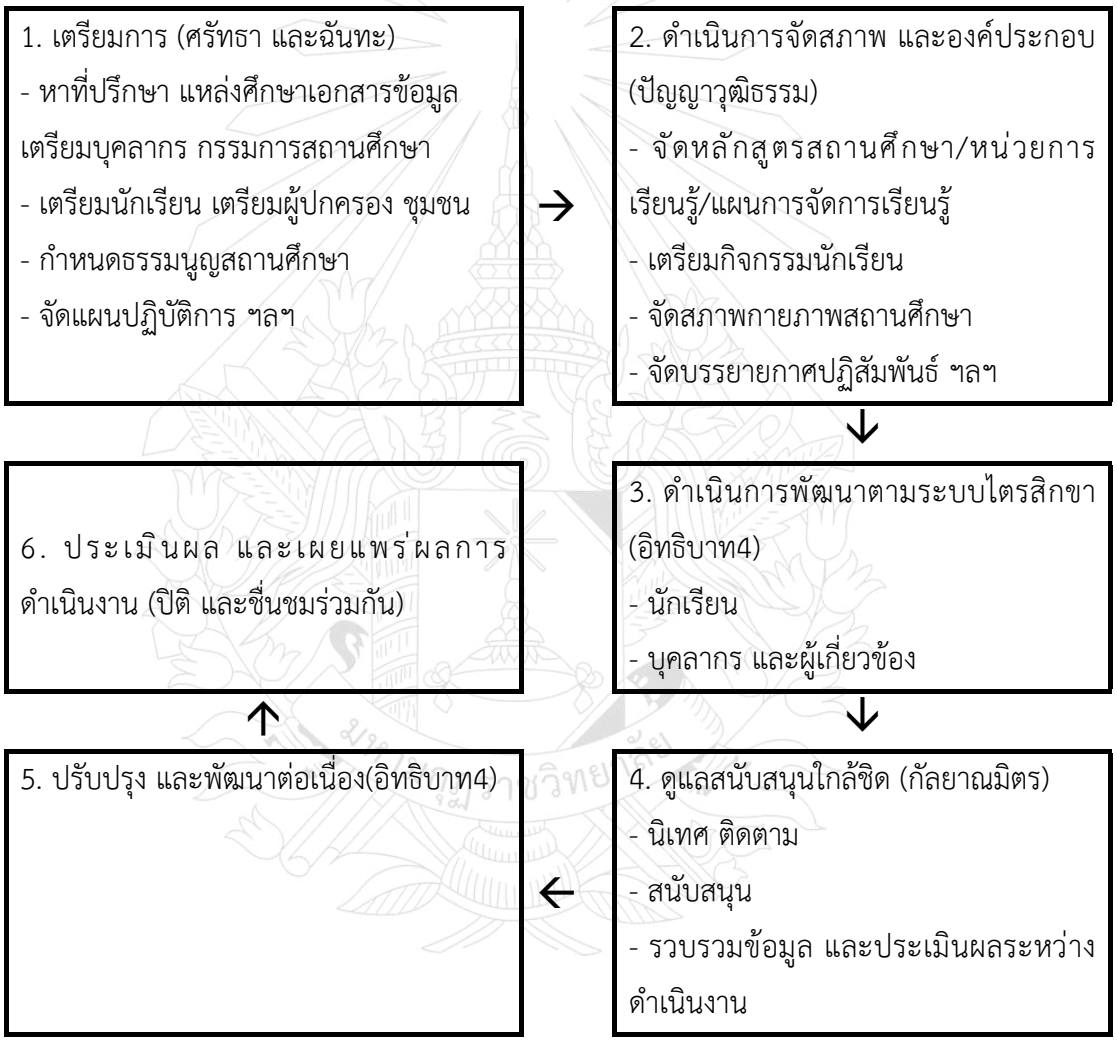
2.2.2 แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

ภาพอันงดงามของโรงเรียนวิถีพุทธเป็นภาพ ที่สะท้อนถึงการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนาผู้เรียน และแสดงถึงความพยายามนำหลักพุทธธรรมต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการบริหาร และจัดการศึกษาอย่างชัดเจนโดยให้มีรูปแบบที่หลากหลายตามความเหมาะสมของสถานศึกษาที่จะพัฒนาผู้เรียนได้อย่างดีที่สุดพร้อมกับสร้างสรรค์สภาพการดำเนินงานที่ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนมีความสุข และได้พัฒนาสู่ชีวิต และสังคมที่ดีงามควบคู่กันไป

แนวการดำเนินการ และจังหวะก้าวการพัฒนาของโรงเรียนวิถีพุทธแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันได้ ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม ก้าวย่างที่ชัดเจนจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้จากความพยายามในการพัฒนาผู้เรียนทั้ง ศีล สมาธิ ปัญญา ควบคู่กันไปอย่างบูรณาการบนวิถีการดำเนินชีวิตธรรมดาที่ส่งเสริมการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” คือ ดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันและจัดการได้ในลักษณะที่จะก่อประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุดแนวดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธในภาพเบื้องต้นที่ โรงเรียนสามารถนำไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม ประกอบด้วย การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ การจัดวิธีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้

กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา การพัฒนาบุคลกร และคุณลักษณะบุคลากรที่คาดหวังและการเกื้อกูล สัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธ และชุมชน รายละเอียดมี ดังนี้

1. การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ จังหวะก้าวการพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบ และลำดับขั้นตอนที่เป็นระบบ และลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบต่อไปนี้เป็นข้อเสนอเชิงตัวอย่างหนึ่งที่สถานศึกษาสามารถนำไปพิจารณาปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน คือ ขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการจัดสภาพ และองค์ประกอบขั้นดำเนินการพัฒนาผู้เรียน และบุคลากรตามระบบไตรสิกขา ขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิด ขั้นปรับปรุงพัฒนาต่อเนื่อง และขั้นประเมินผล และเผยแพร่ดำเนินการ ขั้นตอนการบริหารจัดการ แสดงดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ

แนวการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ โดยสังเขปมีดังนี้

2. ขั้นการเตรียมการ เป็นขั้นตอนความพยายามที่จะเตรียมสิ่งที่จะทำให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปได้โดยสะดวก ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเตรียมการ เช่น

1) การหาที่ปรึกษา แหล่งศึกษา และเอกสารข้อมูลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาวิถีพุทธนี้ ซึ่งอาจจะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีศรัทธา และความรู้ชัดพุทธธรรม ถ้าเป็นคฤหัสถ์ ควรเป็นแบบอย่างในสังคมได้ เช่น เป็นผู้ไม่ข้องแวะในอบายมุข เป็นผู้ทรงศีล ปฏิบัติธรรม เป็นต้น ที่ปรึกษาจะมีความจำเป็นมาก โดยเฉพาะในระยะเริ่มการพัฒนา

2) การเตรียมบุคลากร คณะกรรมการสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนให้มีความตระหนักในคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ให้เกิดศรัทธา และฉันทะในการร่วมกันพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธด้วยปัญญา รู้เข้าใจทิศทางจากศรัทธา และฉันทะการพัฒนาร่วมกัน ความสำเร็จโรงเรียนวิถีพุทธด้วยปัญญา รู้เข้าใจทิศทางจากศรัทธา และฉันทะการพัฒนาร่วมกัน ความสำเร็จในการพัฒนาร่วมกัน ความสำเร็จในการพัฒนาคาดหมายได้ว่าจะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก สำหรับวิธีการเตรียมผู้เกี่ยวข้องนี้สามารถดำเนินการได้หลากหลายตั้งแต่วิธีทั่วไป เช่น การประชุมชี้แจงการสัมมนา จนถึงการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย การร่วมกันศึกษาดูงาน เป็นต้น

3) การกำหนดเป้าหมายจุดเน้น หรือวิสัยทัศน์ และแผนงานที่ชัดเจนทั้งระยะยาวในธรรมนูญสถานศึกษา และแผนปฏิบัติการรายปีก็ตามที่ผู้เกี่ยวข้องเห็นพ้องกันจะเป็นหลักประกันความชัดเจนในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธได้อย่างดี อันเป็นส่วนสำคัญของการเตรียมการที่ดี

4) ขั้นการดำเนินการจัดสภาพ และองค์ประกอบ เป็นการดำเนินการจัดปัจจัยต่างๆ ของการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งประกอบไปด้วยสภาพทั้งกายภาพ และองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอันจะนำสู่การเป็นปัจจัยในการพัฒนาผู้เรียน ตามหลักปัญญาวุฒิธรรม 4 ประการ คือ การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีข้อมูล มีสื่อที่ดี (สัปปุริสสังเสวะ) การใส่ใจศึกษาเล่าเรียนโดยมีฐานของหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี (สัทธัมมัสสวนะ) การมีกระบวนการคิดที่ดี คิดถูกวิธี โดยมีสภาพ และบรรยากาศที่ส่งเสริม (โยนิโสมนสิการ) และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้เหมาะสม(ธัมมานุธัมมปฏิป์ตติ) สภาพ และองค์ประกอบที่สำคัญที่จำเป็นต้องจัดส่งเสริมให้เกิดวิถีพุทธ

5) หลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนที่โรงเรียนวิถีพุทธควรคำนึงถึงอย่างยิ่ง แนวคิดหนึ่งของการจัดก็คือ การบูรณาการหลักธรรม ทั้งที่เป็นความรู้ (K) ศรัทธา ค่านิยม คุณธรรม (A) และการฝึกปฏิบัติหลักธรรม (P) ในการเรียนการสอน โดยอาจกำหนดในระดับจุดเน้นหลักสูตรสถานศึกษาที่แทรกในทุก

องค์ประกอบหลักสูตรสถานศึกษา หรือกำหนดในระดับหน่วยการเรียนรู้หรือแผน การจัดการเรียนรู้ที่ครูจะนำสู่การจัดการเรียนรู้ต่อไป

6) การเตรียมกิจกรรมนักเรียน ที่โรงเรียนต้องคิด และกำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนของตนมากที่สุด ซึ่งลักษณะกิจกรรมที่กำหนดมีหลากหลายทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือประจำโอกาสต่างๆ และกิจกรรมวิถีชีวิต ซึ่งถ้าโรงเรียนเลือกกำหนด และเตรียมการไว้ล่วงหน้า จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้สรุปว่า “การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกิน อยู่ ดู ฟังเป็น”

7) การจัดสภาพกายภาพของสถานศึกษาที่หมายครอบคลุมถึงอาคารสถานที่ ห้องเรียน แห่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม อาณาบริเวณของสถานศึกษาซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดให้เหมาะสม และมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขาให้มากที่สุด ทั้งที่ผ่านระบบการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษา และผ่านการเรียนรู้วิถีชีวิตจริงจาก “การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” ในชีวิตประจำวัน

8) การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ โดยผ่านการเตรียมการ การมอบหมายการรับผิดชอบของบุคลากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือดู และให้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตรเกิดขึ้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยจัดผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การกระตุ้นทุกคนให้ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี การยกย่องผู้ทำดี การปลูกศรัทธาค่านิยมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อผู้อื่น เป็นต้น

3. ขั้นการดำเนินการพัฒนาผู้เรียน และบุคลากรตามระบบไตรสิกขา จุดเน้นการดำเนินการพัฒนา คือ นักเรียนของสถานศึกษา โดยเป็นการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาที่เป็นลักษณะบูรณาการ ทั้งในกิจกรรมการเรียน การสอนตามหลักสูตร และกิจกรรมวิถีชีวิตต่างๆ ที่ส่งเสริม“การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” เป้าหมายการพัฒนาจัดให้มีความชัดเจนที่พัฒนาทั้งองค์รวมของชีวิตที่จะนำสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ในที่สุด

นอกจากการพัฒนาผู้เรียนอันเป็นภาระหลักแล้ว สถานศึกษาจำเป็นต้องไม่ละเลยการพัฒนาบุคลากรของตนเองทั้งหมดด้วย เพราะบุคลากรโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ครู และผู้บริหารจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ดังนั้นยิ่งบุคลากรได้รับการพัฒนาตามระบบไตรสิกขามากเท่าไรจะยิ่งส่งผลดีต่อการช่วยให้นักเรียน ได้รับการพัฒนามากขึ้นเท่านั้นการดำเนินการพัฒนาผู้เรียน และบุคลากรตามระบบไตรสิกขานี้จะดำเนินการได้ดีหากขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการจัดสภาพ และองค์ประกอบ และขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิดดำเนินการได้อย่างดี เพราะต่างเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินการพัฒนาผู้เรียน

4. ขั้นการดูแลสนับสนุนใกล้ชิด เป็นขั้นตอนสำคัญในการเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่นมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ลักษณะของการดูแลสนับสนุนที่เหมาะสมควรมีลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตรที่ปรารถนาดีต่อกัน ปรารถนาดีต่อการพัฒนาผู้เรียนหรือต่อ

งานกิจกรรมที่สำคัญของขั้นนี้คือ การนิเทศติดตามที่จะดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ การให้คำปรึกษา และชี้แนะผู้ปฏิบัติ การให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ เป็นต้น การสนับสนุนทั้งทรัพยากรข้อมูล และเครื่องมือต่างๆ ในการช่วยดำเนินการให้เป็นไปได้อย่างราบรื่น การรวบรวมข้อมูล และการประเมินผลระหว่างดำเนินการอันจะเป็นฐานของการปรับปรุงต่อเนื่องต่อไป หรือแม้เป็นข้อมูลในการพิจารณาจัดการดูแลสนับสนุนได้อย่างเหมาะสม

5. ขั้นการปรับปรุง และพัฒนาต่อเนื่อง เป็นขั้นตอนของระบบบริหารจัดการที่กำหนดเพื่อเน้นย้ำการพัฒนาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยนำข้อมูลในขั้นตอนต้นๆ มาพิจารณาแล้วกำหนดปรับปรุงหรือพัฒนางานที่กำลังดำเนินการอยู่ให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้องค์ธรรมที่สนับสนุนการปรับปรุงและพัฒนางานให้เป็นไปอย่างชัดเจนต่อเนื่อง คือ การมีอิทธิบาท4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) และอุปัญญาตธรรม 2 (ความไม่สันโดษในกุศลธรรม และความไม่ย่อในการพากเพียร) เป็นต้น

6. ขั้นการประเมินผล และเผยแพร่ผลการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะสะท้อนให้ทราบถึงผลการดำเนินงานในช่วงเวลาหนึ่งๆ อาจเป็น 1 ปี หรือ 3 ปี หรือเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม เป็นต้น และในการประเมินจะเน้นข้อมูลที่เป็นเชิงประจักษ์เชื่อถือได้ให้ข้อมูลที่ชัดเจน ที่สามารถนำสู่การเผยแพร่หรือรายงานผู้เกี่ยวข้องให้ทราบผลการดำเนินงานนั้นๆ และนำเป็นข้อมูลในการวางแผนการดำเนินงานอื่นๆ ต่อไป และในระบบประกันคุณภาพ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญไม่น้อยต่อการเสนอให้ผู้เกี่ยวข้องยอมรับในการดำเนินการ และบริหารจัดการเมื่อโรงเรียนพัฒนาสู่วิถีพุทธ และได้พัฒนาจนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนจะสังเกตได้ถึงความเปลี่ยนแปลง และประโยชน์อันมากมายที่เกิดตามมาที่เปี่ยมไปด้วยความงดงามและคุณค่า อาทิ

1) นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่างๆ อย่างชัดเจนพร้อมกับการพัฒนาปัญญา และด้านอื่นๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคนดีเก่ง และมีความสุขพร้อมๆ กันที่คิดว่ายากจะไม่ยากสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธ

2) การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชอบ และชื่นชมของทั้งผู้ปกครองครู อาจารย์ และชุมชนที่ได้รับทราบการยอมรับ และความร่วมมือช่วยเหลือจะเกิดขึ้นอย่างทวีคูณ

3) สภาพแวดล้อม และบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนจะดีขึ้น และเกื้อกูลการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งศีลสมาธิ และปัญญาผู้คนที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตรแก่กันและกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักเรียน

4) บุคลากรในโรงเรียนสามารถพัฒนาตนเองทั้งวิธีการทำงาน และวิถีชีวิตทำให้สภาพการทำงานมีความสุขมีคุณค่าเพิ่มขึ้นชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาดสว่างสงบชัดเจน เพราะความเป็นวิถีพุทธช่วยกล่อมเกลา

5) โรงเรียนโดยผู้บริหารครูบุคลากร และนักเรียนเป็นแบบอย่างแก่สังคมอีกเป็นพลังการพัฒนาสังคมวงกว้างให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

2.2.3 การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ มีรายละเอียด ดังนี้

1. หลักการจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ ประกอบด้วย การบูรณาการพุทธธรรมสู่การจัดการเรียนรู้ และการปฏิบัติจริงที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม และวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อนำสู่การรู้ เข้าใจ ความจริง จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ ทุกสถานที่ทั้งโดยทางตรง และทางอ้อม และประสานความร่วมมือ วัด/คณะสงฆ์ และชุมชนในการจัดการเรียนรู้

2. หลักธรรมสำคัญสู่การจัดการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย ปรโตโฆสะ (ตามหลักกัลยาณมิตตตา) โยนิโสมนสิการ ไตรสิกขา และปัญญาวุฒิธรรม

3. แนวการจัดการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วย

1) หลักสูตรสถานศึกษา สอดแทรก และเพิ่มเติมพุทธธรรมในวิสัยทัศน์คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน เพิ่มเติม คุณธรรม จริยธรรม ในผลการเรียนรู้ที่คาดหวังให้มีการบูรณาการพุทธธรรมในการจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ และสอดแทรกความรู้ และการปฏิบัติจริงในการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และสถานการณ์อื่นๆ นอกห้องเรียน ได้แก่ บูรณาการในการเรียนรู้ บูรณาการในวิถีชีวิต และบูรณาการไตรสิกขาเข้าในชีวิตประจำวัน

2) ผู้สอน ผู้สอนเป็นตัวอย่างที่ดีในลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” อย่างสม่ำเสมอ เป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน มีเมตตาธรรม ความอ่อนโยน อดทน อดกลั้น และสร้างเสริมกำลังใจแก่ผู้เรียนอยู่เสมอ

3) กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย พัฒนาผู้เรียน รอบด้าน สมดุล สมบูรณ์ทั้งกาย (กายภาวนา) ความประพฤติ (ศีลภาวนา) จิตใจ (จิตตภาวนา) ปัญญา (ปัญญาภาวนา) จัดโอกาสส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และปฏิบัติธรรมอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต (กิน อยู่ ดู ฟัง) สร้างเสริมให้เกิดวัฒนธรรมแสวงปัญญา และวัฒนธรรมเมตตา และเน้นให้เกิดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการเข้าใจและค้นพบคุณค่าแท้ของสรรพสิ่ง กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา

4) กิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธหลักการ กระบวนการพัฒนาผู้เรียน คือ การจัดกิจกรรมอย่างหลากหลายต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิด มีการฝึกปฏิบัติเสมอๆ ทั้งด้านความประพฤติดี (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อให้เกิดการพัฒนาไปพร้อมๆ กันคือหลักการ การศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งในด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อความเจริญงอกงามในทุกขั้นตอนของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกิน อยู่ ดู ฟัง ในชีวิตประจำวันที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนจนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อมให้เจริญสืบต่อไป และเนื่องจากพระพุทธศาสนามีหลักการพัฒนาว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะฝึกฝน และพัฒนาได้ ประกอบกับวิเคราะห์ผู้เรียนว่ามีสติปัญญา อุปนิสัยความพร้อม และภูมิหลังที่แตกต่างกันการพัฒนาจึงเน้นที่ตัวผู้เรียนแต่ละคนเป็นสำคัญ

หลักปฏิบัติ ในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนวิถีพุทธนั้น ครู และผู้บริหารสามารถจัดพัฒนาได้ตามหลักการหลักคิดข้างต้น โดยให้เมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ในที่นี้ขอเสนอแนะการจัดกิจกรรมไว้เป็นแนวทาง 4 ลักษณะ คือ กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร กิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์ กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมพิเศษอื่นๆ กิจกรรมแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียด ดังนี้

1. กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร ประกอบด้วย พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ประกวดมรรยาทชาวพุทธ กิจกรรมค่ายพุทธบุตร (ตามสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา) กิจกรรมบริหารจิต เจริญปัญญา เรียนธรรมศึกษา/สอบธรรมศึกษา และบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น

2. กิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์ ประกอบด้วย กิจกรรมหน้าเสาธง เป็นกิจกรรมที่กระทำเพื่อรำลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (ก่อนเคารพธงชาติ) กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตา และสงบนิ่ง (สมาธิ) กิจกรรมพระพุทธศาสนาสุภาษิตวันละบท กิจกรรมน้องไหว้พี่ (ในแถวหน้าเสาธง) และกิจกรรมเดินแถวเข้าห้องเรียนอย่างมีสติ เช่น เดินพร้อมท่องคติธรรมขณะเข้าห้องเรียน เป็นต้น

3. กิจกรรมทำความดีระหว่างกัน ประกอบด้วย กิจกรรมเดินอย่างมีสติก่อนเข้าโรงอาหาร กิจกรรมกล่าวคำพิจารณาอาหารก่อนการรับประทานอาหาร กิจกรรมรับประทานอาหารอย่างมีสติ เช่น มีกติกาไม่ดัง ไม่หก ไม่เหลือ กิจกรรมขอบคุณหลังรับประทานอาหาร และกิจกรรมนั่งสมาธิ 1 นาที ก่อนเรียน (อาจให้นักเรียนทำพร้อมกันหน้าห้องเรียน) เป็นต้น

4. กิจกรรมก่อนเลิกเรียน ประกอบด้วย กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์กิจกรรมรำลึกพระคุณของผู้มีพระคุณ และกิจกรรมท่องอาขยานสร้างสมาธิ เป็นต้น

5. กิจกรรมประจำสัปดาห์ ประกอบด้วย กิจกรรมสวดมนต์สรภัญญะประจำสัปดาห์และกิจกรรมทำบุญตักบาตรประจำสัปดาห์ (อาจทำในวันพระหรือวันที่สถานศึกษากำหนด) เป็นต้น

6. กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โรงเรียนวิถีพุทธควรจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธสาสนา คือ วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา ซึ่งสถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชนร่วมกิจกรรม ดังเช่น ทำบุญ ตักบาตร บริเวณสนามของสถานศึกษา ฟังพระเทศน์ (โดยนักเรียนเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรม) เวียนเทียนที่วัด หรือในสถานศึกษา หล่อเทียนพรรษา และร่วมกับชุมชนในการหล่อเทียน และแห่เทียนพรรษา และสถานศึกษาจัดบรรยากาศวันสำคัญทางศาสนาโดยประดับธงทิวสีเหลือง เชิญธงธรรมจักรธงฉัพพรรณรังสี และเปิดเพลงธรรมะทางวิทยุของสถานศึกษา (เสียงตามสาย) เป็นต้น

7. กิจกรรมพิเศษอื่นๆ เช่น กิจกรรมไขปัญหาธรรม กิจกรรมวันสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ กิจกรรมการประเมินผลการทำความดี กิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทำความดี กิจกรรมอาสาตาวิเศษ (มีผู้สังเกตพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติธรรม) กิจกรรมบันทึกความดีของผู้ปฏิบัติ

ธรรม กิจกรรมต้นไม้พูดได้ (เน้นคติธรรม) กิจกรรมจัดนิทรรศการผลงานทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมการกำหนดทักษะ และความรู้ทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมสมาทานศีลในวันพระ กิจกรรมสร้างสรรค์สังคม เช่น ทำความสะอาดห้องน้ำ กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ เช่น ครูต้อนรับทักทาย นักเรียนด้วยกิริยาวาจาอ่อนหวาน และสัมผัสที่ประกอบด้วยเมตตา กิจกรรมต้นไม้อธิษฐาน กิจกรรมอธิษฐานจิตก่อนเรียน กิจกรรมอบรมธรรมะ 5 นาที (อาจจัดสัปดาห์ละ 1 ครั้ง) และกิจกรรมถือศีลนอนวัดปฏิบัติธรรมช่วงเข้าพรรษา เป็นต้น

2.2.4 การจัดลักษณะทางกายภาพโรงเรียนวิถีพุทธ

จากความสำคัญของสภาพแวดล้อม ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาและแนวทางในการจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมของสถานศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดสามารถสรุปเป็นหลักการในการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ บรรยากาศสงบเงียบ เรียบง่าย ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ร่มรื่น ใกล้ชิดกับชุมชน สะอาด มีระเบียบ ทันสมัย มีการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ และเป็นแหล่งเรียนรู้ ทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ และคุณธรรมแนวคิด โรงเรียนหรือสถานศึกษาเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญต่อการเรียนรู้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้มาก เหตุการณ์ในพระพุทธศาสนาหลายตอนเน้นถึงความสำคัญของสานที่ และบรรยากาศ เช่น ทรงเจริญอานาปานสติกรรมฐานเมื่อมีพระชนมายุ 7 พรรษา ณ ใต้ต้นไม้หว้าในบรรยากาศที่เงียบสงบ ทรงเลือกสถานที่ที่ใกล้ชิดธรรมชาติ และชุมชนสำหรับบำเพ็ญเพียร เมื่อตรัสรู้แล้วทรงเปลี่ยนสถานที่จากที่ตรัสรู้ไปประทับใต้ต้นไทร และต้นอื่นๆ ทรงกำหนดเรื่องความสะอาดความมีระเบียบไว้ในพระวินัยปิฎกว่าด้วย เสนาสนวัตร และเสนาสนขันธกะและทรงแสดงภาวะที่เอื้อเกื้อกูล เหมาะสม สะดวกสบายของสภาพแวดล้อม ซึ่งประมวลกันไว้ 7 ประการ คือ สัปปายะ 7

แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2537–2550 : โรงเรียนในอุดมคติ ได้กำหนดให้มีบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนอย่างมีความสุข คือ มุ่งเน้นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ปลูกฝังเรื่องความสะอาด ความมีวินัย รวมทั้งการจัดสถานศึกษาให้มีความร่มรื่น มีต้นไม้ มีแหล่งน้ำ บ่อน้ำ ไร้ฝุ่น ไร้มลภาวะ ปลอดภัย และไม่มีมุมอับ แนวทางดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ มีลักษณะทางกายภาพที่เป็นธรรมชาติ ร่มรื่น สวยงาม สะอาด เป็นระเบียบ ปลอดภัย ให้ความรู้สึกที่ผ่อนคลาย สบายกาย สบายใจ มีศูนย์รวมศรัทธาของครูนักเรียน และบุคคลในชุมชน คือ มีพระพุทธรูปที่เด่นชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย มีสวนพุทธธรรมประกอบด้วยต้นไม้สำคัญในพระพุทธศาสนา มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม มีอาคารสถานที่ที่สะอาดเป็นระเบียบ และเพียงพอต่อการใช้สอย มีแปลงเกษตร โรงฝึกงานที่เหมาะสมต่อการฝึกฝนคุณธรรมเพื่อประกอบสัมมาอาชีวะ มีห้องจริยธรรม ห้องสมุดพระพุทธศาสนาทุกห้องเรียนมีพระพุทธรูปเพื่อให้นักเรียนได้เห็น และระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ บรรยากาศในห้องเรียนมีความสงบ สะอาด ครูและนักเรียนมีความสำรวมตนอยู่เสมอสื่อ และอุปกรณ์การเรียนการสอนทันสมัย และครบครัน ทั้งสื่อ

ที่เกิดจากภูมิปัญญาของครู นักเรียน และชุมชน ตลอดจนสื่อเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ปลูกฝังคุณลักษณะใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และความรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก สถานศึกษาต้องมีความใกล้ชิดธรรมชาติ ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสะอาด มีระเบียบเรียบร้อยในโรงเรียนวิถีพุทธจะต้องเกิดจากความร่วมมือ ร่วมใจของนักเรียนทุกคน โดยครูสร้างบรรยากาศของความรักความสามัคคี และความรับผิดชอบ

2.2.5 การพัฒนาบุคลากร และคุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถีพุทธ

หลักการ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในระบบไตรสิกขาทั้งในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนบุคลากรทุกคนพัฒนาตามหลักไตรสิกขา มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้พุทธธรรมเป็นอย่างดีปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สามารถจัดการเรียนรู้ตามวิถีพุทธ และเป็นกัลยาณมิตร มีลักษณะของการเป็นผู้ที่“สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” พร้อมจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาได้เป็นอย่างดีแนวคิด การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีรูปแบบวิธีการหลากหลาย เหมาะสมกับลักษณะ และเงื่อนไขของตนเอง แนวทางสำคัญหนึ่งในการพัฒนาบุคลากรคือ การปฏิบัติธรรมในวิถีชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ผู้บริหารควรเป็นผู้นำในการพัฒนาตนเอง และการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

แนวทางดำเนินงานการพัฒนาบุคลากร เช่น วิเคราะห์สภาวธรรม หรือภูมิธรรม ธรรมวุฒิและลักษณะของบุคลากร ค้นหาบุคลากรแนวร่วมหรือแกนนำ วางแผนพัฒนาบุคลากร โดยสร้างศรัทธา สร้างความเข้าใจด้วยวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของบุคลากร จัดกิจกรรมที่เป็นตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความสำเร็จ ทั้งกิจกรรมรูปธรรม และกิจกรรมพัฒนาจิต และให้การยกย่อง ชมเชยแก่บุคลากรที่พัฒนาจนเป็นแบบอย่างได้

ลักษณะแนวกิจกรรมพัฒนาบุคลากร เช่น การจัดอบรมใหญ่ประจำปี จัดการพัฒนาจิตเจริญปัญญา รายสัปดาห์ หรือรายเดือน จัดกลุ่มสนทนาธรรม จัดฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมในโอกาสวันสำคัญ จัดศึกษาดูงาน หรือปฏิบัติธรรมในสำนักต่างๆ ส่งเสริมการศึกษา ปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง โดยจัดห้องสมุด และสื่อต่างๆ ให้ยืม หรือใช้ศึกษา จัดห้องวิปัสสนา ฯลฯ ส่งเสริมการถือศีล 5 เป็นวิถีชีวิต และส่งเสริมการประเมินผลปฏิบัติธรรม และสอบอารมณ์ (วิปัสสนา)

คุณลักษณะสำคัญของบุคลากรโรงเรียนวิถีพุทธ บุคลากรในโรงเรียนประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ และบุคลากรนั้นควรมีลักษณะ ดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ละเลิกจากอบายมุข ถือศีล 5 เป็นนิจ มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาตนเอง และดำเนินชีวิตที่ดีงาม และเป็นผู้นำ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำความดี ครูอาจารย์ และบุคลากรควรมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ละเลิกจากอบายมุข ถือศีล 5 เป็นนิจ มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาตนเอง และดำเนินชีวิตที่ดีงาม และมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์

2.2.6 การเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธ และชุมชน

หลักการ โรงเรียนวิถีพุทธกับชุมชน ซึ่งประกอบด้วย บ้าน วัด และสถาบันอื่นๆ ในชุมชนมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน เกื้อกูลร่วมมือกัน และกันในการพัฒนานักเรียน และพัฒนาชุมชนสังคมในวิถีแห่งพุทธธรรมเพื่อประโยชน์สุขร่วมกันแนวคิด โรงเรียนวิถีพุทธเพียรพัฒนาตน มีผลการพัฒนานักเรียนเป็นที่ยอมรับ และศรัทธาของชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษา จัดระดมสรรพกำลังลักษณะต่างๆ อย่างหลากหลายในการพัฒนางานทุกด้านของสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนานักเรียน

โรงเรียนวิถีพุทธบริการวิชาการ อาคารสถานที่ ร่วมมือสนับสนุนกับชุมชน ในการพัฒนาภูมิธรรม ภูมิปัญญา คุณธรรมจริยธรรม และกิจกรรมสัมมาอาชีวะต่างๆ เป็นต้น แก่ชุมชนสังคม ด้วยเมตตาธรรม และความเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม และสันติสุขแนวทางดำเนินงาน สถานศึกษาอาจพิจารณากำหนด และดำเนินงานตามวิสัยทัศน์ และแผนปฏิบัติการของสถานศึกษา ซึ่งบ่งชี้ถึงความเป็นวิถีพุทธอย่างเข้มแข็ง และต่อเนื่อง จนบังเกิดผลที่ชัดเจนทั้งในด้านการบริหารจัดการ ด้านลักษณะทางกายภาพ ด้านบุคลิกภาพ และคุณธรรมของครูอาจารย์ นักเรียน และบุคลากรของโรงเรียนจนเป็นภาพที่เห็นได้ชัดเจน เช่น ผู้บริหารมีคุณธรรม มีการบริหารจัดการโดยใช้หลักเมตตาธรรม ครูมีความเป็นกัลยาณมิตร นักเรียนมีกิริยาวาจาสุภาพมีน้ำใจ มีคุณธรรมเป็นลักษณะเด่นที่บุคคลทั่วไปเห็นได้ชัดเจน พร้อมกันนั้นโรงเรียนวิถีพุทธมีลักษณะเปิดกว้างสู่ชุมชน และสังคม พร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนสังคมด้วยความเกื้อกูลกัน และกันอย่างต่อเนื่อง

2.2.7 กิจกรรมเสนอแนะเกื้อกูลสัมพันธ์

1. สถานศึกษา บ้าน วัด ชุมชน ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันตามประเพณี เช่น กิจกรรมหล่อเทียนพรรษา การทอดกฐินทอดผ้าป่ากิจกรรมวันพ่อวันแม่ ฯลฯ

2. สถานศึกษานำสถานศึกษาร่วมกิจกรรมของวัด และชุมชน เช่น กิจกรรมทำความสะอาดวัด ซึ่งอาจจัดในชั่วโมง กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หรือกิจกรรมช่วยเหลือสังคมอื่นๆ เช่น นำอาหารไปเลี้ยงคนชราที่บ้านพักคนชรา หรือบ้านเด็กกำพร้า ฯลฯ

3. สถานศึกษาต้องเป็นของชุมชน โดยเปิดต้อนรับผู้ปกครอง และชุมชนตลอดเวลา (Open House) เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีโอกาสเสนอข้อคิดเห็น และมีส่วนร่วมในภารกิจต่างๆ เช่น ดูแลความสะอาดของโรงอาหาร ดำเนินการเชิญผู้ทรงภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้ เป็นต้น

4. เปิดห้องสมุดเพื่อให้ชุมชนใช้บริการได้ในวันหยุด รวมทั้งสนามกีฬา หอประชุม เป็นต้น

5. เป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านวิชาการ วิชาชีพ เช่น จัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้ปกครองในเรื่องอาชีพพิเศษต่างๆ จัดร้านค้าของสถานศึกษาเพื่อให้ผู้ปกครองนำผลิตผลทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์ต่างๆ มาขาย โดยนักเรียนเป็นผู้ดูแลกิจกรรม

6. ร่วมกับวัดในชุมชนจัดการเรียนธรรมศึกษา กิจกรรมทางด้านศาสนาต่างๆ เช่น นิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศน์ เชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่เยาวชนในเรื่องต่างๆ ในวันหยุด จัดทัศนศึกษาทางธรรม เป็นต้น

7. จัดกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษา บ้าน วัด ชุมชน เช่น จัดการแข่งขันกีฬา จัดกิจกรรมปัจฉิมนิเทศ โดยเชิญผู้ปกครองมาร่วมนำอาหารมารับประทานร่วมกันจัดค่ายครอบครัว

8. เสริมความเข้มแข็งของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เช่น การเยี่ยมบ้าน นักเรียนช่วยเหลือนักเรียนแก้ไขปัญหา ครอบครัว ฯลฯ

9. ประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ เช่น จัดทำหนังสือพิมพ์หรือวารสารของสถานศึกษา เผยแพร่แก่ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ชุมชน ฯลฯ

10.ยกย่องเชิดชูเกียรติของผู้กระทำความดีทั้งครู อาจารย์ นักเรียน บุคลากรของสถานศึกษา และบุคคลในชุมชน เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่บุคคลทั่วไป เพื่อให้วิถีพุทธเป็นวิถีชีวิตของคนทั้งชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วยด้านทางกายภาพที่เป็นธรรมชาติ ร่มรื่น สวยงาม สะอาด เป็นระเบียบ ปลอดภัย ให้ความรู้สึกที่ผ่อนคลาย สบายกาย สบายใจ มีศูนย์รวมศรัทธาของครู นักเรียน และบุคคลในชุมชน คือ มีพระพุทธรูปที่เด่นชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย มีสวนพุทธธรรม ประกอบด้วยต้นไม้สำคัญในพระพุทธศาสนา มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม มีอาคารสถานที่ที่สะอาดเป็นระเบียบ และเพียงพอต่อการใช้สอย มีแปลงเกษตรโรงฝึกงานที่เหมาะสมต่อการฝึกฝนคุณธรรมเพื่อประกอบสัมมาอาชีวะ มีห้องจริยธรรมห้องสมุดพระพุทธศาสนาทุกห้องเรียน มีพระพุทธรูปเพื่อให้นักเรียนได้เห็น และระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ ทั้งมีวางแผนพัฒนาบุคลากร โดยสร้างศรัทธา สร้างความเข้าใจด้วยวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของบุคลากร และให้การยกย่อง ชมเชยแก่บุคลากรที่พัฒนาจนเป็นแบบอย่างได้ และด้านแผนปฏิบัติการของสถานศึกษา ซึ่งบ่งชี้ถึงความเป็นวิถีพุทธอย่างเข้มแข็ง และต่อเนื่อง จนบังเกิดผลที่ชัดเจนโดยใช้หลักเมตตาธรรม ครูมีความเป็นกัลยาณมิตร นักเรียนมีกิริยาวาจาสุภาพ มีน้ำใจ มีคุณธรรมเป็นลักษณะเด่นที่บุคคลทั่วไปเห็นได้ชัดเจน พร้อมกันนั้นโรงเรียนวิถีพุทธมีลักษณะเปิดกว้างสู่ชุมชน และสังคม พร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนสังคมด้วยความเกื้อกูลกัน และกันอย่างต่อเนื่อง

2.2.8 การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ

โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการผ่านการพัฒนา “กิน อยู่ ดู ฟังเป็น” ดังนั้น การบริหารโครงการทั้งในระดับชาติ และระดับโรงเรียนจะยึดหลักการพัฒนาผู้เรียนดังกล่าวข้างต้นทุกขั้นตอน

ก. การบริหารโครงการระดับชาติ จะมีกิจกรรมหลัก ได้แก่

1. สร้างความเข้าใจแก่ผู้บริหารโรงเรียน และผู้รับผิดชอบโครงการ

2. ผลิตสื่อ เอกสาร วีดิทัศน์ เพื่อเผยแพร่แนวคิด และตัวอย่างการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

3. สร้างความเข้าใจแก่ครู ทั้งในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการวิถีพุทธ และการจัดกิจกรรมเสริมลักษณะต่างๆ

4. นิเทศ เยี่ยมเยียน ประเมินผลการดำเนินงาน

5. สัมมนาเพื่อสะท้อนประสบการณ์ผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการปรับปรุงการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น

ข. การบริหารโครงการระดับโรงเรียน จะมีกิจกรรมหลัก ได้แก่

1. ประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เช่น ครู และบุคลากรทุกคนผู้ปกครอง นักเรียน องค์กรสงฆ์ที่สถานศึกษาจะขอความอนุเคราะห์ ฯลฯ

2. ปรับสภาพบรรยากาศของสถานศึกษาตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ

3. ปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ โดยสอดแทรกหลักธรรมในการเรียนรู้ทุกสาระการเรียนรู้

4.ปรับปรุงการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักการโรงเรียนวิถีพุทธ

5. นิเทศ เยี่ยมเยียน ชื่นชมให้กำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน และปรับปรุงการดำเนินงานให้ดียิ่งๆ ขึ้น

6.ร่วมสัมมนาเพื่อรับฟังประสบการณ์ การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาอื่นๆ เพื่อนำมาปรับกิจกรรมการเรียนรู้ของสถานศึกษาตนเองต่อไป

ค. การบริหารของโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ได้มุ่งเน้นการบริหารของโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำไว้ 5 ด้าน ดังนี้

1. การบริหารด้านกายภาพ

สถานศึกษาต้องจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริม การพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา เช่น มีศาลาพระพุทธรูปเดนเหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุม หรือหองให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาเหมาะสม หรือมาก

พอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติ หรือใกล้ชิดธรรมชาติ ชวนให้มีใจสงบและส่งเสริมปัญญา เช่น ร่มรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม ดูแลเสียงต่างๆ มิให้อึกทึก หรือถ้าหากจะเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา เป็นต้น สภาพด้านกายภาพของสถานศึกษา โดยทั่วไปนั้นเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญต่อการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกันมีการให้ความสำคัญกับสภาพด้านกายภาพ ดังจะเห็นได้จากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับสถานที่ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้มากดังนั้นโรงเรียนวิถีพุทธจึงกำหนดให้มีสภาพด้านกายภาพตามหลักธรรมสัปปายะ 7 ซึ่งหมายถึง สิ่งที่สบายสิ่งที่เหมาะสมสิ่งที่เกื้อกูลช่วยสนับสนุนการเจริญภาวนา ให้บังเกิดผลดีช่วยให้สมาธิตั้งมั่นไม่เสื่อมถอยนั่นเอง สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญอีกประเด็นหนึ่งกระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดแนวทางให้ผู้บริหารโรงเรียนใช้หลักพุทธธรรมในการจัดสภาพแวดล้อม และบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านด้วยวิถีวัฒนธรรมแสวงปัญญา เช่น อาคารสถานที่เหมาะสมเพียงพอแหล่งเรียนรู้อุปกรณ์ทันสมัยตรงตามความต้องการ บรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมบุคลากรเป็นแบบอย่างที่ดี โภชนาการดีส่งเสริมสุขภาพพลานามัยอากาศดีปลอดโปร่งสบายไม่มีมุมอับไร้ฝุ่นไร้มลภาวะกิจกรรมทั้งใน และนอกห้องเรียนเหมาะสมกับผู้เรียน การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพผู้บริหารสามารถดำเนินการได้ ดังนี้

1) จัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน และประจำห้องเรียนอย่างเหมาะสม ได้แก่ จัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน และมีสัญลักษณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประจำห้องเรียนมีห้องจริยธรรมหรือห้องพระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสม

2) มีป้ายนิเทศป้ายคติธรรมคำขวัญคุณธรรมจริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน ได้แก่ มีป้ายคติธรรมติดตามห้องเรียนหรือตามอาคารเรียนมีป้ายคำขวัญคุณธรรมจริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน มีป้ายนิเทศให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างเหมาะสม

3) สภาพโรงเรียนวิถีพุทธต้องสะอาดสว่างสงบปลอดภัยร่มรื่นเรียบง่ายใกล้ชิดธรรมชาติกล่าว คือ มีสาธารณูปโภคเพียงพอตามความจำเป็นห้องเรียนสะอาดเป็นระเบียบเหมาะสมต่อกิจกรรมการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธสะอาดปลอดภัยร่มรื่นสวยงามถูกสุขลักษณะ โดยการมีส่วนร่วมของนักเรียน และบุคลากรในโรงเรียน และมีการดำเนินกิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

4) บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติด และอบายมุขสิ่งมอมเมาทุกชนิดได้แก่ โรงเรียนไม่มีมุมอับหรือแหล่งมั่วสุมมีบริเวณให้นักเรียนได้ออกกำลังกายอย่างเหมาะสม และปลอดภัยมีกิจกรรมส่งเสริมนักเรียนใช้เวลาว่าง ให้เป็นประโยชน์ห่างไกลยาเสพติดมีระบบช่วยเหลือนักเรียนมีมาตรการเพื่อให้โรงเรียนปลอดสิ่งเสพติดอบายมุข และสิ่งมอมเมาต่างๆ โดยผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วม

สรุปได้ว่า การบริหารด้านกายภาพที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สถานศึกษาจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริม การพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา มีศาลาพระพุทธรูปที่เด่น เหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาที่เหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติ ชวนให้มีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา ร่มรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม ดูแลเสียงต่างๆ มิให้อึกทึก ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิประเทืองปัญญา เป็นต้น

2. ด้านการเรียนการสอน

สถานศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เช่น

2.1 หลักสูตรสถานศึกษามีการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวังที่สะท้อนการพัฒนาไตรสิกขาไปพร้อมๆ กัน

2.2 การจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกชั้นให้มีการบูรณาการพุทธธรรมในการเรียนรู้ และปฏิบัติ

2.3 การจัดการเรียนรู้ แต่ละครั้งนำพุทธธรรมมาเป็นฐานในการคิด หรือเป็นเกณฑ์ตรวจสอบการเรียนรู้การปฏิบัติ หรือเชื่อมโยงการเรียนรู้ สู่หลักธรรมในการพัฒนาตน และผู้อื่น

2.4 ประสานร่วมมือกับวัด/คณะสงฆ์ในการจัดการเรียนรู้ทั้งสาระพระพุทธศาสนาและกลุ่มสาระหรือกิจกรรมอื่นๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาในบริบทต่างๆ ทั้งนี้กระบวนการจัดการเรียนรู้ ควรมีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” โดยนักเรียนมีกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (สีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) และด้านปัญญา (ปญญภาวนา) โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟังเป็น” เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตน และสังคมโดยไม่เบียดเบียนผู้ใด และเกื้อกูลในการพัฒนาวัฒนธรรมแสวงปัญญา และวัฒนธรรมเมตตา เช่น “การกิน อยู่เป็น” เพื่อยังประโยชน์ ในการดำรงชีวิตที่อยู่ได้เหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้ หรือ “การดู ฟังเป็น” เพื่อเน้นประโยชน์ ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา

การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนนั้นเป็นสิ่งที่สนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาในทุกด้านโดยการดำเนินงานนั้นเริ่มต้นตั้งแต่กำหนดให้สถานศึกษามีการจัดรูปแบบสถานศึกษาหรือ การจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจนเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนนั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะ“สอนให้รู้ทำให้ดูอยู่ให้เห็น” โดยนักเรียนมีกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย (กายภาวนา)ด้านความ

ประพฤติ (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้นักเรียนมีคุณลักษณะ “กินอยู่ดูฟังเป็น” เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตน และสังคม โดยไม่เบียดเบียนผู้ใด และเกื้อกูลในการพัฒนาวัฒนธรรมแสวงปัญญา และวัฒนธรรมเมตตา เช่น “การกินอยู่เป็น” เพื่อยังประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่อยู่ได้เหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้หรือ “การดูฟังเป็น” เพื่อเน้นประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา

สุมน อมรวิวัฒน์ (2541) ได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมการสอนพระพุทธศาสนาไว้หลายประการ ดังนี้

1) สอนโดยบรรยายหรืออธิบายครูควรใช้ภาษาที่ง่ายใช้อุปกรณ์การสอนทุกครั้งที่สอนอุปกรณ์ประกอบการสอนอาจมีได้ทั้งประเภทสัญลักษณ์เหตุการณ์ และบุคคลตัวอย่าง

2) สอนโดยการแก้ปัญหาเมื่อครูได้เร้าความสนใจของนักเรียนแล้วครู และนักเรียนร่วมกันตั้งปัญหาที่ตนสนใจ และอยากรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ

3) สอนให้ค้นคว้า และรายงานโดยการให้นักเรียนค้นคว้าหาข้อเท็จจริงด้วยตัวเองอาจแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มหรือให้ค้นคว้าเป็นรายบุคคล

4) การเชิญวิทยากรผู้มีความรู้มาบรรยาย

5) การเล่าเรื่องจากจากประสบการณ์โดยให้นักเรียนเป็นผู้เล่า

6) การเรียงความปากเปล่าคือ การแต่งหรือการเล่าเรื่องโดยใช้วิธีการพูดแทนการเขียนโดยครูเป็นผู้วางขอบเขต และอธิบายวิธีการเรียงความให้

7) การวิจารณ์ข่าว และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

8) โต้วาทีปัญหาธรรมะ

9) การแสดงบทบาทสมมติประประกอบเรื่องหรือสุภาษิต

10) ใช้เพลงประกอบการเรียนหรือสุภาษิต

11) ใช้สมุดภาพ และสมุดคำศัพท์

12) การอ่าน และการฟังนิทานชาดก

13) การฝึกหัดมารยาท และการปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ

สรุปความได้ว่า การจัดการเรียนการสอนคือกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจนเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนนั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะสอนให้รู้ทำให้ดูอยู่ให้เห็น

3. การบริหารด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน

สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้ และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อ

นักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน และสถานศึกษาส่งเสริมให้บุคลากร และนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุข การเสียสละ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การบริหารด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียนนั้น ผู้บริหารต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน แล้วส่งผลถึงความรู้สึกของบุคคล เป็นสภาพการณ์ที่ไม่อาจมองเห็นหรือจับต้องได้ โรงเรียนที่มีบรรยากาศที่ดีจะทำให้นักเรียน และบุคลากรในโรงเรียนเกิดความรู้สึกพอใจ ภูมิใจ อบอุ่นใจ สบายใจ รู้สึกในความเป็นเจ้าของ และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของความเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้ม แจ่มใส่ การมีความเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อนักเรียน ครูต่อผู้ปกครอง และครูต่อครูด้วยกัน

4. การบริหารด้านกิจกรรมประจำวันพระ

สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่างๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษาที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้ง ศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต

4.1 มีกิจกรรมสวดมนต์ไหวพระก่อนเข้าเรียน และก่อนเลิกเรียนประจำวัน (เพื่อใกล้ชิดศาสนา)

4.2 มีกิจกรรมรับศีล หรือทบทวนศีลทุกวัน อาจเป็นบทกลอนหรือเพลงเช่นเดียวกับกิจกรรมแผ่เมตตา (เพื่อให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข)

4.3 มีกิจกรรมทำสมาธิรูปแบบต่างๆ เช่น นั่งสมาธิทองอาขยาต เพื่อสมาธิ สวดมนต์สร้างสมาธิ หรือทำสมาธิเคลื่อนไหวอื่นๆ เป็นประจำหรือก่อนเรียน (เพื่อพัฒนาสมาธิ)

4.4 มีกิจกรรมพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารกลางวัน (เพื่อให้กินเป็นกินอย่างมีสติ มีปัญญารู้เข้าใจ)

4.5 มีกิจกรรมอาสาตาวิเศษปฏิบัติ วินัยหรือศีล (เพื่อให้อยู่เป็น อยู่อย่างสงบสุข)

4.6 มีกิจกรรมประเมินผลการปฏิบัติธรรม (ศีล สมาธิ ปัญญา) ประจำวัน (เพื่อให้อยู่เป็น)

4.7 มีการสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์ หรือในวันพระ (เพื่อพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา)

4.8 มีกิจกรรมบันทึกและยกย่องการปฏิบัติธรรม (เน้นย้ำและเสริมแรงการทำความดี)

4.9 ทุกห้องเรียนมีการกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน โดยเข้าใจเหตุผล และประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน (พัฒนาศีล วินัย ด้วยปัญญา)

การบริหารงานวิถีพุทธในสถานศึกษาทุกแห่งจะมีกิจกรรมต่างๆ หลากหลายโดยมีเป้าหมาย คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ซึ่งสรุปเป็นหลักการใหญ่ๆ คือ ดี เก่ง มีความสุข และมีความเป็นไทยซึ่งสอดคล้องกันอยู่แล้วกับเป้าหมายการพัฒนาในพระพุทธศาสนา คือ

ภาวนา4 ดังนั้น ในเบื้องต้นโรงเรียนวิถีพุทธจึงควรดำเนินการโดยเน้นคุณค่าทางพระพุทธศาสนาซึ่งแฝงอยู่ในกิจกรรมต่างๆ ให้โดดเด่นชัดเจน ดังนี้

1) ฝึกฝนอบรมให้ผู้เรียนเกิดการกินอยู่ดูฟังเป็น (รู้เข้าใจเหตุผลได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ตามหลักไตรสิกขาพอดีไม่เกิดโทษหรือความเสียหายแก่ตนเองแก่ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม

2) ส่งเสริมกิจกรรมการรับผิดชอบดูแลรักษาพัฒนาอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย

3) จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึก และศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นประจำ และในโอกาสวันสำคัญอย่างต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต ดังนี้

สรุปได้ว่ากิจกรรมประจำวันพระที่กล่าวมาข้างต้น อาจจัดกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธได้ดังนี้ กิจกรรมส่งเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตรเช่น พิธีแสดงตนเป็นพุทธมากะประกวดมารยาทชาวพุทธกิจกรรมค่ายพุทธบุตรตามสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กิจกรรมบริหารจิตเจริญปัญญาเรียนธรรมศึกษาสอบธรรมศึกษาบรรพชาสามเณรฤดูร้อน กิจกรรมประจำวันประจำสัปดาห์หรือในโอกาสต่างๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษาที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต

5. การบริหารด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ

สถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษารวมกับผู้ปกครอง และชุมชน สร้างความตระหนัก และศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการ และวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธรวมกัน ทั้งนี้ผู้ เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครู และผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุนโดยลักษณะต่างๆ และการปฏิบัติตนเอง ที่จะสนับสนุน และเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย และคณะ ให้ทัศนะว่าการบริหารจัดการในโรงเรียนวิถีพุทธจะต้องดำเนินการ และบริหารโดยทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมทั้งวัด ชุมชน ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ผู้บริหาร ผู้เรียน และผู้บริหารการศึกษาในพื้นที่ เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามที่ผู้เรียนผู้บริหาร อาจารย์ ผู้ปกครอง และทุกฝ่ายต้องการ การจัดสรรทรัพยากรจะต้องทั่วถึง โดยผู้บริหารทุกระดับจะต้องปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกันหรือมาตรฐานเดียวกัน เพื่อให้เกิดโรงเรียนวิถีพุทธตามต้องการจังหวะการพัฒนาสู่ โรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบ และลำดับขั้นตอนที่เป็นระบบ และลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบต่อไปนี้เป็นข้อเสนอเชิงตัวอย่าง ที่สถานศึกษาสามารถนำไปพิจารณาปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นเตรียมการที่จะให้การจัดโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินไปโดยสะดวกด้วยศรัทธาและฉันทะ

2) ขั้นดำเนินการจัดสภาพ และองค์ประกอบที่จะเป็นปัจจัยเป็นกิจกรรมเป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะแห่งปัญญาวุฒิธรรม

3) ขั้นดำเนินการพัฒนาผู้เรียน และบุคลากรตามระบบไตรสิกขาซึ่งเป็นขั้นตอนที่เป็นหัวใจของการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

4) ขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิดที่จะช่วยให้การดำเนินทุกส่วนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยท่าทีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน

5) ขั้นปรับปรุงพัฒนาต่อเนื่องที่เน้นย้ำการพัฒนาว่าต้องมีมากขึ้นๆ ด้วยหลักอิทธิบาท4 และ อุปัญญาตธรรม

6) ขั้นประเมินผล และเผยแพร่ผลดำเนินการที่จะนำข้อมูลผลการดำเนินงานสู่การเตรียมการที่จะดำเนินการในรอบต่อๆ ไปเช่นในปีต่อๆ ไปหรือใช้กับโครงการต่อเนื่องอื่น และนำผลสรุปจัดทำรายงานผลการดำเนินงานแจ้งแก่ผู้เกี่ยวข้องให้ทราบตามขั้นตอน

ขั้นตอนการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธโดยสังเขป มีดังนี้

การเตรียมการเป็นขั้นตอนความพยายามที่จะเตรียมสิ่งที่จะทำให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปได้โดยสะดวกซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเตรียมการ เช่น

1) การหาที่ปรึกษาแหล่งศึกษา และเอกสารข้อมูลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาวิถีพุทธนี้ ซึ่งอาจจะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมีศรัทธา และความรู้ชัดเจนในหลักพุทธธรรมถ้าเป็นคฤหัสถ์ควรเป็นแบบอย่างในสังคมได้ เช่น เป็นผู้ไม่ข้องแวะในอบายมุข เป็นผู้ทรงศีลปฏิบัติธรรม เป็นต้น ที่ปรึกษาจะมีความจำเป็นมากโดยเฉพาะในระยะเริ่มของการพัฒนา

2) การเตรียมบุคลากรคณะกรรมการสถานศึกษานักเรียนผู้ปกครอง และชุมชนให้มีความตระหนักในคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นให้เกิดศรัทธา และฉันทะในการร่วมกันพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธด้วยปัญญารู้เข้าใจทิศทางจากศรัทธา และฉันทะการพัฒนาร่วมกันความสำเร็จในการพัฒนาคาดหมายได้ว่าจะเกิดขึ้น ได้ไม่ยากสำหรับวิธีการเตรียมผู้เกี่ยวข้องนี้สามารถดำเนินการได้หลากหลายตั้งแต่ วิธีทั่วไปเช่นการประชุมชี้แจงการสัมมนาจนถึงการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายการร่วมกันศึกษาดูงานเป็นต้น

3) การกำหนดเป้าหมายจุดเน้นหรือวิสัยทัศน์ และแผนงานที่ชัดเจนทั้งระยะยาวในธรรมนูญสถานศึกษา และแผนปฏิบัติการรายปีก็ตามที่ผู้เกี่ยวข้องเห็นพ้องกันจะเป็นหลักประกันความชัดเจนในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธได้อย่างดีเป็นส่วนสำคัญของการเตรียมการที่ดี

4) การดำเนินการจัดสภาพ และองค์ประกอบเป็นการดำเนินการจัดปัจจัยต่างๆ ของการพัฒนาผู้เรียนซึ่งประกอบไปด้วยสภาพทั้งกายภาพ และองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอันจะนำสู่การเป็นปัจจัยในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักปัญญาวุฒิธรรม 4 ประการคือ

(1) การอยู่ใกล้คนดีใกล้ผู้รู้มีข้อมูลมีสื่อที่ดี

(2) การใส่ใจศึกษาเล่าเรียนโดยมีฐานของหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี

(3) มีกระบวนการคิดที่ดีคิดถูกวิธีโดยมีสภาพ และบรรยากาศที่ส่งเสริม

(4) ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมหรือนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้เหมาะสม

การดำเนินการพัฒนาระบบไตรสิกขาจุดเน้นการดำเนินการพัฒนา คือนักเรียนของสถานศึกษาโดยเป็นการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาที่เป็นลักษณะ บูรณาการทั้งในกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร และกิจกรรมวิถีชีวิตต่างๆ ที่ส่งเสริมการกินอยู่ดูฟังให้เป็นเป้าหมายของการพัฒนาจัดให้มีความชัดเจนที่พัฒนาทั้งองค์รวมของชีวิตที่จะนำสู่การพัฒนาชีวิต ที่สมบูรณ์ในที่สุด นอกจากการพัฒนาผู้เรียนอันเป็นภาระหลักแล้วสถานศึกษาต้อง ไม่ละเลยการพัฒนาบุคลากรของตนเองด้วยเพราะบุคลากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือครู และผู้บริหารจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนดังนั้นยิ่งบุคลากรได้รับ การพัฒนาตามระบบไตรสิกขามากเท่าไรจะยิ่งส่งผลดีต่อการช่วยให้นักเรียนได้รับการพัฒนามากขึ้นเท่านั้นแนวทางการพัฒนาบุคลากร และลักษณะบุคลากรที่เหมาะสมการพัฒนาผู้เรียน และบุคลากรตามระบบไตรสิกขานี้จะดำเนินการได้ดีหากขั้นเตรียมการขั้นดำเนินการจัดสภาพ และองค์ประกอบ และขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิดจัดการได้อย่างดี เพราะต่างเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียน

5) การดูแลสนับสนุนใกล้ชิดเป็นขั้นตอนสำคัญซึ่งเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่นมีประสิทธิภาพทั้งนี้ลักษณะของการดู และสนับสนุนที่เหมาะสมควรมีลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตรที่ปรารถนา ดีต่อกันปรารถนาดีต่อการพัฒนาผู้เรียนหรือต่องานกิจกรรมที่สำคัญของขั้นตอนนี้คือ การนิเทศติดตามที่จะดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้การให้คำปรึกษา และชี้แนะผู้ปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือทางวิชาการฯลฯการสนับสนุนทั้งทรัพยากรข้อมูล และการประเมินผลระหว่างดำเนินการอันจะเป็นฐานของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องหรือเป็นข้อมูลในการพิจารณาจั ดการดูแลสนับสนุนได้อย่างเหมาะสมต่อไป

6) การปรับปรุง และพัฒนาต่อเนื่องเป็นขั้นตอนของระบบการบริหารจัดการที่กำหนดเพื่อเน้นย้ำการพัฒนาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยนำข้อมูลในขั้นตอนต้นๆ มาพิจารณาแล้วกำหนดปรับปรุงหรือพัฒนางานที่กำลัง ดำเนินการอยู่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งนี้องค์ธรรมที่สนับสนุนการปรับปรุง และพัฒนางานให้เป็นไปอย่างชัดเจนต่อเนื่องคือการมีอิทธิบาท4 ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา และอุปัญญาตธรรม2 (ความไม่สันโดษในกุศลธรรม และความไม่ระย่อในการพากเพียร) เป็นต้น

7) การประเมินผล และการเผยแพร่ผลการดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะสะท้อนให้ทราบถึงผลการดำเนินงานในช่วงเวลาหนึ่งๆ อาจเป็น 1 ปีหรือ 3 ปีหรือเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมเป็นต้น และในการประเมินจะเน้นข้อมูลที่เป็นเชิงประจักษ์เชื่อถือได้ให้ข้อมูลที่ชัดเจนที่ สามารถนำสู่การเผยแพร่

สรุปความได้ว่าการส่งเสริมวิถีพุทธคือมี การเตรียมบุคลากรผู้เกี่ยวข้องแผนงาน ทรัพยากรที่มุ่งเน้นสร้างศรัทธา และฉันทะในการพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามหรือปัญญาวุฒิธรรมในการพัฒนาผู้เรียน และบุคลากรตามระบบไตรสิกขาอย่างต่อเนื่องโดยใช้สภาพ และองค์ประกอบที่ชัดเจน

2.2.9 การบูรณาการตามหลักไตรสิกขา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553, หน้า 4 - 23) มีจุดหมายมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ โดยมีมาตรฐานการเรียนรู้เป็นข้อกำหนดคุณภาพของผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และกำหนดสาระการเรียนรู้ ที่เป็นองค์ความรู้ครอบคลุมการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้ง 12 ปี และด้วยที่การพัฒนาคนให้เป็นคนดี มีความรู้คู่คุณธรรม เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้นมาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ จึงได้กำหนดคุณภาพของผู้เรียนในด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ไว้ทุกมาตรฐาน ซึ่งจะต้องบูรณาการไว้ในการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และที่สำคัญคือ พระพุทธศาสนามีความสำคัญในฐานะที่เป็นศาสนาประจำชาติ เป็นวิถีชีวิต และเป็นรากฐานวัฒนธรรมที่หลอหลอมลักษณะอันดีงามของคนไทยให้เป็นคนมีน้ำใจ อ่อนโยน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เสียสละ มีเมตตา สามัคคี เป็นต้น

กระทรวงศึกษาธิการจึงมีนโยบายให้ มุ่งเน้นการนำพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการปฏิรูปการศึกษาแต่เนื่องด้วยหลักพุทธธรรมนั้นมีมากหลากหลาย การวิจัยครั้งนี้จึงเลือกศึกษาเฉพาะหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับผู้บริหาร และครูผู้รับผิดชอบในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำทั้งนี้ด้วยเป็นการประมวลหลักธรรมทั่วไปเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เป็นหลักธรรมที่เป็นความจริงเกี่ยวกับข้อปฏิบัติเพื่อประโยชน์กับตนเอง สังคม และประเทศชาติ โดยอาศัยความเมตตา กรุณาสามัคคีการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ตลอดจนการใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง และสังคมในยุคปัจจุบัน

2.2.10 หลักการของโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ

พระธรรมปฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2547) กล่าวว่าการศึกษาเป็นการพัฒนาคน เป็นการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนามนุษย์ให้เกิดคุณสมบัติต่างๆ มากมาย และจุดสุดยอดของคุณสมบัตินั้นก็คือเกิดปัญญาการแสวงปัญญาจะโยงไปหาคุณสมบัติต่างๆ ที่ดีงามของมนุษย์ซึ่งการพัฒนาคุณสมบัติเหล่านี้รวมอยู่ที่การพัฒนาชีวิต 3 ด้านของมนุษย์ คือ ด้านพฤติกรรมด้านจิตใจ และด้านปัญญา ถ้าสามารถโยงสามด้านนี้ให้มาประสานกันได้ให้เป็นปัจจัยเอื้อต่อกัน ก็จะเกิดผลโดยสมบูรณ์ เพราะปัญญาไม่สามารถพัฒนาแยกต่างหากจากด้านอื่นๆ ของชีวิต ระบวนการพัฒนาปัญญาจึงหมายถึงกระบวนการพัฒนามนุษย์ทั้งหมดความเชื่อมโยงของการพัฒนาชีวิตทั้ง 3 ด้าน

เนื่องจากโรงเรียนวิถีพุทธนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา ดังนั้นหลักการของโรงเรียนวิถีพุทธก็คือ การนำไตรสิกขามาบูรณาการเพื่อพัฒนาชีวิต 3 ด้านของผู้เรียน ทั้งด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญาให้พัฒนาไปสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ไตรสิกขามีสาระสำคัญสรุปได้ ดังนี้

ก. ศีล หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาพฤติกรรมทางกาย และวาจาในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทางวัตถุ และทางสังคม ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย วาจา ศีลมีองค์ประกอบ 4 หมวด คือ

1. ปาฏิโมกขสังวรศีล เป็นศีลที่เกิดจากวินัยแม่บทของชุมชน การอยู่ร่วมกันในชุมชนตลอดจนสังคมประเทศชาติ ซึ่งต้องมีระบบระเบียบกฎกติกามีขอปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันเพื่อคุมชุมชนให้อยู่ในแบบแผนเดียวกันอย่างประณีต งดงาม และกำกับความเป็นอยู่ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการมีชีวิตแบบนั้นสำหรับคนทั่วไปในสังคมเราถือเอาศีล 5 เป็นหลักในการกำกับการอยู่ร่วมกันเพื่อความสงบสุข และเป็นฐานให้ชีวิตของแต่ละคนสามารถก้าวไปสู่จุดหมายที่สูงขึ้นได้ นอกจากจะต้องรักษาศีล 5 แล้ว ในสังคมที่เป็นส่วนยอย เช่น ประเทศ องค์กร และหน่วยงานต่างๆ ยังมีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามวินัยแม่บทที่เป็นส่วนเฉพาะของตนเองอีก เช่น กฎหมาย และจรรยาบรรณของวิชาชีพต่างๆ เป็นต้น

2. อินทรีย์สังวรศีล คือ การรู้จักใช้ตา หู จมูก ลิ้น กายให้เป็นโดยเฉพาะต้องดูเป็นฟังเป็นซึ่งจะต้องใช้อย่างมีสติให้เกิดปัญญาไม่ไหลไปตามความยินดียินร้ายชอบชัง หลักปฏิบัติที่สำคัญในการใช้อินทรีย์ คือ

1) ต้องรู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะรับรู้เช่นดูหรือฟังโดยแยกแยะได้อย่างรู้เท่าทันว่าสิ่งต่างๆ เหล่านั้นดีงามหรือไม่ เป็นคุณประโยชน์หรือมีโทษภัย แล้วหลีกละเว้นสิ่งที่ชั่วร้ายเป็นโทษภัย และรับดูรับฟังแต่สิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์

2) ต้องรับรู้อย่างมีสติ ควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณ รู้พอดี ไม่ปล่อยตัวให้ลุ่มหลงมัวเมาตกเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น

3) ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานบันเทิงไม่ติดอยู่แค่ความชอบใจไม่ชอบใจ แต่รู้จักรับรู้ให้ได้คุณค่าที่ดีงามเป็นประโยชน์สูงขึ้นไปกว่านั้น ที่สำคัญคือต้องให้ได้ปัญญา และคติที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิต และสังคม

3. ปัจจัยปฏิเสวนา คือ การเสพบริโภคอาหารเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ปัจจัยเครื่องใช้สอยต่างๆ รวมถึงอุปกรณ์เทคโนโลยีด้วยความรู้ความเข้าใจมองเห็นคุณค่าประโยชน์ที่แท้จริงโดยมีหลักในการปฏิบัติ ดังนี้

1) บริโภคด้วยความรู้ตระหนักว่า สิ่งเหล่านั้นมิใช้เป็นจุดหมายของชีวิตแต่เป็นปัจจัยที่ช่วยเกื้อหนุนให้เราสามารถพัฒนาชีวิต และทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

2) บริโภคด้วยความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ที่มุ่งให้เกิดคุณประโยชน์ มิใช้เพื่ออวดโก้ แสดงฐานะ หรือทำตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

3) บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมปริมาณ ประเภท และคุณสมบัติของสิ่งเหล่านั้นให้เหมาะสมพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภคเช่นบริโภคอาหารในปริมาณ และประเภทซึ่งพอดีกับความต้องการของร่างกายที่จะช่วยให้มีสุขภาพดี

4) สามารถละเวนหรือเลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิต เช่น สิ่งที่บั่นทอนทำลายสุขภาพต่างๆ ได้

4. อาชีวปาริสุทธิศีล คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพอาชีพทุกอย่างตั้งขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตแก้ปัญหาสังคม หรือเพื่อการสร้างสรรค์อะไรสักอย่างหนึ่ง ดังนั้นจึงต้องประกอบอาชีพให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์นั้นๆ ลักษณะสำคัญของอาชีพที่จะประกอบมี ดังนี้

1) เป็นอาชีพที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ก่อเวรภัย หรือสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม

2) เป็นอาชีพที่ช่วยแก้ไขปัญหาหรือสร้างสรรค์ชีวิต และสังคมในทางใดทางหนึ่ง

3) เป็นอาชีพที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้งอกงามยิ่งขึ้นทั้งในด้านพฤติกรรมด้านจิตใจ และด้านปัญญา

4) เป็นอาชีพที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิต และไม่เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต แต่ทำให้ชีวิตของผู้ประกอบอาชีพนั้นมีคุณค่านาภาคภูมิใจ

5) เป็นอาชีพที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีวิตมาด้วยกำลังกาย สติปัญญา ความเพียรพยายามความสามารถ และฝีมือของผู้ประกอบอาชีพนั้น และทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญชัดเจน หรือฝึกปรือฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป ในส่วนของเด็กซึ่งยังไม่มีอาชีพจะได้ของบริโภคที่พ่อแม่หามาให้ก็ต้องปฏิบัติตัว และทำหน้าที่ของตนให้สมกับการที่จะได้ของกินของใช้นั้นมาเสพบริโภคจึงจะเป็นอาชีวะที่ถูกต้อง

สรุปได้ว่า ผู้มีศีลจะต้องมีคุณลักษณะ ดังนี้

1. ประพฤติปฏิบัติตนตามวินัยแม่บทของชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขของคนในสังคมโดย

1) ยึดถือศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต

2) ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางแห่งกฎหมาย กฎ ระเบียบของสังคม

3) มีจรรยาบรรณ หรือคุณธรรมในการประกอบวิชาชีพ

2. รู้จักใช้ตา หู จมูก ลิ้น กายให้เป็น โดย

1) รู้จักพิจารณาเลือกรับรู้ ดู ฟังแต่สิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์

2) รับรู้ ดู ฟังอย่างมีสติควบคุมตนเองได้ รู้ จักประมาณรู้ พอดีไม่ปล่อยตัวให้ลุ่มหลงมัวเมาตกเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น

3) รับรู้ดูฟังให้ได้คุณค่าที่ดีงามให้ได้ปัญญา และคติที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิต และสังคม

3. เสพบริโภคอาหารเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยปัจจัยเครื่องใช้สอย อุปกรณ์เทคโนโลยี ด้วยความรู้ความเข้าใจมองเห็นคุณค่าประโยชน์ที่แท้จริง โดย

1) บริโภคด้วยความรู้ตระหนักว่าสิ่งเหล่านั้นมิใช้เป็นจุดหมายของชีวิตแต่เป็นปัจจัยที่ช่วยเกื้อหนุนให้เราสามารถพัฒนาชีวิต และทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

2) บริโภคด้วยความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ที่มุ่งให้เกิดคุณประโยชน์มิใช่เพื่ออวดโก้ แสดงฐานะ หรือทำตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

3) บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมปริมาณ ประเภท และคุณสมบัติของสิ่งเหล่านั้นให้เหมาะสมพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภค

4) ละเว้น ลด เลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิตหรือสิ่งที่บั่นทอนทำลายสุขภาพต่างๆ

4. ประกอบอาชีพสุจริตด้วยกำลังกาย สติปัญญาความเพียรพยายาม ความสามารถและฝีมือ ด้วยความเพียรพยายาม และตั้งใจ ดังนี้

1) ประกอบอาชีพที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อเวรภัย หรือสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม

2) ประกอบอาชีพที่ช่วยแก้ไขปัญหา หรือสร้างสรรค์ชีวิต และสังคมในทางใดทางหนึ่ง

3) ประกอบอาชีพที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้งอกงามยิ่งขึ้น ทั้งในด้านพฤติกรรมด้านจิตใจ และด้านปัญญา

4) ประกอบอาชีพที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิต และไม่เสื่อมเสียคุณภาพชีวิตแต่ทำให้ชีวิตของผู้ประกอบอาชีพนั้นมีคุณค่านาภาคภูมิใจ

5) ประกอบอาชีพที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีวิตมาด้วยกำลังกาย สติปัญญาความเพียรพยายามความสามารถ และฝีมือของผู้ประกอบอาชีพนั้น และทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญจัดเจนหรือฝึกปรือฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป

6) เด็กซึ่งยังไม่มีอาชีพต้องปฏิบัติตัว และทำหน้าที่ของตนให้สมกับการที่จะได้ของกินของใช้นั้นมาเสพบริโภค

ข. สมาธิ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2548) หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาด้านจิตใจ โดยการปลูกฝังคุณธรรมสร้างเสริมคุณภาพสมรรถภาพ และสุขภาพของจิตใจ การพัฒนาจิตใจมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรมเนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจแล้วเป็นไปตามเจตจำนง และแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ดีงามก็จะควบคุมดูแล และนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วยยิ่งกว่านั้นปัญญาจะเจริญงอกงามได้ จะต้องอาศัยจิตที่เข้มแข็งสู่ปัญหาเอาใจใส่ เพียรพยายามที่จะคิดคนไม่ท้อถอย ยิ่งเรื่องที่คิดเป็นเรื่องยากหรือละเอียดลึกซึ้งจิตใจจะต้องสงบแน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่านไม่พลุ่งพล่านกระวนกระวาย คือต้องมีสมาธิจึงจะคิดได้ชัดเจนมองเห็นทั่วตลอดจิตที่ฝึกดีแล้วจึงเป็นฐานให้ปัญญาทำงาน และพัฒนาอย่างได้ผลการพัฒนาจิตใจมีสมาธิเป็นแกนกลางจึงเรียกง่ายๆ ว่าสมาธิ ซึ่งอาจแยกออกได้เป็นการพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจในด้านต่างๆ คือ

1. การพัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจคุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงามให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีต และประเสริฐ เช่น

1) เมตตา คือ ความรักความปรารถนาดีเป็นมิตรอยากให้ผู้อื่นมีความสุข

2) กรุณา คือ ความสงสารอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์

3) มุทิตา คือ ความพลอยยินดี พร้อมที่จะส่งเสริมสนับสนุนผู้ ที่ประสบความสำเร็จให้มีความสุขหรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงาม

4) อุเบกขา คือ ความวางตัววางใจเป็นกลางเพื่อรักษาธรรม เมื่อผู้อื่นควรจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาตามเหตุ และผล

5) จาคะ คือ ความมีน้ำใจเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่เห็นแก่ตัว

6) กตัญญูกตเวทิตา คือ ความรู้จักคุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น และแสดงออกให้เห็นถึงการรู้คุณค่านั้น

7) หิริ คือ ความอายบาปละอายใจต่อการทำความชั่ว

8) โอตตัปปะ คือ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว ความขยาดต่อการทุจริต

9) คารวะ คือ ความเคารพความใส่ใจรู้จักให้ความสำคัญแก่สิ่งนั้นๆ อย่างถูกต้องเหมาะสม

10) มัทวะ คือ ความอ่อนโยนสุภาพนุ่มนวล ไม่กระด้าง

2. การพัฒนาสมรรถภาพ และประสิทธิภาพของจิตใจ โดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจมีความเข้มแข็งหนักแน่นมั่นคงแก่กล้าสามารถทำกิจหน้าที่ได้ผลดี เช่น

1) ฉันทะ คือ ความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์อยากให้ความจริง และใฝ่ที่จะทำสิ่งดีงามให้สำเร็จอยากเข้าถึงภาวะดีงามอันเลิศสูงสุด

2) วิริยะ คือ ความเพียรเป็นภาวะจิตที่คึกคักเข้มแข็งที่จะก้าวไปข้างหน้าเอาธุระรับผิดชอบไม่ยอมทอดทิ้งกิจหน้าที่

3) อุตสาหะ คือ ความขยันความอึดสู้บากบั่นไม่ท้อถอย

4) ขันติ คือ ความอดทนความเข้มแข็งความทนทานหนักแน่นมั่นคง

5) จิตตะ คือ ความมีใจจดจ่อ ใส่ใจ อุทิศตัว อุทิศใจให้แก่กิจหน้าที่หรือสิ่งที่ทำ

6) สัจจะ คือ ความตั้งใจจริงจริงใจ และจริงจังเอาจริงเอาจังมั่นแน่วต่อสิ่งที่ทำไม่เหยาะแหยะไม่เรรวนไม่กลับกลาย

7) อธิษฐาน คือ ความตั้งใจเด็ดเดี่ยวความมุ่งมั่นแน่วแน่ต่อจุดหมาย

8) ตบะ คือ พลังเผากิเลสกำลังความเข้มแข็งพากเพียรในการทำกิจหน้าที่ให้สำเร็จโดยแผดเผาระงับยับยั้งกิเลสตัณหาได้ไม่ยอมแก่ทุจริต และไม่เห็นแก่ความสุขสำราญปรนเปรอ

9) สติ คือ ความระลึกนึกได้ไม่เผอเรอไม่เลื่อนลอยทันต่อสิ่งที่เกิดขึ้น และเป็นไปซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องทุกอย่างกำหนดจิตไว้กับกิจหน้าที่หรือสิ่งที่ทำ กั้น ยั้งใจจากสิ่งที่เสื่อมเสียหายเป็นโทษและไม่ปล่อยโอกาสแห่งประโยชน์หรือความดีงามความเจริญให้เสียไป

10) สมาธิ คือ ภาวะจิตที่ตั้งมั่นแน่วแน่ได้ที่ อยู่ตัวสงบอยู่กับสิ่งที่ต้องการทำไม่ฟุ้งซ่านไม่แกว่งไกวไม่มีอะไรรบกวนได้

3. การพัฒนาความสุข และภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจคุณสมบัติที่ควรเสริมสร้างขึ้นให้มีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อสุขภาพจิตที่ดี พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายอย่าง โดยเฉพาะคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1) ปราโมทย์ คือ ความร่าเริง สดชื่น เบิกบาน แจมใส่ ซึ่งเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของจิตใจโดยสภาพจิตสามัญต้องเป็นอย่างนี้

2) ปติ คือ ความอิ่มใจปลาบปลื้มเปรมใจถาทำอะไรด้วยใจรักพอทำได้ก้าวหน้าไปก็จะเกิดปติอิ่มใจปลื้มใจ

3) ปสสัทธิ คือ ความสงบเย็นผ่อนคลายกายใจไม่เครียด

4) สุข คือ ความฉ่ำชื่นรื่นใจ คล่องใจ สะดวกสบายใจ สมใจ ไม่มีอะไรบีบคั้นติดขัดคับข้อง

5) สันติ คือ ความสงบปราศจากความเร่าร้อนกระวนกระวาย

6) เกษม คือ ความปลอดโปร่ง ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย โล่งโปร่งใจ ไร้กังวล

7) สีติภาพ คือ ความเย็นสบายไม่มีอะไรแผดเผาใจไม่ตรอมตรม

8) เสรีภาพ คือ ความมีใจเสรี เป็นอิสระ ไม่ถูกผูกมัดติดของ จะไปไหนก็ไปได้ตามประสงค์

9) ปริโยทาตตา คือความผ่องใส่ผุดผ่องแจ่มจากระจ่างสว่างใจไม่มีความขุ่นมัวเศร้าหมอง

10) วิมริยาทิกัตตา คือความมีใจไร้พรมแดนไม่กีดกั้นจำกัดตัวหรือหมกมุ่นติดค้างมีจิตใจใหญ่กว้างไร้ขอบคันเขตแดน

คุณสมบัติทั้งหลายที่กล่าวมานี้จะต้องศึกษาให้เข้าใจความหมาย ความมุ่งหมาย และการใช้งาน และปฏิบัติให้ถูกต้องพอดีการพัฒนาในด้านจิตใจนี้เมื่อปฏิบัติสูงขึ้นไปความสำคัญของสมาธิที่เป็นแกนกลางจะยิ่งเด่นชัดมากขึ้น เมื่อสมาธิเจริญขึ้นไปจนจิตแนวดิ่งอยู่ตัวอย่างแท้จริงแล้วผู้บำเพ็ญสมาธินั้นก็จะบรรลุภาวะจิตที่เรียกว่าฌานซึ่งเป็นสมาธิจิตขั้นสูง

การพัฒนาจิตใจมีประโยชน์มากมายสามารถนำไปใช้ได้หลายอย่าง เช่น ด้านพลังจิต ด้านการหาความสุขทางจิตใจ เป็นต้น แต่คุณค่าแท้จริงที่มุ่งหมายก็คือ เพื่อเป็นฐานหรือเป็นเครื่องเกื้อหนุนการพัฒนาปัญญา

สรุปได้ว่า ผู้มีสมาธิจะมีคุณสมบัติต่างๆ ดังนี้

1. มีจิตใจที่ดีงาม โดย

1) มีความเมตตาเป็นมิตรรักปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นมีความสุข

2) มีความกรุณาสงสารอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์

3) มีความยินดีกับผู้ที่ประสบความสำเร็จมีความสุขหรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงามรวมทั้งพร้อมที่จะส่งเสริมสนับสนุนผู้ที่ประสบความสำเร็จ มีความสุขหรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงาม

4) วางตัววางใจเป็นกลางเพื่อรักษาธรรมเมื่อผู้อื่นควรจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาตามเหตุและผล

5) มีน้ำใจเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่เห็นแก่ตัว

6) มีความกตัญญู กตเวทิตารู้จักคุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น และแสดงออกให้เห็นถึงการรู้คุณค่านั้น

7) มีความละอายต่อบาป และละอายใจต่อการทำความชั่ว

8) มีความเกรงกลัวต่อบาปความชั่ว และการทุจริต

9) มีความเคารพ ใส่ใจรู้จักให้ความสำคัญอย่างถูกต้องเหมาะสม

10) มีความอ่อนโยนสุภาพนุ่มนวล

2. มีจิตใจที่เข้มแข็งหนักแน่นมั่นคงแก่ล้วนกล้าสามารถทำกิจหน้าที่ได้ผลดี ดังนี้

1) มีความใฝ่รู้ใฝสร้างสรรค์ และใฝ่ที่จะทำสิ่งดีงามให้สำเร็จ อยากเข้าถึงภาวะดีงามอันเลิศสูงสุด

2) มีความเพียรเอาธุระรับผิดชอบไม่ยอมทอดทิ้งกิจหน้าที่

3) มีความขยันไม่ท้อถอย

4) มีความอดทนเข้มแข็งทนทานหนักแน่นมั่นคง

5) มีใจจดจ่อใส่ใจอุทิศตัวอุทิศใจให้แก่กิจหน้าที่หรือสิ่งที่ทำ

6) มีความตั้งใจจริง เอาจริงเอาจังมุ่งมั่นต่อสิ่งที่ทำ

7) มีความตั้งใจเด็ดเดี่ยวความมุ่งมั่นแน่วแน่ต่อจุดหมาย

8) มีความเข้มแข็งพากเพียรในการทำกิจหน้าที่ให้สำเร็จ สามารถระงับยับยั้งกิเลสตัณหาได้ ไม่ยอมแก่การทุจริต และไม่เห็นแก่ความสุขสำราญปรนเปรอ

9) มีสติ ระลึกนึกได้ ไม่เผอเรอ ไม่เลื่อนลอย ทันต่อสิ่งที่เกิดขึ้น และเป็นไปซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องทุกอย่างกำหนดจิตไว้กับหน้าที่หรือสิ่งที่ทำยั้งใจจากสิ่งที่เสื่อมเสียเป็นโทษ และไม่ปล่อยให้ประโยชน์หรือความดีงามความเจริญสู่ญเสียไป

10) มีสมาธิจิตตั้งมั่นแน่วแน่สงบอยู่กับสิ่งที่ต้องการทำ ไม่มีอะไรมารบกวนได้

3. มีความสุข และมีสุขภาพจิตที่ดี ดังนี้

1) มีความร่าเริงสดชื่นเบิกบานแจ่มใส

2) มีความอิ่มใจปลาบปลื้มเปรมใจ

3) มีความสงบเย็นผ่อนคลายกายใจไม่เครียด

4) มีความสุขชื่นใจสบายใจสมใจไม่มีอะไรบีบคั้น

5) มีความสงบปราศจากความเร่าร้อนกระวนกระวาย

6) มีความปลอดโปร่งความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยโล่งโปร่งใจ ไร้กังวล

7) มีความเย็นสบายไม่มีอะไรแผดเผาใจไม่ตรอมตรม

8) มีเสรีภาพ มีใจเป็นอิสระไม่ถูกผูกมัดติดของ

9) จิตใจผ่องใสผุดผ่องไม่มีความขุ่นมัว เศร้าหมอง

10) มีใจไร้พรมแดนไม่กีดกั้นจำกัดตัวหรือหมกมุ่นติดค้าง

ค. ปัญญา

หมายถึง การฝึกฝนอบรมด้านปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยอันจะทำให้การแก้ไขปัญหาเป็นไปตามแนวทางเหตุผลรู้เท่าทันโลก และชีวิตจนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นต่างๆ การพัฒนาปัญญา มีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวนำทาง และควบคุม พฤติกรรมทั้งหมดปัญญาจะเป็นตัวปลดปล่อยทำให้เป็นอิสระ สามารถดับทุกข์แก้ไขปัญหาได้การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางแยกออกไปได้หลายด้าน และมีหลายขั้นหลายระดับ เช่น

1. ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จประกอบด้วย

1) ความรู้ความเข้าใจในข้อมูลความรู้รวมทั้งศิลปวิทยาการต่างๆ สามารถเข้าถึงเนื้อหาความหมายได้ถูกต้องชัดเจน

2) การรับรู้เรียนรู้อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ตรงตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ หรือตามที่มันเป็น

3) ความรู้จักจับสาระของความรู้หรือเรื่องราวต่างๆ รู้จุด รู้ประเด็น สามารถยกขึ้นมาชี้แสดงหรือวางเป็นหลักได้

4) ความรู้จักสื่อสารถายทอดความรู้ความเข้าใจ และความต้องการของตนให้ผู้อื่นรู้เห็นตามได้เป็นต้น

5) การคิดการวินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจน และเที่ยงตรง

6) ความรู้จักแยกแยะวิเคราะห์วิจัยสืบสาวเหตุปัจจัยของเรื่องราวต่างๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหา และทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ได้

7) ความรู้จักจัดทำดำเนินการ หรือบริหารจัดการกิจการต่างๆ ให้สำเร็จตามความมุ่งหมาย

8) ความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสบการณ์ข้อมูล และองค์ความรู้ต่างๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจนหรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้หยั่งเห็นใหม่ๆ ได้

2. ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในระบบแห่งความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบ เนื่องสงผลต่อกันตามเหตุปัจจัยมองเห็นภาวะและกระบวนการที่ชีวิต สังคม และโลกมีความเป็นมา และจะเป็นไปตามกระแสแห่งเจตจำนง และเหตุปัจจัยที่ประกอบสร้างสมจัดสรร และมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลาย

3. ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงามได้แก่ความรู้เข้าใจในความจริงของสังขาร คือ โลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมดาของธรรมชาติ จนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลายทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า ผู้มีปัญญาจะมีคุณสมบัติต่างๆ ดังนี้

1. ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จ ดังนี้

1) มีความรู้ความเข้าใจในข้อมูลความรู้ รวมทั้งศิลปวิทยาการต่างๆ สามารถเข้าถึงเนื้อหาความหมายได้ถูกต้องชัดเจน

2) สามารถรับรู้เรียนรู้ได้อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ตรงตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ หรือตามที่มันเป็น

3) รู้จักจับสาระของความรู้หรือเรื่องราวต่างๆ รู้จุด รู้ประเด็น สามารถยกขึ้นมาชี้แสดงหรือวางเป็นหลักได้

4) รู้จักสื่อสารถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ และความต้องการของตนให้ผู้อื่นรู้เห็นตามได้

5) มีการคิดการวินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจน และเที่ยงตรง

6) รู้จักแยกแยะวิเคราะห์วิจัยสืบสาวเหตุปัจจัยของเรื่องราวต่างๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหา และทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ได้

7) รู้จักจัดทำดำเนินการ หรือบริหารจัดการกิจการต่างๆ ให้สำเร็จตามความมุ่งหมาย

8) รู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสบการณ์ข้อมูล และองค์ความรู้ต่างๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจนหรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้หยั่งเห็นใหม่ๆ ได้

2. ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามโดยมีความรู้ความเข้าใจในระบบแห่งความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องสงผลต่อกันตามเหตุปัจจัย มองเห็นภาวะ และกระบวนการที่ชีวิตสังคม และโลกมีความเป็นมา และจะเป็นไปตามกระแสแห่งเจตจำนง และเหตุปัจจัยที่ประกอบสร้างสมจัดสรร และมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลาย

3. บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงามโดยมีความรู้เข้าใจในความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมดาของธรรมชาติจนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลายทำจิตใจให้หลุดพนเป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

2.2.11 องค์ประกอบที่ทำให้เกิดปัญญา

องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดปัญญามี ดังนี้

1. ฉันทะ คือ ความใฝ่รู้ใฝ่ดี และใฝ่ทำให้ดีขึ้น โดยใฝ่รู้หมายถึง ความต้องการที่จะเข้าถึงความจริงให้ได้ใฝ่ดี หมายถึง ความอยากในภาวะที่ดีงาม ที่เต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งทั้งหลายไม่ว่าเราจะไปเกี่ยวข้องกับอะไรก็อยากจะให้ดีทั้งหมด ใฝ่ทำให้ดีขึ้น หมายถึง อยากทำทุกอย่างให้ดีให้สมบูรณ์หรือให้เป็นอย่างที่ควรจะเป็น

2. ศรัทธา ศรัทธาเป็นองค์ประกอบ และเป็นคุณสมบัติที่สำคัญมากในการพัฒนาปัญญา แต่ศรัทธานั้นมีด้วยกัน 2 แบบแบบหนึ่งเป็นศรัทธาที่ปดกั้นปัญญา ส่วนอีกแบบหนึ่งเป็นตัวเกื้อหนุนปัญญา ดังนี้

1) ศรัทธาที่ปิดกั้นปัญญาศรัทธาแบบนี้นอกจากจะไม่เป็นประโยชน์แล้วยังจะเป็นตัวที่ขัดขวางการพัฒนาปัญญาอีกด้วย ศรัทธาที่ปิดกั้นปัญญา มี 2 ประการ ได้แก่

(1) ศรัทธาแบบงมงาย คือ เชื่องมงายโดยไม่คิดพิจารณาไตร่ตรอง

(2) ศรัทธาแบบบังคับ คือ ศรัทธาที่บังคับให้เชื่อด้วยอำนาจทั้งที่มองเห็นหรือมองไม่เห็นห้ามถามห้ามสงสัย

2) ศรัทธาที่เกื้อหนุนปัญญา กระบวนการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนาเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถฝึกฝน เรียนรู้ และพัฒนาได้ และอาจพัฒนาไปจนสามารถบรรลุสัจธรรม และมีชีวิตที่ดีงามสูงสุดคือเป็นพุทธะ บุคคลผู้มีศรัทธานี้จะสามารถก้าวหน้าต่อไปในกระบวนการศึกษาแห่งการพัฒนาทั้งสามด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ศรัทธาที่เกื้อหนุนปัญญามี 2 ประการ ได้แก่

(1) ศรัทธาในศักยภาพของมนุษย์ คือ เชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตวที่เรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาได้สามารถพัฒนาปัญญาของตนจนเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ และดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามมีความสุขที่สมบูรณ์

(2) ศรัทธาในความจริงของธรรมชาติคือ เชื่อวาธรรมชาติหรือสรรพสิ่งมีภาวะและความเป็นไปอันเป็นระเบียบแน่นอนซึ่งเป็นความจริงแท้ที่มนุษย์ควรจะรู้ และด้วยปัญญาที่รู้ความจริงของธรรมชาตินั้นจะทำใหม่มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามมีความสุขที่สมบูรณ์ศรัทธาที่เกื้อหนุนปัญญาจะทำหน้าที่สำคัญ 3 ประการ คือประการที่ 1 เป็นตัวจับจุดให้ปัญญาสามารถเจาะได้ตรงจุด อันจะทำให้บรรลุผลตามที่ประสงค์ได้ดีขึ้น ประการที่ 2 ช่วยให้ปัญญามีทิศทางในการเดินหน้าไปในทิศทางสู่เป้าหมายที่ต้องการ และประการที่ 3 ทำให้เกิดพลัง มีความเข้มแข็งเอาจริงเอาจังเพราะเมื่อมีศรัทธาว่าสิ่งนั้นๆ จะทำให้บรรลุจุดหมายที่ปรารถนาได้ ก็จะเกิดแรงใจเป็นพลังยิ่งใหญ่เพื่อไปสู่เป้าหมายดังกล่าวนั้น

กล่าวโดยสรุปองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดปัญญาประกอบด้วยฉันทะ และศรัทธา ฉันทะได้แก่ ความใฝ่รู้คือมีความต้องการที่จะเข้าถึงความจริงให้ได้ ใฝ่ดีคือมีความอยากในภาวะที่ดีงาม ไม่ว่าจะไปเกี่ยวข้องกับอะไรก็อยากจะให้ดีทั้งหมด ใฝ่ทำให้ดีขึ้นคือมีความอยากที่จะทำทุกอย่างให้ดีให้สมบูรณ์หรือให้เป็นอย่างที่ควรจะเป็นส่วนศรัทธาจะต้องเป็นศรัทธาที่เกื้อหนุนปัญญาได้แก่ ศรัทธาในศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถเรียนรู้ฝึกฝน พัฒนาปัญญาของตนจนเข้าถึงความจริงของธรรมชาติสามารถดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามมีความสุขที่สมบูรณ์ และศรัทธาในความจริงของธรรมชาติว่ามีภาวะ และความเป็นไปอันเป็นระเบียบแน่นอนซึ่งมนุษย์ควรจะรู้ และด้วยปัญญาที่รู้ความจริงจะทำให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามมีความสุขที่สมบูรณ์

2.2.12 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญา

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญามีแก่นนำ คือ ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็น แนวความคิดทัศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้องดีงาม เกื้อกูลแก่ชีวิต และสังคม สอดคล้องกับความเป็นจริง เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ ซึ่งมีอยู่ 2 ระดับได้แก่

1. ขั้นจริยธรรม สัมมาทิฏฐิระดับนี้ ได้แก่ ทัศนะ ความคิดเห็นแนวความคิด ทฤษฎี ความเชื่อถือความนิยมค่านิยมจำพวกที่เชื่อหรือยอมรับรู้การกระทำ และผลการกระทำของตน หรือสร้างความสำนึกในความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน

2. ขั้นสัจธรรม สัมมาทิฏฐิระดับนี้ ได้แก่ ทัศนะ แนวความคิดที่มองเห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่จะต้องเป็นไม่เอนเอียงไปตามความชอบความชัง หรือตามความอยากของตน

สัมมาทิฏฐิจะเกิดได้ต้องมีปัจจัยที่ช่วยให้เกิด 2 ประการ คือ ปรโตโฆษะ และโยนิโสมนสิการ

1. ปรโตโฆสะ หรือปัจจัยภายนอก คือ เสียงจากผู้อื่น หรือการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก ได้แก่ การสั่งสอนแนะนำ ถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร คำชี้แจงอธิบายจากผู้อื่นตลอดจนการเรียนรู้ เลียนแบบจากแหล่งต่างๆ ภายนอก หรืออิทธิพลจากภายนอก เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อนผู้ร่วมงานคนที่ได้รับความนิยมชื่นชอบ สื่อมวลชน ตลอดจนสถาบันทางศาสนา และวัฒนธรรมซึ่งปัจจัยภายนอกที่ช่วยให้เกิดสัมมาทิฏฐิเหล่านี้ จะต้องเป็นไปในทางที่ถูกต้อง ดีงาม และบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการเป็นปรโตโฆษะที่ดีเรียกว่า กัลยาณมิตร การที่กัลยาณมิตรจะประสบความสำเร็จแห่งปรโตโฆษะได้ จะต้องสามารถสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้เล่าเรียนหรือผู้รับการฝึกอบรมกัลยาณมิตรมีองค์ประกอบ 7 ประการ ได้แก่

1) ปโย น่ารัก ในฐานเป็นที่สบายใจ และสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

2) ครุ น่าเคารพ ในฐานประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึงใจ และปลอดภัย

3) ภาวนีโย นาเจริญใจ หรือน่ายกย่องในฐานทรงคุณ คือ ความรู้ และภูมิปัญญาทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่างทำให้ระลึกและเอ่ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

4) วตฺตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไรคอยให้คำแนะนำวากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี

5) วจนกฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม คำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์อดทนฟังได้ไม่เบื่อไม่ฉุนเฉียว

6) คมฺภีร ฺจ กถ กตฺตา แถลงเรื่องล้ำลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยาก ซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7) โน จฏฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐานะ คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

2. โยนิโสมนสิการ หรือปัจจัยภายในเป็นการคิดอย่างมีระเบียบ หรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือ รู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ โดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้น สืบสาวให้ตลอดสายแยกแยะสิ่งนั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกของตนเองเข้าไปจับโยนิโสมนสิการแยกยอยออกได้เป็น 10 วิธี ดังนี้

1) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ การพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผลให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริง หรือพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไขด้วยการคนหาสาเหตุ และปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา

2) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ คือ การคิดที่มุ่งให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ ซึ่งนอกจากการจำแนกแยกแยะแล้วยังรวมถึงการจัดหมวดหมู่หรือจัดประเภทไปพร้อมกันด้วยวิธีคิดแบบนี้เรียกอย่างสมัยใหม่ว่า วิธีคิดแบบวิเคราะห์

3) วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ คือ การมองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้นๆ ตามธรรมดาของมันเองเมื่อเป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆ ปรุงแต่งขึ้นจึงต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยทั้งหลายเช่นเดียวกัน

4) วิธีคิดแบบอริยสัจจ หรือคิดแบบแก้ปัญหา มีลักษณะทั่วไป 2 ประการ คือ

(1) เป็นวิธีคิดตามเหตุ และผล โดยสืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไข และทำการแก้ที่ต้นเหตุ

(2) เป็นวิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง มุ่งตรงต่อสิ่งที่จะต้องทำต้องปฏิบัติต้องเกี่ยวข้องของชีวิตใช้แก้ปัญหา ไม่ฟุ้งซ่านออกไปในเรื่องที่ฟุ้งเฟ้อ หลักการคิดแบบอริยสัจจเริ่มต้นจากปัญหาหรือทุกข์โดยกำหนดรู้ทำความเข้าใจกับปัญหาให้ชัดเจน แล้วสืบคนหาสาเหตุ เพื่อเตรียมแก้ไขในเวลาเดียวกันก็กำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนว่าคืออะไรเป็นไปได้หรือไม่ อย่างไร แล้วคิดวางวิธีปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหา ให้สอดคล้องกับการที่จะบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

5) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ คือ พิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างหลักการกับความมุ่งหมาย เพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้องอันจะทำให้ ได้ผลตรงตามความมุ่งหมายไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน

6) วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษ และทางออกคือ การมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงโดยเน้นการยอมรับความจริง ทั้งด้านดีด้านเสีย ไม่มองเพียงด้านเดียว และต้องมองเห็นทางออก โดยรู้จุดมุ่งหมายที่จะไปว่าคืออะไร อย่างไรดีกว่า และพ้นจากข้อบกพร่องหรือข้อเสียของสิ่งหรือภาวะที่เป็นปัญหาอยู่นี้อย่างไรเป็นไปได้หรือไม่ อย่างไรเพื่อให้การละจากสิ่งหนึ่งไปหาอีกสิ่งหนึ่งเป็นไปอย่างรอบคอบสมควร และดีจริง

7) วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม คือ การคิดที่มุ่งพิจารณาเกี่ยวกับการบริโภคใช้สอยซื้อหา หรือการครอบครองปัจจัยสี่ และวัสดุอุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่างๆ โดยใช้ปัญญาเพื่อให้เข้าใจและเลือกเสพสิ่งที่มีประโยชน์กับชีวิตอย่างแท้จริง เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

8) วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม คือ การทำใจที่ช่วยตั้งตน และชักนำความคิดให้เดินไปในทางที่ดีงาม และเป็นประโยชน์โดยมีสติคอยช่วยพยุงให้การทำใจหรือการคิดนั้นเป็นไปได้อย่างถูก

วิธี และช่วยหยุดยั้ง เหนี่ยวรั้ง หรือดึงความคิดที่หลงลอยไปในทางที่ไม่ถูกให้กลับมาตั้งต้นในทางที่ถูกที่ควร

9) วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน คือ การคิดในแนวทางของความรู้ หรือคิดด้วยอำนาจของปัญญาต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องรู้ต้องทำ ทั้งในเรื่องขณะนี้ เรื่องที่ล่วงไปแล้ว หรือเรื่องของการภายหน้าถ้าคิดในแนวทางของความรู้หรือคิดด้วยอำนาจของปัญญา ก็จัดเข้าอยู่ในปัจจุบันทั้งนั้น เนื่องจากความเป็นปัจจุบันกำหนดเอาที่ความเกี่ยวข้องต้องรู้ต้องทำเป็นสำคัญสิ่งที่เป็นปัจจุบันจึงคลุมถึงเรื่องทั้งหลายที่เชื่อมโยงต่อกันมาถึงสิ่งที่กำลังรับรู้กำลังพิจารณาเกี่ยวข้องต้องกระทำอยู่ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกระทำกิจหน้าที่เรื่องที่ปรารภเพื่อทำกิจและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหรือปฏิบัติได้

10) วิธีคิดแบบวิภัชชวาท คือ การมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละด้านอย่างครบถ้วนไม่ใช่เอาเพียงด้านใดด้านหนึ่งมาวินิจฉัยครอบคลุมไปทั้งหมด แนววิธีคิดแบบวิภัชชวาท อาจจำแนกได้ ดังนี้

(1) จำแนกโดยแงด้านของความจริงแบ่งได้เป็น 2 อย่าง คือ

- จำแนกตามแง่ด้านต่างๆ ตามที่เป็นอยู่จริงของสิ่งนั้น โดยมองหรือแถลงความจริงให้ตรงตามที่เป็นอยู่ในแง่นั้น ด้านนั้น

- จำแนกโดยมองหรือแสดงความจริงของสิ่งนั้นๆ ให้ครบทุกแง่ทุกด้านไม่พิจารณาเพียงแงเดียวด้านเดียวการคิดแนวนี้มีผลรวมไปถึงการเข้าใจโดยครบถ้วน จึงเกิดเป็นสิ่งนั้นๆ และการมองสิ่งหนึ่งๆโดยเห็นกว้างออกไปถึงลักษณะด้านต่างๆและองค์ประกอบต่างๆ

(2) จำแนกโดยส่วนประกอบเป็นการวิเคราะห์แยกแยะออกไปให้รู้เท่าทันภาวะที่สิ่งนั้นๆ เกิดขึ้นจากองค์ประกอบย่อยๆ ต่างๆ มาประชุมกัน ไม่ติดตันภายนอกหรือถูกลวงโดยภาพรวมของสิ่งนั้นๆ

(3) จำแนกโดยลำดับขณะ เป็นการแยกแยะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ตามลำดับความสืบทอดแห่งเหตุปัจจัยซอยออกไปเป็นแต่ละขณะ เพื่อให้มองเห็นตัวเหตุปัจจัยที่แท้จริง ไม่ถูกลวงให้จับเหตุปัจจัยสับสน

(4) จำแนกโดยสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย เป็นการสืบสาวสาเหตุปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์สืบทอดกันมาของสิ่งหรือปรากฏการณ์ต่างๆ ทำให้มองเห็นความจริงของสิ่งทั้งหลายว่าไม่ได้อยู่ลอย ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระจากสิ่งอื่นๆ และไม่ได้ดำรงอยู่ด้วยตัวของมันเอง แต่เกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัยจะดับไปแล สามารถดับได้ด้วยการดับที่เหตุปัจจัย

(5) จำแนกโดยเงื่อนไข เป็นการมองหรือแสดงความจริงโดยพิจารณาเงื่อนไขประกอบไม่ระบุลงไปเพียงอย่างเดียวแต่จะต้องวินิจฉัยไปตามเงื่อนไขต่างๆ ที่มีอยู่ด้วย

(6) จำแนกโดยทางเลือกหรือความเป็นไปได้อย่างอื่น เป็นการพิจารณาหาความเข้าใจเกี่ยวกับการเกิดขึ้น หรือการเข้าถึงเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยการตระหนักว่าหนทาง

วิธีการหรือความเป็นไปได้อาจมีได้หลายอย่าง ซึ่งบางอย่างอาจดีกว่า ได้ผลกว่า หรือตรงแท้กว่าอย่างอื่นบางอย่างหรืออย่างหนึ่งอาจเหมาะสมหรือได้ผลดีสำหรับตนหรือสำหรับกรณีนั้นมากกว่าอย่างอื่น บางอย่างอาจมีเพียงอย่างเดียวหรือหลายอย่างแต่เป็นอย่างอื่นซึ่งไม่ใช่อย่างที่ตนกำลังปฏิบัติหรือกำลังเข้าใจอยู่ในขณะนั้นการตระหนักตามวิธีดังกล่าวนี้จะช่วยให้ไม่ติดตัน ไม่ท้อแท้ ถดถอย หรืออับจนแล้วหยุดเลิกความเพียร และที่สำคัญคือช่วยให้สามารถคิดหา และคนพบหนทาง วิธีการ หรือความเป็นไปได้ที่ถูกต้องเหมาะสม ตรงแท้ เป็นจริง หรือได้ผลดีที่สุดอีกด้วย

(7) วิภัชชวาทในฐานะวิธีตอบปัญหาอย่างหนึ่งแบ่งได้เป็น 4 อย่าง คือ

- เอกังสพยากรณการตอบอย่างเดียวเด็ดขาด
- วิภัชชพยากรณการแยกแยะตอบ
- ปฏิปุจฉาพยากรณการตอบโดยยอนถาม
- ฐปนะ การยั้งหรือหยุดหรือไม่ตอบ

โยนิโสมนสิการเป็นส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้ของการศึกษาการที่จะเกิดโยนิโสมนสิการได้ก็ต้องอาศัยปรโตโฆษะที่ดีงามโดยกัลยาณมิตรเป็นเครื่องปลุกเร้าผู้เรียนเมื่อผู้เรียนมีโยนิโสมนสิการเกิดขึ้นแล้วก็หมายถึง วาได้มีจุดเริ่มของการศึกษาหรือการพัฒนาปัญญาเริ่มขึ้นแล้ว

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2547) กล่าวถึงเรื่องโยนิโสมนสิการว่า เมื่อผู้เรียนในโรงเรียนวิถีพุทธมีโยนิโสมนสิการเขาจะรู้จักแสวงหาปัญญาให้ครบทั้ง 3 ประการคือ

1. สุตมยปัญญาคือความรอบรู้ที่เกิดจากการรับข้อมูลหรือรู้จำ
2. จินตามยปัญญาคือความรอบรู้ที่เกิดจากการคิดหรือรู้คิด
3. ภาวนามยปัญญาคือความรอบรู้เกิดจากการทำหรือรู้ทำ

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญามีแก่นนำคือสัมมาทิฏฐิซึ่งมีอยู่ 2 ระดับ ได้แก่ ขั้นจริยธรรมซึ่งเป็นทัศนะ ความคิดเห็นแนวความคิดทฤษฎีความเชื่อถือความนิยมค่านิยมที่เชื่อหรือยอมรับรู้การกระทำ และผลการกระทำของตน หรือสร้างความสำนึกในความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน และขั้นสัจธรรมซึ่งเป็นทัศนะ แนวความคิดที่มองเห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่จะต้องเป็นไม่เอนเอียงไปตามความชอบความชัง หรือตามความอยากของตนสัมมาทิฏฐิจะเกิดได้ ต้องมีปัจจัยเกื้อหนุน 2 ประการ คือปรโตโฆษะ ซึ่งเป็นเสียงจากผู้อื่นหรือการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก และโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นการคิดอย่างมีระเบียบ หรือคิดตามแนวทางของปัญญา ปรโตโฆษะที่ดีจะต้องมีคุณสมบัติของกัลยาณมิตรคือ น่ารัก น่าเคารพ น่ายกย่อง รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจพร้อมที่จะรับฟังและให้คำปรึกษาด้วยความอดทนสามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย

นอกจากนี้กัลยาณมิตรจะต้องศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาให้รู้ และเข้าใจอย่างชัดเจนปฏิบัติตามหลักธรรมที่ศึกษาเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี เผยแผ่หลักธรรมให้ผู้อื่นได้รู้ และเข้าใจ สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และต้องปกป้อง คุ้มครองพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงกัลยาณมิตรเป็นปรโตโฆษะที่จะช่วยปลุกเราผู้เรียนให้เกิดโยนิโสมนสิการมีความสามารถในการคิดคิดเป็น และรู้จักแสวงหาปัญญาทั้งสุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา

2.3 แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ

การบริหารสถานศึกษา เป็นภารกิจหลักของผู้บริหารที่จะต้องกำหนดแบบแผน วิธีการและขั้นตอนต่างๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ เพราะถ้าระบบการบริหารงานไม่ดีจะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่นๆ ของหน่วยงานนักบริหารที่ดีต้องรู้จักเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะให้งานนั้นบรรลุมุ่งหมายที่วางไว้ การบริหารงานนั้น จะต้องใช้ศาสตร์และศิลปะทุกประการ เพราะว่าการดำเนินงานต่างๆ มิใช่เพียงกิจกรรมที่ผู้บริหารจะกระทำเพียงลำพังคนเดียว แต่ยังมีผู้ร่วมงานอีกหลายคนที่มีส่วนทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จ ผู้ช่วยงานแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งในด้านสติปัญญา ความสามารถ ความถนัด และความต้องการที่ไม่เหมือนกันจึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหาร ที่จะนำเอาเทคนิควิธี และกระบวนการบริหารที่เหมาะสม มาใช้เกิดประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา โรงเรียนวิถีพุทธเป็นโรงเรียนในระบบทั่ว ๆ ไปที่บริหารจัดการภายใต้เงื่อนไขที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด วิชาที่เรียนอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ เสริมพิเศษในกลุ่มที่ 4 คือ สังคม ศาสนาและวัฒนธรรม ในส่วนของศาสนา คือ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา พร้อมแนวปฏิบัติด้านศีล 5 และหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้นักเรียนมีแนวทางในการดำรงตนในสังคมอย่างเหมาะสม แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำเป็นการบริหารงาน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553 ได้กำหนดสาระสำคัญไว้ในมาตรา 9 ว่า ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา โดยแบ่งขอบข่ายงานบริหารสถานศึกษาไว้ 4 ด้าน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545, หน้า 14) คือ 1) ด้านการบริหารวิชาการ 2) ด้านการบริหารงบประมาณ 3) ด้านการบริหารงานบุคคล 4) ด้านการบริหารทั่วไป

2.3.1 การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ด้านวิชาการ

สถานศึกษา คือ แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดของการจัดการศึกษา ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้เรียนตั้งแต่วัย 4-22 ปี ตั้งแต่ระดับอนุบาลศึกษา ไปจนถึงระดับอุดมศึกษา การศึกษาหรือการเรียนรู้ จึงมีความผูกพันกับสถานศึกษา เมื่อผู้จบการศึกษาไปแล้วจะต้องคิดถึงสถานศึกษา เมื่อจะเปรียบเทียบสถานศึกษาด้านคุณภาพ และมาตรฐาน มักจะเปรียบเทียบกันในเรื่องของงาน

วิชาการ ดังนั้น การบริหารสถานศึกษา และการบริหารงานวิชาการเป็นเรื่องที่เกี่ยวพันกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด งานวิชาการ เป็นงานหลักที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษา โดยเฉพาะการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนที่ให้ได้ผลดี และมีประสิทธิภาพ มีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนด้านความรู้ ความสามารถ และทักษะพื้นฐานอื่นๆ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน และมีผู้ให้แนวคิดไว้สรุปได้ ดังนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535) ได้ให้แนวคิดไว้สรุปได้ว่า “การบริหารงานวิชาการหมายถึงการบริหารสถานศึกษาโดยมีการจัดกิจกรรมทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดี และมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุด”

อำภา บุญช่วย (2537) ได้ให้แนวคิดไว้สรุปได้ว่า “การบริหารงานวิชาการ หมายถึงการบริหารกิจการทุกชนิดในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพมากที่สุด”

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2545) ได้ให้แนวคิดไว้สรุปได้ว่า “การบริหารงานวิชาการหมายถึงกระบวนการจัดกิจกรรมในงานวิชาการ ซึ่งเป็นภารกิจหลักให้เกิดการปรับปรุงพัฒนา และเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียนหรือผู้รับบริการ”

การบริหารวิชาการเป็นงานหลักหรือเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษาตามระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 มุ่งให้กระจายอำนาจในการบริหารจัดการไปให้สถานศึกษาให้มากที่สุด ด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้สถานศึกษาแต่ละแห่งดำเนินการได้โดยอิสระ คล่องตัว รวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชนท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญทำให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหาร และการจัดการสามารถพัฒนาหลักสูตร และกระบวนการเรียนรู้ตลอดจนการวัดผล ประเมินผล รวมทั้งการจัดปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพนักเรียนชุมชนท้องถิ่น ได้อย่างมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพโดยกำหนดวัตถุประสงค์กว้างๆ ไว้ ดังนี้

1. เพื่อให้โรงเรียนบริหารงานด้านวิชาการได้โดยอิสระ คล่องตัว รวดเร็ว และสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน โรงเรียน ชุมชน และท้องถิ่น

2. เพื่อให้การบริหาร และการจัดการศึกษาของสถานศึกษาได้มาตรฐาน และมีคุณภาพสอดคล้องกับระบบประกันคุณภาพการศึกษา และการประเมินคุณภาพภายใน เพื่อพัฒนาตนเอง และการประเมินจากหน่วยงานภายนอก

3. เพื่อให้โรงเรียนพัฒนาหลักสูตร และกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนจัดปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาการเรียนรู้ที่สนองตามความต้องการของผู้เรียน ชุมชน และท้องถิ่น โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญได้อย่างมีคุณภาพ และประสิทธิภาพ

4. เพื่อให้โรงเรียนได้ประสานความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนและของบุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่นๆ อย่างกว้างขวาง

การบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักของสถานศึกษามีขอบข่ายกว้างขวาง มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานทุกด้านของสถานศึกษา ทั้งทางตรง และทางอ้อม จุดมุ่งหมายร่วมกันของบุคลากรในสถานศึกษา เป็นความสำคัญสำหรับการทำความเข้าใจอันดับแรกของการบริหารงานวิชาการเพื่อตระหนักในความสำคัญ และสาระตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 มาตรฐานการศึกษาของชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ และแผนการศึกษาแห่งชาติ กระบวนการบริหารงานวิชาการ ประกอบด้วย

1. การวางแผนการบริหารงาน
2. การกำหนดยุทธศาสตร์
3. การนำแผนการบริหารงานวิชาการสู่การปฏิบัติ
4. การนิเทศ ติดตาม ประเมินผล

งานวิชาการเป็นงานหลักของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำทางวิชาการ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนา ความเป็นผู้นำทางวิชาการ การบริหารงานวิชาการมีระดับความสำคัญ และขอบข่ายการบริหารงาน ดังนี้

1. ผู้บริหารตระหนักเห็นความสำคัญของงานวิชาการซึ่งเป็นงานหลักของสถานศึกษา เพราะความสำเร็จของสถานศึกษาส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน

2. ผู้บริหาร และครูว่างแผนพัฒนางานวิชาการอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

3. สถานศึกษาปรับปรุง และพัฒนางานที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

4. ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชนในการพัฒนาการเรียนการสอนตามความต้องการของผู้เรียน และชุมชน

ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ ประกอบด้วย

1. หลักสูตร และการบริหารหลักสูตร ประกอบด้วย
    1) หลักสูตร สาระการเรียนรู้ของหลักสูตร และการจัดระบบ
    2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
    3) สื่อการเรียนรู้
    4) การจัด และประเมินผลการเรียนรู้
2. การวิจัยในชั้นเรียน

3. การสอนซ่อมเสริม

4. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

5. การนิเทศภายในสถานศึกษา

6. การประกันคุณภาพการศึกษา

สรุปว่า ความสำคัญ และขอบข่ายของงานวิชาการแต่ละงานที่ประกอบด้วย ขั้นตอนการทำงาน นับแต่การคิดวิเคราะห์เนื้อหาของงานที่จะดำเนินการการวางแผนการทำงาน การควบคุมดูแลและการส่งเสริมให้มีการดำเนินการตามแผนงาน หรือโครงการที่กำหนดการวิเคราะห์สรุปผลการทำงานเพื่อรายงาน และการนำผลการประเมินไปใช้แก้ไข ปรับปรุง และพัฒนางานต่อไปนั้น ล้วนแต่ต้องใช้ความรู้ ความสามารถ และความเอาใจใส่ในงานที่รับผิดชอบของครูแต่ละคนที่ทำงานร่วมกันในทีมงานแต่ละชุดงานเหล่านี้ดูเสมือนเป็นงานเสริมภาระงานประจำ ที่เป็นงานหลักของครู คือ งานการจัดการเรียนการสอน แต่หากพิจารณาให้ลึกซึ้งด้วยจิตวิญญาณของความเป็นครูแล้วจะเห็นว่าการจะเป็นครูที่ดี มีศักยภาพสูง เป็นที่เคารพนับถือ และศรัทธาของผู้เรียนผู้ปกครอง เพื่อนครู และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ได้นั้น ครูทุกคนจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในงานทุกงานที่กล่าวแล้วข้างต้น และมิใช่เป็นการเกี่ยวข้องแต่เพียงผิวเผิน หากเป็นการมีส่วนเกี่ยวข้องที่ต้องการความรักในวิชาชีพครูเป็นพื้นฐานและการมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเอง เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาชีพครูของตนเองประกอบกันไปด้วย และโดยภาระงานของผู้บริหารสถานศึกษา คือ การจัดสถานศึกษาให้มีสิ่งแวดล้อม บรรยากาศที่สมบูรณ์ด้วยแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้ครูสามารถจัดกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพตามหลักการของการบริหารงานวิชาการ

2.3.2 การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ด้านงบประมาณ

ภาพอันงดงามของโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นภาพที่สะท้อนถึงการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนาผู้เรียน และแสดงถึงความพยายามนำหลักพุทธธรรมต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการบริหาร และจัดการศึกษาอย่างชัดเจนโดยให้มีรูปแบบ ที่หลากหลายตามความเหมาะสมของสถานศึกษาที่จะพัฒนาผู้เรียนได้อย่างดีที่สุด พร้อมกับสร้างสรรค์สภาพการดำเนินงานที่ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนมีความสุข และได้พัฒนาสู่ชีวิต และสังคมที่ดีงามควบคู่กันไป เมื่อโรงเรียนพัฒนาสู่วิถีพุทธ และได้พัฒนาจนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนจะสังเกตได้ถึงความเปลี่ยนแปลง และประโยชน์อันมากมายที่เกิดตามมาที่เปี่ยมไปด้วยความงดงาม และคุณค่า การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ด้านงบประมาณ จึงมีความสำคัญในการพัฒนาสิ่งต่างๆ ดังนี้

1. นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่างๆ อย่างชัดเจนพร้อมกับการพัฒนาปัญญา และด้านอื่นๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุขพร้อมๆ กันที่คิดว่ายากจะไม่ยากสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธ

2. การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชอบ และชื่นชมของทั้งผู้ปกครองครู อาจารย์ และชุมชนที่ได้รับทราบ การยอมรับ และความร่วมมือช่วยเหลือจะเกิดขึ้นอย่างทวีคูณ

3. สภาพแวดล้อม และบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนจะดีขึ้น และเกื้อกูลการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ผู้คนที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตรแก่กันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักเรียน

4. บุคลากรในโรงเรียนสามารถพัฒนาตนเองทั้งวิธีการทำงาน และวิถีชีวิต ทำให้สภาพการทำงานมีความสุข มีคุณค่าเพิ่มขึ้น ชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาด สว่าง สงบ ชัดเจนเพราะความเป็นวิถีพุทธช่วยกล่อมเกลา

5. โรงเรียนโดย ผู้บริหาร ครู บุคลากร และนักเรียน เป็นแบบอย่างแก่สังคม อีกทั้งเป็นพลังการพัฒนาสังคมวงกว้างให้ดียิ่งๆ ขึ้นไปแนวการดำเนินการ และจังหวะก้าวการพัฒนาของโรงเรียนวิถีพุทธแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกัน ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละสถานศึกษาอย่างไรก็ตาม ก้าวย่างที่ชัดเจนจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้จากความพยายามในการพัฒนาผู้เรียนทั้งศีลสมาธิ ปัญญา ควบคู่กันไปอย่างบูรณาการบนวิถีการดำเนินชีวิตธรรมดาที่ส่งเสริมการพัฒนา การกินอยู่ ดู ฟัง ให้เป็น คือ ดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่ารู้ทัน และจัดการได้ในลักษณะที่จะก่อประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด

การบริหารงานงบประมาณ มุ่งเน้นความเป็นอิสระในการบริหารจัดการระบบมีความคล่องตัว โปร่งใส่ ตรวจสอบได้ ยึดหลักการบริหารมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์และบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน ให้มีการจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา รวมทั้งจัดหารายได้จากการบริการมาใช้บริหารจัดการ เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา ส่งเสริมให้เกิดคุณภาพที่ดีขึ้นต่อผู้เรียนซึ่งมีผู้ให้ความหมายกับการบริหารงบประมาณ ดังนี้

พุทธา โพธิ์มะฮาด (2548, หน้า 8) ได้กล่าวถึง การบริหารงานงบประมาณ หมายถึง การมีส่วนร่วมในการจัดหาทรัพยากร การจัดทำงบประมาณ การจัดทำบัญชีและการใช้จ่ายงบประมาณที่ได้ รับให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนการพิจารณาให้ความเห็นชอบ การตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผล

ศิลป์ชัย อวงตระกูล (2553, หน้า 6) ให้ความหมายว่า งานงบประมาณ หมายถึง การจัดทำและเสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานการใช้เงินการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหารการเงิน การบริหารบัญชี การบริหารพัสดุและสินทรัพย์

การงบประมาณ (Budgeting) จัดเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจเท่านั้นไม่ว่าขั้นตอนจะชัดเจนหรือไม่ก็ตาม ในการปฏิบัติพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว การงบประมาณในระดับอุดมการณ์คือกระบวนการตัดสินใจทั้งหมดทั้งในกรณีที่การตัดสินใจนั้น พัวพันกับการใช้จ่ายเงิน และ

ในกรณีที่พัวพันกับการใช้ทรัพยากรอื่น การงบประมาณในระดับแนวความคิด และในสภาพอุดมการณ์มีความสำคัญครอบคลุมถึง ดังนี้

1. การกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมายต่างๆ ที่องค์การต้องบรรลุเพื่อนำไปสู่ระดับสัมฤทธิ์ผลสูงสุดตามที่วางแผนไว้

2. การกำหนดความสำคัญมากน้อยของวัตถุประสงค์ และเป้าหมายต่างๆ ดังกล่าวโดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบว่าวัตถุประสงค์เหล่านี้ มีส่วนสนับสนุนมากน้อยเพียงใดในการนำองค์กรไปสู่ภาวะการณ์ที่ต้องการ

3. การค้นหา และพิจารณาแผนงาน และโครงการต่างๆ ที่ต้องการดำเนินการ เพื่อสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้

4. การวิเคราะห์ระดับค่าใช้จ่ายของแผนงาน และโครงการเหล่านี้ ตลอดจนเปรียบเทียบระดับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากแผน และโครงการดังกล่าว

5. การวินิจฉัยเลือกเป้าหมายที่อยู่ในวิสัยกำลังทรัพยากรขององค์การจะสามารถบรรลุได้

6. ควรเลือกสรรแผนงาน และโครงการต่างๆ ที่มีประสิทธิภาพที่สูงสุดในการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้วินิจฉัยเลือกแล้ว

7. การติดตามตรวจสอบผลงานความก้าวหน้าของแผนงาน และโครงการต่างๆ ที่ได้รับนำไปปฏิบัติในช่วงระยะของประมาณนั้นเพื่อให้เป็นไปตามลักษณะที่ได้กำหนดไว้แล้ว

8. การประเมินคุณค่า และผลประโยชน์ที่เกิดจากแผนงาน และโครงการเหล่านั้นเพื่อสิ้นสุดช่วงเวลาของงบประมาณนั้น

องค์การใดมีงบประมาณเพียงพอความสำเร็จ และความเจริญรุ่งเรืองขององค์การย่อมจะเกิดขึ้นได้ และองค์การจะได้รับประโยชน์จากกระบวนการงบประมาณ ดังนี้

1. นำไปสู่การพิจารณาล่วงหน้านโยบายพื้นฐานขององค์การ

2. ชี้ให้เห็นความเหมาะสม และความถูกต้องของระบบการทำงาน ต่อการจัดสรรความรับผิดชอบ และหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ เพื่อบรรลุจุดหมายขององค์การ

3. ย้ำถึงความจำเป็นที่ผู้บริหารขององค์การทุกระดับ ต้องมีส่วนสร้างสรรค์ และกำหนดเป้าหมายขององค์การ

4. บังคับให้ผู้บริหารหน่วยงานย่อยดำเนินงานในลักษณะที่สอดคล้องกัน และเอื้อให้องค์กร และหน่วยงานย่อยอื่นๆ บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

5. บังคับให้วิเคราะห์ และกำหนดค่าใช้จ่าย และผลประโยชน์ที่จะได้รับให้เห็นอย่างชัดเจน

6. บังคับให้มีการรวบรวม และเก็บรักษารายละเอียดของการปฏิบัติงานขององค์การ (ทุกลักษณะตัวเลข) ที่ทำแล้วในอดีต

7. บังคับให้ผู้บริหารเลือกสรรวิธีการบรรลุเป้าหมาย และนโยบายที่เสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด (คือ มีประสิทธิภาพมากที่สุด)

8. บังคับให้ผู้บริหารพิจารณารายละเอียดขององค์ประกอบต่างๆ ก่อนที่จะตัดสินใจ

9. ขจัดความไม่แน่นอนต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในองค์การเกี่ยวกับความปรารถนาที่แท้จริงขององค์กร

10. แสดงให้เห็นความมีประสิทธิภาพหรือการขาดประสิทธิภาพขององค์การ

11. ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างผู้บริหารทั้งหลายที่มีส่วนองค์การนั้นๆ

12. บังคับให้ผู้บริหารสำรวจสถานการณ์แวดล้อมเพื่อการวางแผน

13. บังคับให้ผู้บริหารประเมินผลงานของตนเองเป็นระยะๆ

14. ชี้ให้เห็นอัตราความก้าวหน้าหรือความล้มเหลวขององค์การ

สำหรับความสำคัญของงบประมาณที่มีต่อการบริหารงานของรัฐบาลในปัจจุบันนี้ มีอยู่มากเพราะรัฐบาลสามารถใช้งบประมาณแผ่นดินเป็นเครื่องมือสนองวัตถุประสงค์ต่างๆ คือ

1. รักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และการคลังของประเทศ

2. ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

3. ปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติให้ดีขึ้น

4. เป็นเครื่องมือการบริหารที่มีประสิทธิภาพ

5. ปรับปรุงการประชาสัมพันธ์

การบริหาร และจัดการภารกิจในสถานศึกษา ตามมาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มีรายละเอียดสรุปได้ว่า “ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหาร และการจัดการศึกษาทั้งด้าน วิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ยังคณะกรรมการ และสำนักงานการศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม เขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง”การบริหาร และจัดการสถานศึกษาประกอบด้วยหลัก 4 ด้าน ได้แก่ “การบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป” “ภารกิจเกี่ยวกับการบริหาร และจัดการสถานศึกษาเป็นงานที่สลับซับซ้อน ละเอียดอ่อนที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องใช้ทักษะ และวิสัยทัศน์ของตนเองให้ผู้ร่วมงานได้รับรู้ เข้าใจ และประยุกต์วิสัยทัศน์นั้นเป็นปรัชญา”

สรุปความได้ว่า การบริหารงานด้านงบประมาณของสถานศึกษาผู้บริหาร และคณะต้องบริหารให้สอดคล้องกับกฎกระทรวงที่ได้กำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พุทธศักราช 2550 หน้า 29 เล่ม 124 ตอนที่ 24 ก ประกาศในราชกิจจานุเบกษา16 พฤษภาคม 2550 ที่ให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานพิจารณาดำเนินการกระจายอำนาจการบริหาร และการจัดการศึกษาด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ

ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หรือสถานศึกษาในอำนาจหน้าที่ของตน แล้วแต่กรณี

2.3.3 การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ด้านบุคลากร

การบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ จะบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย และนโยบายของโรงเรียนวิถีพุทธใดๆ ก็ตามจะขึ้นอยู่กับการบริหารทรัพยากรทางการบริหารที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพสูงสุด บรรดาทรัพยากรทั้งหลาย มนุษย์เป็นทรัพยากรการบริหารที่สำคัญที่สุดมีคุณค่าสูงสุดมีประโยชน์มากที่สุด และทรัพยากรด้านกำลังคนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญยิ่ง เพราะคนเป็นกุญแจแห่งประสิทธิผลของการบริหารกิจการต่างๆ ผู้บริหารสถานศึกษาจะประสบความสำเร็จในเรื่องของการบริหารได้ ต้องคำนึงถึงการมีระบบการบริหารงานบุคคลที่ดี สามารถดึงดูด และบำรุงรักษาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถไว้ในหน่วยงานให้มาก และนานที่สุดเท่าที่หน่วยงานต้องการ การบริหารบุคลากรผ่านทฤษฎีการครองตน และการครองคน ตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายคำว่า “ครอง” ว่า หมายถึง “การปกครอง รักษาโดยความเป็นใหญ่ เช่น ครองเมือง ดำรงไว้ รักษาไว้ เช่น ครองสิกขา ครองชีพ ครองตัว นุ่งห่ม (ใช้แก่นักบวช) เช่น ครองจีวร ครองผ้า ถือสิทธิ์เป็นเจ้าของ เช่น เอาไปครองเสียหลายวัน” มังคลัตถทีปนี ได้ให้ความหมายของคำว่า “ตน” ไว้ว่า “หมายถึง จิต หรือร่างกายอัตภาพทั้งหมด” เมื่อนำเอาคำทั้งสองมารวมกันว่าครองตน ก็หมายถึง การปกครองรักษาตน การดำรงตนไว้ การรักษาตนไว้ คำว่า “ครองตนนี้ศัพท์ในทางพระพุทธศาสนาจะพูดถึงเรื่องอัตตสัมมาปณิธิคือการครองตนหรือตั้งตนไว้โดยชอบการครองตนไว้โดยชอบด้วยหลักของพระพุทธศาสนามีลักษณะ ดังนี้ คือ การประคองตนผู้ไม่มีศีลหรือทุศีลไว้ในศีลประการหนึ่ง การประครองตนผู้ไม่มีศรัทธาไว้ในศรัทธาที่สมบูรณ์ประการหนึ่ง และการประคองตนผู้มีความตระหนี่ไว้ในการเสียสละที่สมบูรณ์”

การปกครองตนกับคนผู้ไม่มีศีลหรือทุศีลให้มีศีล หมายความว่า มนุษย์ทุกคน ณ เบื้องต้นอาจจะไม่มีศีลหรืออาจจะมีศีลด้วยการสมาทานหรือด้วยเจตนางดเว้นเองแต่รักษาไว้ไม่ได้เพราะเงื่อนไขต่างๆ เช่น อาจจะอ้างว่าขัดต่อการทำมาหากิน ขัดต่อความสนุกสนานรื่นเริง ขัดต่อการแสวงหาความสุขทางกามารมณ์ หรือข้ออ้างอื่นๆ จึงเรียกว่า คนทุศีล คือมีศีลไม่ดีซึ่งโดยความหมายก็คือการรักษาศีลไม่ได้นั่นเอง แต่ต่อมารู้ถึงคุณประโยชน์ของศีลก็เปลี่ยนใจมารักษาศีล เพราะศีลมีคุณประโยชน์มากมายทั้งแก่ระดับผู้รักษา ระดับครอบครัว และระดับสังคมด้วย จะกล่าวให้สั้นๆ ก็คือศีลจะป้องกันบุคคลไม่ให้เป็นคนโหดร้าย ไม่ให้เป็นคนมือไว้ ไม่ให้เป็นคนใจเร็ว ไม่ให้เป็นคนขี้ปด และไม่ให้เป็นคนหมดสติ ถ้ามีศีลแม้เพียงห้าข้อเท่านั้นสังคมก็จะเกิดสันติภาพได้ กฎหมายก็ไม่จำเป็นต้องมี เพราะต่างคนก็มุ่งที่จะรักษาศีล ยกตัวอย่างเช่น ศีลข้อที่หนึ่ง ห้ามฆ่าห้ามเบียดเบียนชีวิตทั้งของคนและสัตว์อื่นถ้าคนในสังคมโลกทำกันได้ทั้งหมดจะสงบสุขแค่ไหน ใครจะกล้าฆ่ากล้าเบียดเบียนใครเพราะมันเป็นเรื่องผิดศีลซึ่งผลที่จะเกิดตามมาคือความรักความเมตตา ความเห็นอกเห็นใจกัน และกัน

ช่วยเหลือกันได้อย่างจริงใจ ที่มีเหตุการณ์ฆ่าล้างผลาญชีวิตในปัจจุบันนี้ก็เพราะคนขาดศีลข้อนี้มิใช่หรือศีลข้อที่สอง ห้ามลักเอาสิ่งของๆ คนอื่น ข้อนี้ กินความกว้างไปจนถึงการเบียดบังเอาทรัพย์สินส่วนรวมมาเป็นของตน การใช้เล่ห์เหลี่ยมทุจริต คดโกง ฉ้อฉล หลอกลวง ต้มตุ๋น ฉกชิงวิ่งราว เอารัดเอาเปรียบกันในรูปแบบต่างๆ ซึ่งบางครั้งอาจจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งถึงกับสูญเสียทรัพย์สินทั้งหมดต้องเดือดร้อนมาก บางครั้งอาจจะถึงสูญเสียชีวิตได้ ถ้ารักษาศีลข้อนี้ได้คนในสังคมก็จะกลัวต่อบาปกรรม ไม่ทำทุจริตในการหาเลี้ยงชีพต่างก็ตั้งใจทำมาหากินในแนวทางที่ถูกต้อง มีความขยันหมั่นเพียร ทรัพย์ที่หามาได้ก็จะไม่สูญหายเพราะถูกขโมยเป็นต้น ผลก็คือจะเกิดความสุขตามมาได้แน่นอน ข้อนี้สมดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้เมื่อวันนี้ 22 มิถุนายน 2522 เรื่องคุณสมบัติพื้นฐาน Basic Qualities ความตอนหนึ่งว่า “คุณสมบัติพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับทุกคนนั้นที่สำคัญได้แก่ ความรู้จักผิดชอบชั่วดี ความละอายชั่วกลัวบาป ความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งในความคิด และการกระทำ ความไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ความไม่มักง่ายหยาบคาย กับอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญ เป็นพิเศษ คือความขยันหมั่นเพียร” ศีลข้อที่สาม ห้ามไม่ให้ประพฤติผิดทางกาม โดยสรุปก็คือเรื่องมีเพศสัมพันธ์ในสตรี หรือบุรุษต้องห้าม เช่น สามี ภรรยาของคนอื่น ลูกสาวลูกชายของคนอื่นเป็นต้น ถึงแม้จะเป็นสามีภรรยาของตนเองก็ตามแต่ในสถานที่อันไม่เหมาะสมก็ไม่ควรมีเพศสัมพันธ์เช่นกัน ศีลข้อนี้จะป้องกันภัยได้หลายเรื่อง เช่น เรื่องโรคอันติดมากับเพศสัมพันธ์ เช่น โรคเอดส์ ป้องกันการมั่วสุมเรื่องเพศ ป้องกันการฆ่าหรือทำร้ายกันเพราะเรื่องเพศ ป้องกันการฉุดคร่าข่มขืน ป้องกันการแตกแยกกันของคนในสังคม ป้องกันการแตกแยกหย่าร้างกันของคู่สามีภรรยา ป้องกันปัญหาเด็กที่เกิดมาโดยไม่มีใครรับผิดชอบ เป็นต้น ทำให้ทั้งสตรี และบุรุษทุกคนอยู่ในสังคมได้อย่างวางใจเชื่อใจไม่ต้องหวาดระแวงกัน และยังป้องกันความมักมากในเรื่องกามคือเรื่องเพศสัมพันธ์ด้วย ศีลข้อที่สี่ ห้ามไม่ให้พูดโกหก ถ้อยคำหลอกลวงไม่จริงใจ พูดเหลาะ ๆ แหละๆ พูดสักแต่ว่าพูดแล้วไม่ทำตาม คำพูดที่โกหกกันนี่ไม่มีใครชอบให้คนอื่นมาพูดกับตน แต่ตนของคนบางคนชอบที่จะพูดโกหกกับคนอื่น คำพูดที่โกหกส่งผลเสียมากทำให้ขาดความเชื่อถือต่อคนประเภทนี้ และจะไม่ได้รับความจริงใจจากคนอื่น ลองคิดดูว่า ถ้าสังคมไม่มีใครพูดจริงเลย มีแต่เรื่องโกหกแล้วจะเกิดความวุ่นวายยุ่งยากขนาดไหน ใครจะเชื่อถือใครได้ แม้แต่ครอบครัวเดียวกัน หรือเพื่อนร่วมงาน ร่วมสถาบันร่วมองค์กร เต็มไปด้วยคนโกหก แล้วจะเป็นอย่างไร นอกจากนั้นศีลข้อนี้ยังห้ามรวมถึงการพูดคำหยาบคาย การพูดยุยงส่อเสียดทำให้คนแตกแยกกัน การพูดจาเหลวไหลไร้สาระเพ้อเจ้อไปต่างๆ นานา ศีลข้อที่ห้า ห้ามดื่มสุราเมรัย นอกจากนั้นยังรวมถึงการเสพยาเสพติดการใช้สารเสพติดในรูปแบบต่างๆ เพราะสุรา เมรัย หรือยาเสพติดสารเสพติดชนิดต่างๆ เมื่อคนเสพเข้าไปย่อมจะทำให้ขาดสติ ควบคุมตนเองไม่อยู่ เมื่อขาดสติแล้วเรื่องการทำความดีไม่ต้องพูดถึง แม้อาจจะทำได้บ้างก็น้อยนัก ส่วนการทำความชั่วนั้นทำได้อย่างเต็มที่ ไม่มีเลือกว่าใครจะเดือดร้อนหรือเปล่า ศีลทั้งสี่ข้อเบื้องต้นนั้นหากคนทำผิดศีลข้อห้าเกิดภาวะที่ขาดสติแล้วมีหวังที่จะล่วงหรือทำลายศีลทั้งสี่ข้อนั้นโดยไม่ยาก กล่าวคือ คน

มึนเมาขาดสติย่อมจะฆ่าคนฆ่าสัตว์ได้ไม่ยาก ลักขโมย ปล้นจี้ ฉกชิงวิ่งราว ได้โดยไม่ยาก มีเพศสัมพันธ์แบบผิดโดยไม่ยาก พูดโกหกก็ไม่ยากเย็นอะไร

การปกครองบุคคลผู้ไม่มีศรัทธาให้มีศรัทธาที่สมบูรณ์ เรื่องศรัทธาคือความเชื่อนี้ก็สำคัญไม่น้อย สาเหตุที่คนได้ทำสิ่งต่างๆ ลงไปทั้งผิด และถูกทั้งเรื่องความดีความชั่วก็เนื่องมาจากความเชื่อ ถ้ามีความเชื่อที่ผิดๆ แล้ว แน่นอนที่สุดการคิดการพูดการกระทำการแสดงออกพฤติกรรมต่างๆ ก็ต้องผิดไปด้วย ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นทั้งในเมืองไทย และประเทศอื่นๆ เช่น การฆ่า การลอบทำร้าย การทำลายล้างชีวิต และอื่นๆ ที่ปรากฏผ่านสื่อต่างๆ ไม่เว้นแต่ละวันนั้นเกิดขึ้นมาได้อย่างไร มันเกิดจากความเชื่อที่ผิดๆ หรือเปล่า ความเชื่อที่ผิดนี้ส่งผลเสียที่ร้ายแรงมากในคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้ชื่อความเชื่อที่ผิดนี้ว่า มิจฉาศรัทธา ศรัทธาประเภทนี้อาจส่งผลเสียทั้งแก่คนแบบนี้ เช่น ถ้าคนส่วนมากเชื่อว่าบุญไม่มีบาปไม่มี ทำดีทำชั่วไม่มีผล คนทำชั่วได้ดีมีเงินทองร่ำรวย มียศถาบรรดาศักดิ์ตำแหน่งหน้าที่การงานที่สูงส่งมีทั่วไป โลกหน้าไม่มีตายแล้วก็แล้วกันไปหาความสุขในโลกนี้ดีกว่าใครจะเดือดร้อนก็ช่างเขา เราไม่เดือดร้อนก็พอแล้ว สังคมจะเป็นอย่างไร โลกจะสับสนวุ่นวายยุ่งเหยิงสักเพียงไร ใครจะช่วยเหลือใคร คนที่อ่อนแอกว่าด้อยโอกาสกว่าจะเป็นอยู่ได้อย่างไร จะเกิดความสงบร่มเย็นสันติสุขได้อย่างไร หรือความเชื่อถือผิดๆ ที่ร้ายแรงกว่านั้น เช่น ถ้าเชื่อว่าคนที่ไม่นับถือศาสนาตนไม่เข้ารีตศาสนานับถือศาสนาอื่นเป็นคนบาป แล้วต้องจัดการฆ่าคนบาปนั้นไม่ให้เหลือสังคม โลกจะเป็นอย่างไร จะต้องเดือดร้อนขนาดไหนเนื่องจากความเชื่อมีความสำคัญมากอย่างนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงกำชับว่า ความเชื่อต่างๆ นั้นต้องประกอบด้วยปัญญา คือ ไม่เชื่อแบบงมงาย จะเชื่ออะไรแต่ละอย่างต้องมีเหตุผล อย่างน้อยที่สุดความเชื่อของตนต้องไม่ไปทำคนอื่นให้เดือดร้อนต้องไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น ดังนั้นในพระพุทธศาสนาจึงมีหลักเรื่องความเชื่อไว้ 4 ประการ คือ

1. กัมมสัทธา คือ ความเชื่อเรื่องกรรมคือการกระทำ กฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทำความดีหรือเรื่องที่ดีจะนำพาไปสวรรค์ ทำความชั่วความเสีย ทำบาปกรรม ทำผิดศีลธรรมจะนำไปสู่นรก มนุษย์ทุกคนจะได้ดีหรือตกยากล้วนแล้วมาจากการกระทำของตน ทั้งการกระทำในอดีตชาติ ทั้งการกระทำ ณ ปัจจุบันชาติ

2. วิปากสัทธา คือ ความเชื่อเรื่องผลของกรรม เชื่อว่า เมื่อทำสิ่งได้แล้วต้องได้รับผลสิ่งนั้นแน่นอนทั้งฝ่ายดี และฝ่ายไม่ดี ถ้าทำความชั่วแล้วอย่าหวังที่จะปฏิเสธผลของกรรมชั่ว ต้องได้รับแน่นอนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้ายังไม่ได้รับในชาตินี้เพราะมีเงื่อนไขฝ่ายกรรมดีอยู่ ชาติหน้าก็ต้องได้รับ ปลูกข้าวก็ต้องได้ข้าว ปลูกมะม่วงก็ต้องได้ต้นมะม่วงไม่มีที่จะเป็นอย่างอื่น

3. กัมมัสสกตาสัทธา คือ ความเชื่อว่าสัตว์ และมนุษย์ทุกๆ คนมีกรรมเป็นของตน ตนทำความดีก็ต้องได้รับความดีตอบแทน ตนทำความชั่วก็ต้องได้รับความชั่วเช่นกัน เพียงแต่จะเร็วหรือช้าเท่านั้น ถ้าสัตว์หรือมนุษย์ไม่มีกรรมเป็นของตนทุกคนหรือสัตว์ทุกตัวต้องเหมือนกันหมดในทุกๆ ด้าน แต่ในความเป็นจริงแล้วคนแต่ละคนสัตว์แต่ละตัวย่อมที่จะมีส่วนที่แตกต่างกัน และเราก็เห็นกันอยู่

4. ตถาคตโพธิสัทธา คือ ความเชื่อเรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้จริง ตรัสรู้เองโดยชอบ ตรัสรู้ธรรมอันเป็นของจริงอันประเสริฐ ไม่ได้เดา นึกเอา คาดคะเนเอา ไม่ได้ไปลอกเลียนแบบเอาคำสอนของใคร หรือไม่ได้ไปตู่เอาคำสอนของคนอื่นมาเป็นของตน คำสอนของพระพุทธองค์นั้นทันสมัยใหม่อยู่เสมอ ท้าพิสูจน์ได้ ไม่มีคำสอนที่โกหก

วรนารถ แสงมณี (2543) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลไว้ 6 ประการ ดังนี้

1. มีการแข่งขันมากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของบุคลากร บุคลากรไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะต้องทำงานให้กับองค์การใดองค์การหนึ่งแต่เพียงที่เดียว อาจโยกย้ายไปทำงานให้กับองค์การใดก็ได้ตามสิทธิ และความพอใจ เพราะความอยู่รอดขององค์การขึ้นอยู่กับบุคลากรด้วย ต่างฝ่ายต่างก็ต้องอาศัยซึ่งกัน และกันผู้บริหารไม่ได้อาศัยงานเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยเกียรติยศ และความมั่นคงในการทำงาน การยอมรับในความสำคัญของคน ความสำเร็จในชีวิต และการมีส่วนร่วมในการทำงานเป็นเครื่องจูงใจ

2. เกิดจากกฎเกณฑ์ และข้อกำหนดของรัฐ รัฐได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดเกี่ยวกับเรื่องสวัสดิการ รายได้ สภาพการทำงาน วันหยุดงาน และเงินทดแทนต่างๆ

3. ความซับซ้อนทางด้านเทคโนโลยี เช่น มีการแบ่งงานทำตามหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะด้าน ต้องการบุคคลที่มีความรู้ความสามารถสูง จะต้องได้รับการฝึกอบรม และมีคุณสมบัติที่พร้อมจะทำเพื่อให้ระบบการทำงานดำเนินไปอย่างราบรื่น ผู้บริหารจึงต้องดูแลธำรงรักษาส่งเสริมสนับสนุนบุคลากรซึ่งเปรียบเสมือนทรัพยากรอันมีค่าขององค์การ ให้มีความก้าวหน้าในหน้าที่มีรายได้และสวัสดิการต่างๆ เพื่อให้เขาเกิดความพึงพอใจที่จะทำงานนั้นให้ได้ผลงานมากที่สุด

4. องค์การมีความซับซ้อนมากขึ้น ทุกส่วนขององค์การไม่ได้อิสระที่จะดำเนินงานเองโดยไม่ถูกกระทบจากปัจจัยที่อยู่ภายนอก ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมมีสาเหตุหลายประการที่ทำให้การดำเนินงานในองค์การมีความยุ่งยาก

5. บทบาทของฝ่ายบริหารเปลี่ยนไปจากเดิม ปรัชญาทางการบริหารขั้นพื้นฐานที่ถือเอาวัตถุประสงค์ขององค์การ ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือหรือความขัดแย้งระหว่างบุคคลฝ่ายต่างๆ ในองค์การจึงต้องให้ความสำคัญกับคนเป็นอันดับแรก

6. ความรู้ทางด้านพฤติกรรมศาสตร์มีมากขึ้น เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัยค้นคว้าของผู้เชี่ยวชาญ และนักวิชาการทางด้านพฤติกรรม เช่น สิ่งแวดล้อมในที่ทำงาน และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติงานจะก่อให้เกิดผลกระทบในการปฏิบัติงานในทางใดบ้าง การบริหารงานบุคคลเป็นการเนินการเกี่ยวกับบุคคล เริ่มจากการวางแผน การกำหนดกำลังคนในองค์การจนกระทั่งการสิ้นสุดภาระการปฏิบัติงาน

คาสโซ่ เวียร เอฟ (Cascio, Wayne F., 1992) ระบุกระบวนการบริหารงานบุคคลไว้ 6 ประการ คือ

1. การสร้างความสนใจ
2. การคัดเลือก
3. การบำรุงรักษา
4. การพัฒนา
5. การประเมินผลการปฏิบัติงาน
6. การปรับปรุงแก้ไข

สรุปว่า บุคคล ในหน่วยงานนั้นถือได้ว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดเพราะจะทำให้งานดำเนินไปประสบกับความสำเร็จหรือล้มเหลวก็ได้ เพราะบุคคลเป็นผู้ใช้ทรัพยากรในการบริหารต่างๆ เช่นเงิน วัสดุ อุปกรณ์ และการจัดการ ถ้าหน่วยใดมีบุคลากรที่มีคุณภาพ และสามารถรักษาธำรงไว้ดึงดูดให้เขาเหล่านั้นปฏิบัติงานให้กับหน่วยงานนานที่สุด เพื่อความมีประสิทธิภาพ และมีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

2.3.4 การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ด้านการบริหารงานทั่วไป

การบริหารสถานศึกษา ภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 มุ่งเน้นการกระจายอำนาจการบริหาร และการจัดการศึกษา โดยให้คำนึงถึงหลักการ ดังนี้

1. ความพร้อม และความเหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาสานักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา ที่จะสามารถรับผิดชอบดาเนินการตามขีดความสามารถได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ความสอดคล้องกับกฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศหรือมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะกระจายอำนาจ
3. ความเป็นเอกภาพด้านมาตรฐาน และนโยบายด้านการศึกษา
4. ความเป็นอิสระ และความคล่องตัวในการบริหาร และการจัดการศึกษา
5. มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่
6. มุ่งให้เกิดผลสำเร็จแก่สถานศึกษา โดยเน้นการกระจายอำนาจให้แก่สถานศึกษาให้มากที่สุดเพื่อให้สถานศึกษานั้นมีความเข้มแข็ง และความคล่องตัว
7. เพิ่มคุณภาพ และประสิทธิภาพให้แก่สถานศึกษา
8. เพื่อให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินการเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องนั้นๆ โดยตรง

การบริหารงานทั่วไปเพื่อให้สอดคล้อง และสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธ ภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 มีภาระหน้าที่ 21 ประการ ประกอบด้วย

1. การพัฒนาระบบ และเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ
2. การประสานงาน และพัฒนาเครือข่ายการศึกษา
3. การวางแผนการบริหารงานการศึกษา
4. งานวิจัยเพื่อพัฒนานโยบาย และแผน
5. การจัดระบบการบริหาร และพัฒนาองค์กร
6. การพัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงาน
7. งานเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา
8. การดาเนินงานธุรการ
9. การดูแลอาคารสถานที่ และสภาพแวดล้อม
10. การจัดทาสามะโนผู้เรียน
11. การรับนักเรียน
12. การเสนอความเห็นเกี่ยวกับเรื่องการจัดตั้ง ยุบ รวมหรือเลิกสถานศึกษา
13. การประสานการจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย
14. การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา
15. การทัศนศึกษา
16. งานกิจการนักเรียน
17. การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา
18. การส่งเสริม สนับสนุน และประสานการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา
19. งานประสานราชการกับส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น การรายงานผลการปฏิบัติงาน
20. การจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน
21. แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการลงโทษนักเรียน

สถานศึกษานับเป็นหน่วยงานสำคัญของการบริหารจัดการศึกษาในระดับรากหญ้า เพราะมีความใกล้ชิดกับผู้เรียน และชุมชนเป็นอย่างมาก กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ของผู้เรียนจะเกิดขึ้นที่ระดับสถานศึกษานี้เองการจัดระบบบริหารงานในสถานศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับภาระความรับผิดชอบนั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การจัดการศึกษามีคุณภาพได้ ทั้งนี้เนื่องเพราะการบริหารจัดการนั้นครอบคลุมกิจกรรมการดำเนินการต่างๆ ทางการศึกษาไว้หมดไม่

ว่าจะเป็นเรื่องของครู และบุคลากรนักเรียน หลักสูตร และการเรียนการสอน การจัดทำนโยบาย และแผนการประเมินผล ระบบข้อมูลสารสนเทศ การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการไม่ดี ไม่มีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาได้การบริหารจัดการศึกษาในระดับโรงเรียนหรือสถานศึกษาของประเทศไทยที่ผ่านมา ยังมีปัญหา และอุปสรรคอยู่มาก โดยพิจารณาได้ ดังนี้

1. ปัญหาการรวมอำนาจสู่ส่วนกลาง สถานศึกษาทุกแห่งไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนของประเทศต้องขึ้นตรงต่อกรมหรือสำนักงานในส่วนกลางซึ่งเป็นนิติบุคคล สถานศึกษาไม่มีอำนาจในการบริหารตนเองทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ และบุคลากร

2. ผู้บริหารไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ ทำหน้าที่เป็นเพียงตัวแทนของส่วนกลางเป็นผู้ประสานงานมากกว่าจะเป็นผู้บริหาร เมื่อพูดถึงบทบาทหน้าที่หลักของผู้บริหารทั้ง 6 ประการ คือ

1) งานการเรียนการสอน

2) งานกิจการนักเรียน

3) งานบุคลากร

4) งานอาคารสถานที่

5) งานการเงิน

6) งานสัมพันธ์ชุมชน

ผู้บริหารสถานศึกษาของไทยมีอำนาจในการตัดสินใจเพียงน้อยนิดด้านหลักสูตร และการเรียนการสอน แนวทางการดำเนินงานถูกกำหนดมาจากส่วนกลางทั้งสิ้น ด้านบริหารงานบุคลากรโรงเรียนก็ไม่ได้ตัดสินใจเอง การคัดเลือกการบรรจุ การเลื่อนตำแหน่ง การโยกย้าย เป็นอำนาจของกรม ยกเว้นประถมศึกษาเท่านั้นที่ให้อำนาจในบางระดับลงไปถึงจังหวัด ในภาพรวมยังนับว่าน้อยมาก โรงเรียนไม่มีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพิจารณาความดีความชอบให้แก่บุคลากร ที่ทำอยู่เป็นเพียงการนำเสนอการพิจารณาความดีความชอบให้ผู้มีอำนาจเหนือขึ้นไปตัดสินใจด้านอาคารสถานที่ อาคารของโรงเรียนจะต้องสร้างตามแบบที่ออกโดยส่วนกลางเท่านั้นการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องมีภาระหน้าที่ในการบริหารจัดการศึกษาตามแนวนโยบายการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษา ทั้งด้านงานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานบริหารทั่วไป ที่กำหนดไว้ชัดเจนโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 และให้ยึดหลักการบริหารงานโดยโรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management : SBM) ซึ่งเป็นการบริหารเบ็ดเสร็จที่สถานศึกษาบริหาร และจัดการศึกษาโดยองค์คณะบุคคลให้มีอำนาจอิสระในการตัดสินใจทั้งในด้านวิชาการด้านบริหาร และงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ผู้บริหารจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการใช้อำนาจบริหารจัดการต้องใช้ความรู้ความสามารถ ทักษะ และแสดงถึงคุณธรรมในการบริหารจัดการต้องเป็นผู้นำใน

การเปลี่ยนวัฒนธรรมการบริหารงานไปจากเดิมโดยยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมกระจายอำนาจให้ทุกคนร่วมรับผิดชอบการบริหารโดยมุ่งหวังผลสำเร็จในการบริหารจัดกาศึกษาตามแนวคิดการบริหารงานโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

สรุปความได้ว่า การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ด้านบริหารงานทั่วไปได้แก่ งานอาคารสถานที่ งานความสัมพันธ์กับชุมชน งานจัดโครงสร้างองค์การ งานการคมนาคม และขนส่งนักเรียน งานด้านกิจการนักเรียน และมีความหลากหลายของรูปแบบในการจัดการศึกษาที่ไม่ควรยึดโยงรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง และเป็นไปตามขนาดของสถานศึกษาที่มีความแตกต่างของบริบททั้งในเมือง และชนบท บนพื้นฐานของความพร้อมทั้งด้านครู และบุคลากร เงิน และงบประมาณความรู้และเทคโนโลยี ที่จะต้องทำการศึกษาถึงองค์ประกอบของรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาที่มีเหมาะสมตามขนาด และความพร้อม ที่ต้องคำนึงถึงแนวคิด หลักการ วิธีการข้อดี ข้อจำกัด และเงื่อนไขในการนารูปแบบไปใช้ เพื่อประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการบริหารจัดการศึกษาต่อไปควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวิชาการให้มากขึ้น เพราะปัญหาความแตกต่างของคุณภาพทางการศึกษาที่เกิดขึ้นต้องเป็นความรับผิดชอบของทุกภาคส่วน หากยังคงวิธีการแยกคิด แยกปฏิบัติ คุณภาพการศึกษานับวันยิ่งถอยหลังลง เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงเป็นหน้าที่ที่จะต้องมาร่วมกันแก้ไขเพื่อทาให้คุณภาพการศึกษาดีขึ้น ที่ผ่านมาระบบการศึกษาขาดหน่วยงานที่สำคัญ คือ หน่วยของสังคม/ชุมชน จะเห็นได้ว่าการศึกษาที่ขาดบริบททางสังคมนั้น ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้นควรปล่อยให้การจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของผู้คนในแต่ละชุมชนท้องถิ่นเข้ามาร่วมเป็นเจ้าของและรับผิดชอบในการจัดการศึกษามากขึ้น เปิดโอกาสให้พ่อแม่ผู้ปกครอง ชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนและเขตพื้นที่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในด้านต่างๆ ในการจัดการศึกษาโดยเฉพาะ การบูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น วิธีการจัดการเรียนการสอน และร่วมแสวงหางบประมาณจากชุมชนมาสนับสนุนจัดการการศึกษา พัฒนาบรรยากาศ สิ่งแวดล้อม อาคารสถานที่ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และเน้นการสนับสนุนกิจกรรมของผู้เรียน และการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

นอกจากการบริหารงาน 4 ฝ่ายแล้ว การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ต้องคำนึงถึงการบริหาร อัตลักษณ์ 29 ประการ สู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่แสดงผลการดำเนินงานตามโครงการโรงเรียน วิถีพุทธ โดยผ่านการประเมินผลการดำเนินการ ตามอัตลักษณ์ 29 ประการ สู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ใน 5 ประการดังนี้

1. ด้านกายภาพ หมายถึง มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน มีพระพุทธศาสนสุภาษิต วาทะธรรม พระราชดำรัส ติดตามที่ต่างๆ มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น มีห้องพระพุทธศาสนา หรือลานธรรม และปลอดสารเสพติดและสิ่งมึนเมาทุกชนิด สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งอีกประเด็นหนึ่งกระทรวง

ศึกษาธิการ จึงได้กำหนดแนวทางให้ผู้บริหารโรงเรียนใช้หลักพุทธธรรมในการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านด้วยวิถีวัฒนธรรมแสวงปัญญา เช่น อาคารสถานที่เหมาะสมเพียงพอ แหล่งเรียนรู้อุปกรณ์ทันสมัยตรงตามความต้องการบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้และ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมบุคลากรเป็นแบบอย่างที่ดี โภชนาการดี ส่งเสริมสุขภาพพลานามัย อากาศดีปลอดโปร่งสบายไม่มีมุมอับไร้ฝุ่นไร้มลภาวะ กิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียนเหมาะสมกับผู้เรียน การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพผู้บริหารสามารถดำเนินการได้ดังนี้

1) จัดประดิษฐาน พระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนอย่างเหมาะสม ได้แก่ จัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน และมีสัญลักษณ์ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ประจำห้องเรียน มีห้องจริยธรรมหรือห้อง พระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสม

2) มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ คุณธรรมจริยธรรม โดยทั่วไปใน บริเวณโรงเรียน ได้แก่ มีป้ายคติธรรมติดตามห้องเรียนหรือตามอาคารเรียน มีป้ายคำขวัญคุณธรรม จริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน มีป้ายนิเทศให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่าง เหมาะสม

3) สภาพโรงเรียนวิถีพุทธต้องสะอาด สว่าง สงบ ปลอดภัย ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติ กล่าวคือ มีสาธารณูปโภคเพียงพอตามความจำเป็น ห้องเรียนสะอาดเป็นระเบียบเหมาะสมต่อกิจกรรมการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธสะอาด ปลอดภัย ร่มรื่น สวยงาม ถูกสุขลักษณะโดยการมีส่วนร่วมของนักเรียน และบุคลากรในโรงเรียนและมีการดำเนินกิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

4) บริเวณ โรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติดและอบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด ได้แก่ โรงเรียนไม่มีมุมอับ หรือแหล่งมั่วสุม มีบริเวณให้นักเรียนได้ออกกำลังกายอย่างเหมาะสมและปลอดภัย มีกิจกรรมส่งเสริมนักเรียนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ห่างไกลยาเสพติด มีระบบช่วยเหลือนักเรียน มีมาตรการเพื่อให้โรงเรียนปลอดสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาต่างๆ โดยผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 24-25)

2. ด้านการเรียนการสอน หมายถึง การจัดการเรียนการสอน การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียน การสอนนั้น เป็นสิ่งที่สนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาในทุกด้านโดยการดำเนินงานนั้นเริ่มต้นตั้งแต่กำหนดให้ สถานศึกษามีการจัดรูปแบบสถานศึกษา หรือการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนา ผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนนั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ควร มีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” โดยนักเรียนมีกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้นักเรียนมี คุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” เพื่อให้เกิด

ประโยชน์ในการพัฒนาตน และสังคมโดยไม่เบียดเบียนผู้ใด และเกื้อกูลในการพัฒนาวัฒนธรรมแสวงปัญญา และวัฒนธรรมเมตตา เช่น “การกิน อยู่เป็น” เพื่อยังประโยชน์ ในการดำรงชีวิตที่อยู่ได้เหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้ หรือ “การดู ฟังเป็น”เพื่อเน้นประโยชน์ในการเรียนรู้ เพิ่มพูนปัญญา (เมตตา ภิรมย์ภักดิ์, 2548, หน้า 6-7) ครูและนักเรียนบริหารจิตเจริญปัญญาตามความ เหมาะสมของบริบทโรงเรียน บูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระและในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ครูพานักเรียนทำกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง นักเรียน ครู และผู้บริหารทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจอย่างน้อย เดือนละ 1 ครั้ง และนักเรียน ครูและผู้บริหาร ทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อย ปีละ 1 ครั้ง

3. ด้านพฤติกรรมผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียน หมายถึง ผู้บริหาร ครู นักเรียน ทุกคนรักษาศีล 5 ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม และเป็นแบบอย่างที่ดี นักเรียนมีมารยาทและพอเพียงในการรับประทานอาหาร ประหยัดออม ถนอมใช้เงินและสิ่งของ มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน และมีความพยายามขยัน และมุ่งมั่นตั้งใจ บุคลากรในโรงเรียนพัฒนาตนเองทั้งวิถีการทำงานและวิถีชีวิตทำให้สภาพการทำงานมีความสุข มีคุณค่าเพิ่ม ชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาด สว่าง สงบชัดเจน เพราะความเป็นวิถีพุทธช่วยกล่อมเกลา โดยครู ผู้บริหาร บุคลากร และนักเรียนเป็นแบบอย่างต่อสังคม อีกเป็นพลังการพัฒนาสังคมวงกว้างให้ดีงามยิ่งๆ ขึ้นได้

4. ด้านกิจกรรมวันพระ หมายถึง สวมใส่เครื่องแบบชุดนักเรียนปกติ ทำบุญ ใส่บาตร ฟังเทศน์ และสวดมนต์สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย ทานอาหารมังสวิรัติกิจกรรมเสนอแนะด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ได้แก่ 1) โรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน ดำเนินกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันตามประเพณี เช่น กิจกรรมหล่อเทียนพรรษา การทอดกฐินทอดผ้าป่า กิจกรรมวันพ่อวันแม่ 2) โรงเรียนนำนักเรียนร่วมกิจกรรมของวัดและชุมชน เช่น กิจกรรมทำความสะอาดวัด ซึ่งอาจจัดในชั่วโมงกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หรือกิจกรรมช่วยเหลือสังคมอื่นๆ เช่น นำอาหารไปเลี้ยงคนชราที่บ้านพักคนชรา หรือบ้านเด็กกำพร้า 3) โรงเรียนต้องเป็นโรงเรียนของชุมชนโดยเปิดโรงเรียนต้อนรับผู้ปกครอง และชุมชนตลอดเวลา (Open House) เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีโอกาสเสนอข้อคิดเห็น และมีส่วนร่วมในภารกิจต่างๆ เช่น ดูแลความสะอาดของโรงอาหาร ดำเนินการเชิญภูมิปัญญาทาง พระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาช่วยโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้ เป็นต้น 4) เปิดห้องสมุดเพื่อให้ ชุมชนใช้บริการได้ในวันหยุด รวมทั้งสนามกีฬา กีฬา หอประชุม 5) เป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านวิชาการ วิชาชีพ เช่น จัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้ปกครองในเรื่องอาชีพพิเศษต่างๆ จัดร้านค้าของโรงเรียนเพื่อให้ ผู้ปกครองนำผลิตผลทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์ต่างๆ มาขาย โดยนักเรียนเป็นผู้ดูแลกิจการ 6) ร่วมกับวัดในชุมชนจัดการเรียนธรรมศึกษา กิจกรรมทางด้านศาสนาต่างๆ เช่น เชิญพระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศน์า เชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่เยาวชนในเรื่องต่างๆ ในวันหยุด จัดทัศนศึกษาทางธรรม เป็นต้น 7) จัดกิจกรรม เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน

เช่น จัดการแข่งขันกีฬา จัดกิจกรรมปัจฉิมนิเทศโดย เชิญผู้ปกครองมาร่วมนำอาหารมารับประทานร่วมกัน จัดค่ายครอบครัว 8) เสริมความเข้มแข็งของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เช่น การเยี่ยมบ้านนักเรียน ช่วยเหลือนักเรียนแก้ไขปัญหาครอบครัว 9) ประชาสัมพันธ์ ผลงานของโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ เช่น จัดทำหนังสือพิมพ์โรงเรียน วารสาร เผยแพร่แก่ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ชุมชน 10) ยกย่องเชิดชูเกียรติของผู้กระทำความดีทั้งครู อาจารย์ นักเรียน บุคลากรของโรงเรียนและบุคคลในชุมชน ให้เป็นตัวอย่างแก่บุคคลทั่วไป เพื่อให้วิถีพุทธเป็นวิถีชีวิตของคนทั้งชุมชน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547, หน้า 24-25)

5. ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ หมายถึง ไม่มีอาหารที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อร่างกาย ในโรงเรียน ใช้คำพูดที่สุภาพตักเตือนนักเรียน มีการชื่นชมคุณความดีของนักเรียนทุกวัน มีกิจกรรมสะท้อน ความรู้สึกที่ได้ทำความดี และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี. การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ มีขั้นตอนสำคัญ เช่น การเตรียมการ เตรียมทั้งบุคลากรผู้เกี่ยวข้อง แผนงาน ทรัพยากร ที่มุ่งเน้นสร้างศรัทธา และฉันทะในการพัฒนาการดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบต่างๆ ที่จัดเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญ งอกงามหรือปัญญาวุฒิธรรมในการพัฒนาผู้เรียน การดำเนินการพัฒนาทั้งผู้เรียนและบุคลากรตามระบบ ไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้สภาพและองค์ประกอบที่จัดไว้ข้างต้น

สรุปได้ว่า แนวทาง 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ 5 ด้านดังนี้ 1) ด้านกายภาพ หมายถึง มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นต้น 2) ด้านการเรียนการสอน หมายถึง โรงเรียน บูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระและในวันสำคัญทางพุทธศาสนา 3) ด้านพฤติกรรมผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียน หมายถึง รักษาศีล 5 ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม 4) ด้านกิจกรรมวันพระ หมายถึง สวมใส่เครื่องแบบชุดนักเรียนปกติ ทำบุญ ใส่บาตร ฟังเทศน์ 5) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ หมายถึง ไม่มีอาหารที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อร่างกาย ในโรงเรียนใช้คำพูดที่สุภาพตักเตือนนักเรียน

สรุปความได้ว่า การวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 สุดท้ายได้สังเคราะห์ และได้นำเสนอเป็นลักษณะของรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ ควรมีคุณลักษณะองค์กรอัจฉริยะ โดยพิจารณาตามกรอบแนวคิดว่า ลักษณะองค์การอัจฉริยะหมายถึงองค์การที่มีความสามารถโดดเด่น มีการพัฒนาศักยภาพของคนผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อบรม เพื่อสร้างนวัตกรรมที่ตอบสนองต่อคุณภาพการศึกษาระดับสูง และใช้ทรัพยากรในการบริหารอย่างคุ้มค่า ในประเด็น ดังนี้

1. ความสามารถโดดเด่น หมายถึง ความสามารถทางด้านบุคคล ความสามารถในการบริหารจัดการ ความสามารถในด้านเทคโนโลยีที่ใช้ในการสร้างผลผลิต ความสามารถในการปรับตัวของโรงเรียนตามสถานการณ์ และสามารถพัฒนาผู้เรียนได้เต็มตามศักยภาพ

2. พัฒนาศักยภาพของคนผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หมายถึง การพัฒนาคนทั้ง 2 กลุ่ม ได้แก่ระดับเจ้าหน้าที่ และผู้บริหาร ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่ม โดยการสร้างแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และขยายความรู้ทั่วไป

3. นวัตกรรมที่ตอบสนองต่อคุณภาพการศึกษาระดับสูง หมายถึง องค์ความรู้ที่เหมาะสม ประกอบด้วยนวัตกรรมทางด้านการบริหารจัดการ และนวัตกรรมทางด้านการปฏิบัติงาน

4. การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า หมายถึง การใช้ทรัพยากรทางการบริหารอย่างประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด

สถานศึกษาที่เป็นองค์การอัจฉริยะต้องมีคุณลักษณะที่มีการสร้าง และใช้ความรู้ เพื่อพัฒนาการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายในการจัดการศึกษา คือ คุณภาพการศึกษาในระดับสูง และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าว มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องได้แก่ คน โครงสร้างงาน และ เทคโนโลยี ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ระดับผู้บริหารผู้ปฏิบัติงาน และเจ้าหน้าที่มีคุณลักษณะ ดังนี้

1. ระดับปัจเจกบุคคล ต้องมีลักษณะเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตามวินัย 5 ประการ ประกอบด้วย

1) มีความรอบรู้แห่งตน หรือ ทักษะในการพัฒนาตนเองเพื่อการบรรลุเป้าหมาย (Personal Mastery)

2) มีแบบแผนความคิดอ่าน หรือโลกทัศน์ (Mental Models)

3) มีการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision Building)

4) มีการเรียนรู้ของทีม (Team Learning)

5) มีการคิดอย่างเป็นระบบ (Systems Thinking)

2. ระดับกลุ่ม ต้องมีคุณลักษณะเป็นทีม ชุมชนนักปฏิบัติ

3. โครงสร้าง มีลักษณะเป็นโครงสร้างที่มีชีวิต (Organic Organization) สามารถเคลื่อนไหว ยืดหยุ่น และมีสายการบังคับบัญชาที่สั้น มีลักษณะแบนราบ (Flat)

4. งาน มีลักษณะการปฏิบัติงานเป็นทีม (Team Work) และความสามารถในการปฏิบัติงานข้ามสายงาน (Cross-function) แบบทดแทน แลกเปลี่ยนงานได้ดี

5. เทคโนโลยี เป็นเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ ฐานความรู้ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงาน และสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้

องค์ประกอบของโรงเรียนที่เป็นองค์การอัจฉริยะ ประกอบด้วย

1. ทุนทางปัญญา

2. หลักการบริหารที่สามารถทำให้เป็นองค์การอัจฉริยะ

3. ระบบการปฏิบัติงานในแนวทางที่ทำให้เป็นองค์การอัจฉริยะ

2.4 สภาพพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

2.4.1 ประวัติสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 43 ได้บัญญัติสิทธิและเสรีภาพด้านการศึกษาของปวงชนชาวไทยไว้ว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับกรศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งถือเป็นกฎหมายการศึกษาฉบับแรกของไทยที่กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่ประชาชนชาวไทยให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ มาตรา 10 ระบุว่า "การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในกรรับการศึกษาขั้นฟื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ต้องจัดให้ทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” และพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 มาตรา 10 กำหนดให้แบ่งส่วนราชการในส่วนกลางของกระทรวงศึกษาธิการเป็น 6 หน่วยงาน ดังนี้ (1) สำนักงานรัฐมนตรี (2) สำนักงานปลัดกระทรวง (3) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (4) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (5) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (6) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

วันที่ 7 กรกฎาคม 2546 ได้มีการยุบรวมสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษา และกรมวิชาการ เป็นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดให้มีหน้าที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี และได้แบ่งเขตพื้นที่การศึกษา จำนวน 185 เขต เรียกว่า “สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 1” ต่อมาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553 และพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ประกาศในราชกิจจานุเบกษามีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 23 กรกฎาคม 2553 สาระสำคัญของพระราชบัญญัติทั้ง 3 ฉบับ มีการแก้ไขปรับปรุงเพื่อรองรับการแยกเขตพื้นที่การศึกษา 185 เขตทั่วประเทศ ซึ่งมีระบบการบริหารและการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษารวมอยู่ในความรับผิดชอบของแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ออกเป็นเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา และเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เพื่อให้เกิดความคล่องตัวและไม่เกิดปัญหาในการพัฒนาการศึกษา และจะทำให้การบริหารและการจัดการศึกษามีประสิทธิภาพ อันจะเป็นการพัฒนาการศึกษาแก่นักเรียนในช่างชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ให้สัมฤทธิผลและมีคุณภาพยิ่งขึ้น จึงได้เปลี่ยนชื่อเรียกว่า “สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1” มาจนถึงปัจจุบัน โดยตั้งอยู่เลขที่ 199 ถนนสุรศักดิ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี รับผิดชอบเขตบริการทางการศึกษา 5 อำเภอคือ อำเภอเมืองอุบลราชธานี อำเภอเขื่องใน อำเภอม่วงสามสิบ อำเภอเหล่าเสือโก้ก และอำเภอดอนมดแดง มีโรงเรียนในสังกัด จำนวน 248 โรง แบ่งเป็น โรงเรียนขนาดเล็ก

(จำนวนนักเรียน 1 - 120 คน) จำนวน 166 โรง, โรงเรียนขนาดกลาง (จำนวนนักเรียน 121 - 600 คน) จำนวน 67 โรง, โรงเรียนขนาดใหญ่ (จำนวนนักเรียน 601 - 1500 คน) จำนวน 1 โรง โรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ (จำนวนนักเรียน 1,501 คนขึ้นไป) จำนวน 5 โรง และโรงเรียนที่ไม่มีนักเรียน จำนวน 9 โรง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1, 2566, หน้า 3)

2.4.2 วิสัยทัศน์ (VISION)

"สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างมีคุณภาพ ได้มาตรฐาน มุ่งสู่สากล บนพื้นฐานความเป็นไทย"

2.4.3 พันธกิจ (MISSION)

1. จัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. สร้างโอกาส ความเสมอภาค ลดความเหลื่อมล้ำ ให้ผู้เรียนทุกคนได้รับบริการทางการศึกษาอย่างมีคุณภาพ ทั่วถึงและเท่าเทียม

3. พัฒนาศักยภาพผู้เรียนเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีความรู้ทักษะวิชาการ ทักษะชีวิต ทักษะวิชาชีพ คุณลักษณะในศตวรรษที่ 21

4. ส่งเสริมการพัฒนาผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นมืออาชีพพัฒนาระบบบริหารจัดการแบบบูรณาการ และส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

5. ส่งเสริมการจัดการศึกษา ยกระดับคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.4.4 เป้าประสงค์หลัก (GOALS)

1. สถานศึกษาในสังกัด จัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

2. ผู้เรียนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง เท่าเทียม และมีคุณภาพตามมาตรฐานชาติ พร้อมก้าวสู่สากล ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบนพื้นฐานของความเป็นไทย

3. ผู้เรียนทุกคน เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความสามารถในการแข่งขันทั้งด้านทักษะวิชาการ ทักษะชีวิต และทักษะวิชาชีพตามคุณลักษณะในศตวรรษที่ 21

4. ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาเป็นมืออาชีพ มีระบบบริหาร มีการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

5. ผู้เรียนมีจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม มีคุณธรรม จริยธรรมและนำแนวคิดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ เพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.4.5 ค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กร

UBON1 L SMART D

U : Unity	B : Balance	O : Organization
ความเป็นเอกภาพ	ความสมดุล	เป็นองค์กรต้นแบบ
N : Network	1 : 1	L : Love
การสร้างเครือข่าย	ความเป็นที่หนึ่ง	รู้รักสามัคคี
S : Smile	M : Morality	A : Accountability
ยิ้มแย้มแจ่มใส	มีจรรยาบรรณคุณธรรม จริยธรรม	ความรับผิดชอบ
R : Readiness	T : Transparency	D : Decentralization
พร้อมเรียนรู้สู่มาตรฐาน	โปร่งใส ตรวจสอบได้	การกระจายอำนาจ

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา ดังตัวอย่างงานวิจัยต่อไปนี้

พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกฺโก (โพธิ์เงิน) (2557, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรีทั้งในด้านกายภาพ ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารและนักเรียน ด้านการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมประจำวันพระ และด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ในภาพรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยด้านกายภาพที่แสดงถึงความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ เช่น มีพระพุทธรูปประจำโรงเรียน มีป้ายพุทธสุภาษิต ป้ายคติธรรม เป็นต้น มีระดับค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ด้านการเรียนการสอนที่เน้นการคิดแบบมีเหตุผล ถูกวิธี เข้าใจ และรู้คุณค่าแท้ของสรรพสิ่ง ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียนที่มุ่งเน้นรักษาศีล 5 การยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ เช่น การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความรับผิดชอบต่อตนเอง เต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นอย่างจริงใจ การมีจิตอาสาฯลฯ และด้านกิจกรรมประจำวันพระตามลำดับ ซึ่งแสดงให้ถึงความสามารถในการจัดการโรงเรียนให้เป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนาที่มีการบูรณาการไปสู่การเรียนการสอนในวิชาการต่างๆ กับการส่งเสริมให้มีพฤติกรรมเชิงพุทธของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง 2) ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี พบว่า มีปัจจัยทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ในเชิงบวกนั้นสิ่งที่มีผลต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ได้แก่ การเอาใจใส่ดูแลของผู้บริหาร คณะครู นักเรียนและผู้ปกครอง รวมทั้งการส่งเสริมจากพระสงฆ์และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการขับเคลื่อนกิจกรรมเชิงพุทธ โดยมีการนำหลักพุทธธรรมและ

หลักวิถีพุทธมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม ในขณะที่ปัจจัยเชิงลบได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร และด้านบริหารงานทั่วไป โดยในด้านวิชาการนั้นยังขาดการบูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชาอื่นๆ นักเรียนขาดความสนใจในรายวิชาพระพุทธศาสนา ด้านงบประมาณยังขาดการบริหารงบประมาณที่นำมาใช้ในกิจกรรมเชิงพุทธเนื่องจากโรงเรียนมีความปรารถนาจะบริหารงบประมาณที่เป็นอิสระ มุ่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในภาพรวมมากว่าการจัดกิจกรรมเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้านบุคลากร พบว่า ทั้งครู นักเรียนยังไม่ให้ความสนใจและเรียนรู้ในเชิงพุทธอย่างต่อเนื่อง ส่วนด้านบริหารงานทั่วไปนั้นยังเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธในระดับน้อย 3) รูปแบบการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรีพบว่า การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำนั้นควรนำอัตลักษณ์ ด้านของโรงเรียนวิถีพุทธมาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาไปสู่การพัฒนาการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ โดยอาจใช้รูปแบบ “PPTAB Model” ที่หมายถึงการพัฒนาด้านกายภาพ (Physical) ให้เป็นที่สัปปายะต่อการเรียนรู้ ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ (Promote the Buddhist way) ด้านการเรียนการสอน (Teaching on Demand) ด้านส่งเสริมกิจกรรมเชิงพุทธ (Activities in Buddhist) เพื่อให้เอื้อต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติที่นำไปสู่ด้านพฤติกรรมเชิงพุทธที่พึงประสงค์ (Behavior)

พระปลัดประดิสิษฐ์ ฐิตาโภ (ประคองสาย) (2557, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัย พบว่า 1) โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นโรงเรียนที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียน เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้พัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น และนำเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการจัดการเรียนการสอน โดยยึดหลักไตรสิกขามาบูรณาการเข้ากับบริบทของโรงเรียนและชุมชน ร่วมกันพัฒนาทักษะชีวิต การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็นต้น โดยมีแนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการบริหารจัดการ 2) ด้านกายภาพ 3) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต 4) ด้านการเรียนการสอน และ 5) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ 2) ในภาพรวมพบว่า การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการคือสิ่งที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับที่สูงมาก รองลงมาคือด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านกายภาพ และด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ส่วนที่มีระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด คือด้านการเรียนการสอน 3) แนวทางการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ของผู้วิจัย ประกอบด้วย 6 ด้าน คือ 3.1) ด้านการบริหารจัดการ ควรสร้างความเข้าใจในกระบวนการบริหารจัดการร่วมกันของทุกๆ ฝ่าย โดยมอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างชัดเจน และกำหนดให้บุคลากรทุกคนได้มีส่วนร่วม พร้อมทั้งนำหลักอิทธิบาทธรรม 4 มาบูรณาการ 3.2) ด้านกายภาพ บ้าน วัด โรงเรียน ควรประสานงานกัน

โดยให้ทุกฝ่ายมีความตระหนักถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธ และสร้างความเข้าใจในการวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแบบวิถีพุทธ พร้อมทั้งสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามหลักสัปปายะ 7 3.3) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ควรกำหนดแผนและนโยบายร่วมกัน ประสานงานแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน โดยมุ่งการตระหนักถึงความสำคัญของกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต พร้อมทั้งบูรณาการตามหลักอริยสัจ 4 ในการดำเนินชีวิต 3.4) ด้านการเรียนการสอน ผู้บริหาร ครู และบุคลากรของโรงเรียนควรเป็นต้นแบบในการเรียนรู้ที่ดี เน้นการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน และจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา พร้อมกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมอื่นๆ 3.5) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ผู้บริหาร ครู บุคลากรของโรงเรียน และนักเรียน ควร สร้างความเป็นกัลยาณมิตร ด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใส่ทักทายกัน เพื่อส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี และบูรณาการหลักพรหมวิหารธรรม 3.6) ด้านการพัฒนาบุคลากร โรงเรียนควรกำหนดแผนการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน โดยการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากร สัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้ รวมถึงการสนทนาหรือสอบถามผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ โดยนำหลักภาวนา 4 เป็นแนวทางในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ (2557, หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถีพุทธ จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า สถานศึกษามีการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผลการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ มีผลสำเร็จ 3 ประการ คือ 1) ผลสำเร็จตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถีพุทธ มีคุณภาพโดยรวมอยู่ในระดับดีเยี่ยม และผลการประเมินความคิดเห็นของบุคลากรในสถานศึกษาและความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อผลสำเร็จตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์ของโรงเรียนวิถีพุทธ โดยรวมมีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก 2) ผลสำเร็จตามผลการประเมินมาตรฐานการศึกษาของ สมศ.โดยรวมมีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก และผลการประเมินความคิดเห็นของบุคลากรในสถานศึกษาที่มีต่อคุณภาพการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาโดยรวมมีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก 3) ผลสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา พบว่าสถานศึกษามีทรัพยากรทางการบริหารทุกด้านอย่างพอเพียงและมีการบูรณาการหลักไตรสิกขาในด้านกระบวนการบริหาร เป็นไปตามหลักของไตรสิกขา ชุมชนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ และผลการประเมินความคิดเห็นของบุคลากรในสถานศึกษาและความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียน โดยรวมมีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก แนวทางพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถีพุทธจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ มี 3 แนวทาง คือ 1) แนวทางพัฒนาด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ กลุ่มตัวบ่งชี้ใดที่ดำเนินการได้ครบถ้วนตามจุดเน้นด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธแล้วสถานศึกษาต้องรักษาให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป กลุ่มตัวบ่งชี้ใดที่ยังมิได้ดำเนินการต้องจัดดำเนินการให้มีขึ้น และให้นำแนวทางพัฒนาที่นำเสนอไว้ในด้านกายภาพ ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู

ผู้บริหาร ด้านกิจกรรมประจำวันพระ ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ และด้านการเรียนการสอน มาใช้เป็นแนวทางพัฒนาด้านอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ 2) แนวทางพัฒนาด้านคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ให้นำแนวทางพัฒนาตามมาตรฐานที่นำเสนอไว้ในด้านคุณภาพผู้เรียน ด้านการจัดการศึกษา ด้านการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ด้านอัตลักษณ์ของสถานศึกษา และด้านมาตรการส่งเสริม มาใช้เป็นแนวทางพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา 3) แนวทางพัฒนาด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านสถานศึกษา จัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมให้เป็นไปตามหลักของศีล ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตร จัดกิจกรรมพัฒนาด้านสมรรถภาพจิต คุณภาพจิต สุขภาพจิต จัดกิจกรรมพัฒนาปัญญาของบุคลากรและนักเรียนอย่างต่อเนื่อง ด้านชุมชน สถานศึกษาและสถาบันในชุมชน ร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน อนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชุมชน

พระณรงค์เดช อธิมุตฺโต (เดชาดิลก) (2560, หน้า ก) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของศูนย์การเรียนรู้ของโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ และเพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ผลการวิจัย พบว่า 1. สภาพปัจจุบันของโรงเรียนวิถีพุทธและศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ 1) โรงเรียนวิถีพุทธปัจจุบันดำเนินการโดยส่วนวางแผนและพัฒนาการอบรม สถาบันวิปัสสนาธุระมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับสำนักพัฒนานวัตกรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีโรงเรียนวิถีพุทธอยู่ 3 ระดับ คือ โรงเรียนวิถีพุทธทั่วไป, โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ และโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ดำเนินกิจกรรมภายในโรงเรียนตามอัตลักษณ์ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ มี 5 ด้าน คือ ด้านกายภาพ, ด้านการเรียนการสอน, ด้านพฤติกรรมครูและนักเรียน, ด้านส่งเสริมวิถีพุทธและด้านกิจกรรมประจำวันพระ 2) สภาพปัญหาของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธและศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ สรุปได้ว่า สภาพปัญหาในโรงเรียนวิถีพุทธมี 8 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหาร 2) ด้านนักเรียน 3) ด้านครู 4) ด้านผู้บริหารโรงเรียน 5) ด้านผู้ปกครอง 6) ด้านอาคารสถานที่ 7) ด้านการจัดการกิจกรรม 8) ด้านเครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธ 2. ผลการพัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ได้ดังนี้ รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วนคือ คือ ส่วนนำ, กระบวนการ, และการนำไปใช้ มีรายละเอียด อธิบายได้ดังนี้ 1) ส่วนนำ ประกอบด้วย หลักการ, วัตถุประสงค์, สภาพแวดล้อม, ตัวชี้วัดศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ 2) กระบวนการ ประกอบด้วยองค์ประกอบของศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ, การดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ, การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ, กิจกรรมพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ 3) การนำรูปแบบไปใช้ ประกอบด้วย การเตรียมการดำเนินงาน, การนำไปใช้, การติดตามและประเมินผล 3. ผลการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธจากวิเคราะห์ค่าความเหมาะสมโดย

ภาพรวม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับดีมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละหัวข้อ พบว่าส่วนกระบวนการองค์ประกอบด้านอาคารสถานที่ มีความเหมาะสมมากที่สุด รองลงมา ส่วนการนำรูปแบบไปใช้ ส่วนกระบวนการด้านกิจกรรม มีความเหมาะสมเป็นลำดับที่ 3

สุวิมล โขมโนทัย (2560, หน้า 1) ได้ศึกษาเรื่องการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ผลการศึกษา พบว่า กระบวนการการจัดการเรียนการสอนตามแนวโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สู่การเป็นโรงเรียนวิถีพุทธในระดับที่สูงขึ้นนั้น มีความพิเศษต่างจากโรงเรียนทั่วไป โดยการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในกระบวนการการจัดการเรียนการสอนทุกๆ วิชา และการร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน รวมถึงภาคส่วนอื่นโดยสมัครใจอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านตัวแสดงจากหลายภาคส่วน คือ ปัจจัยที่ทำให้โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สามารถพัฒนาและได้รับคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธในระดับที่สูงขึ้นได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารปกครอง (Governance) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ การศึกษาด้านโครงสร้าง พบว่า โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบมีโครงสร้างในการดำเนินงาน บทบาทและหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกัน โดยสมัครใจที่จะให้ความร่วมมือ ซึ่งแต่ละฝ่ายไม่ได้มีบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน ส่วนโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในนครราชสีมา พบว่า มีโครงสร้างในการดำเนินงาน บทบาทและหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นไปโดยความสมัครใจและขอความร่วมมือการศึกษาด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า โรงเรียนที่เป็นตัวอย่างโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ มีการจัดการเรียนการสอนแบบการศึกษาทางเลือก มีการพัฒนาหลักสูตรระดับประถมศึกษาเป็นของตนเอง เน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาผนวกเข้าไปในการจัดการเรียนการสอน ส่วนโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในนครราชสีมา มีการจัดการเรียนการสอนแบบปกติทั่วไป ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลักแล้วสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในทุกสาระวิชาการศึกษาด้านลักษณะความร่วมมือ พบว่า ลักษณะความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ มีรูปแบบความสัมพันธ์กัน แบบที่แต่ละฝ่ายไม่ได้มีบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน แต่เป็นไปโดยความสมัครใจที่จะให้ความร่วมมือ โดยมีความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ผ่านการนำคุณธรรมจากวัดเข้ามาใช้ในโรงเรียน เข้ามาใช้ในการเรียนการสอน และการร่วมทำกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่บ้าน วัด และโรงเรียนจัดขึ้น

รัชนี ศรีทับทิม (2562, หน้า ง) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ 1) การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง) 2) แนวปฏิบัติที่ดีในการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง) ผลการวิจัยพบว่า 1. การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็น

รายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับตามค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านการประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงานด้านการดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ ด้านการดำเนินการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา ด้านการเตรียมการ ด้านการดูแลสนับสนุนใกล้ชิดและด้านปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง 2. แนวปฏิบัติที่ดีในการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง) พบว่า ด้านการเตรียมการ: โรงเรียนใช้หลักธรรมาภิบาล หลักไตรสิกขา หลักปัญญาวุฒิธรรม 4 หลักภาวนา 4 หลักการมีส่วนร่วม และวงจรคุณภาพ PDCA มาใช้ในการบริหารงาน ด้านการดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ : โรงเรียนสามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการจูงใจนักเรียนให้เข้ามาเรียนรู้ด้วยตนเองด้านขั้นการดำเนินการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา : บุคลากรมีการพัฒนาตนเองและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนทั้งยังสามารถจัดประสบการณ์แก่นักเรียนด้วยการบูรณาการความรู้ต่างๆ ผ่านระบบไตรสิกขาได้ ด้านการดูแลสนับสนุนใกล้ชิด : มีการนิเทศติดตาม ช่วยเหลือ สนับสนุน แลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกัลยาณมิตร ด้านปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง : มีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในการทำงานอย่างต่อเนื่อง ตามความสนใจและความถนัดด้านประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน : มีการประเมินผล รายงานผลและเผยแพร่การทำงานได้อย่างชัดเจนและตรวจสอบได้

พระอธิการธวัชชัย คมฺภีรโต (แสงโสภณ) (2562, หน้า ก) ได้ศึกษาพุทธวิธีการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ 2. เพื่อศึกษาพุทธวิธีการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และ 3. เพื่อนำเสนอรูปแบบพุทธวิธีการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไปการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ด้านวิชาการ พบว่า โดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญา และมีเมตตา เพื่อมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับจุดเน้นการพัฒนาของประเทศ คุณลักษณะบุคลากรโรงเรียนวิถีพุทธ แม้จะยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่บุคลากร ผู้บริหารและครู มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะเป็นปัจจัย ให้ผู้เรียนพัฒนาได้อย่างดี ทั้งการเป็นผู้จัดการเรียนรู้ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในวิถีชีวิตจริง ในลักษณะ สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษามีความจำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องหลากหลายวิธีการ มีการวางแผนการเรียนการสอน สถานศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษา เน้นการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน ต่อเนื่องสม่ำเสมอ มีบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ 2. ศึกษาพุทธวิธีการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า โรงเรียนได้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธอย่างเหมาะสมและเพียงพอ 3. นำเสนอรูปแบบพุทธวิธีการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์สู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ตามตัวชี้วัด ในการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ จาก

การบูรณาการกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้ชีวิตในสังคมอมีความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ไปพร้อมๆ กันในการบริหารนำนวัตกรรมแนวพุทธมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและส่งเสริมด้านพฤติกรรมและนำหลักธรรมมาบูรณาการบริหารการเงินให้เกิดประโยชน์และประหยัดที่สุดโดยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

จิรวดี ชุติพงศ์ (2562, หน้า ก) ได้ศึกษาแนวทางการบริหารงานของโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและหาแนวทางการบริหารงานโรงเรียวิถีพุทธ ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธภาพรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีการบริหารงานของโรงเรียนสูงสุด คือ ด้านเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธ และชุมชน และด้านที่มีการบริหารงานของโรงเรียนต่ำสุด คือ ด้านบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ แนวการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท ได้แก่ 1) ผู้บริหารโรงเรียนมีการจัดตั้งคณะดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ มีการจัดประชุมครูเพื่อให้ครูร่วมกันเพื่อร่วมกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ เป้าหมายในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ 2) ด้านการจัดวิถีพุทธสู่การเรียนรู้มีผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมพัฒนาเทคนิคและวิธีการวัดประเมินผลด้านการเรียนรู้ต่างๆ แก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยให้คำแนะนำการดำเนินงาน และกำกับติดตามการดำเนินงานการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมาย 3) ด้านกิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา มีการเสนอขออนุมัติการจัดกิจกรรมพิจารณาอาหารในที่ประชุม มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน ผู้บริหารโรงเรียนชี้แจงให้คณะครูทราบถึงแนวทางการปฏิบัติกิจกรรม และขอความร่วมมือในการจัดกิจกรรม 4) ผู้บริหารจัดประชุมบุคลากร และเปิดโอกาสให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมเสนอและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ 5) ด้านการเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธ ผู้บริหารจัดประชุมบุคลากร เพื่อจัดตั้งคณะกรรมการการดำเนินงานประสานความร่วมมือ ซึ่งสถานศึกษามีการประสานงานจัดกิจกรรมทางศาสนา และประเพณี โดยมีวัดและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม และทางสถานศึกษามีการกำหนดชั่วโมงกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณะประโยชน์ในหลักสูตรสถานศึกษา

พระมหาสิริสำพันธ์ ดำนุ่น (2564, หน้า ก) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน เปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน โดยจำแนกตาม สถานภาพ เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงานและขนาดโรงเรียน รวบรวมปัญหา และข้อเสนอแนะตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน มีความคิดเห็นต่อ การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกด้านมีการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ อยู่

ในระดับดีมาก โดยด้านที่มีการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธสูงสุด ได้แก่ ด้านพฤติกรรมผู้บริหารโรงเรียน ครูและนักเรียน รองลงมา คือ ด้านกายภาพ ด้านที่มีการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธต่ำสุด คือ ด้านกิจกรรรมวันพระ 2) ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ตามเพศและขนาดโรงเรียน แต่มีความคิดเห็นแตกต่างกันตามสถานภาพ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และตามขนาดโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) จากการรวบรวมปัญหาและข้อเสนอแนะของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน พบว่า ปัญหาของการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ ที่มีความถี่สูงสุด คือ นักเรียนไม่ได้ไปวัด ไม่ได้จัดกิจกรรมวันพระอย่างต่อเนื่อง ไม่มีอาหารมังสวิรัติในมื้อกลางวัน พื้นที่จำกัด ไม่มีห้องพระพุทธศาสนาเพื่อจัดกิจกรรม ขาดลานธรรม ขาดสถานที่ และจัดสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับโรงเรียนวิถีพุทธ ข้อเสนอแนะ ในวันพระให้จัดนิมนต์พระมารับบาตร หรือจัดกิจกรรม 1 วันพระ 1 ชั้นเรียนแบ่งสายชั้น อนุบาล 1- ประถมศึกษาปีที่ 6 หมุนเวียนไปวัด ควรจัดกิจกรรมวันพระสม่ำเสมอ จัดโครงการอาหารมังสวิรัติในวันพระ หรือนักเรียนหิ้วปิ่นโตมาเองจากบ้าน และให้ปรับเปลี่ยนมาใช้ห้องประชุมใหญ่เป็นลานธรรม หรือห้องอื่นทดแทน และจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ให้เหมาะสมสอดคล้องกับโรงเรียนวิถีพุทธ หรือปรับปรุงอาคารเก่าที่ชำรุด มาเป็นห้องเรียนวิถีพุทธ

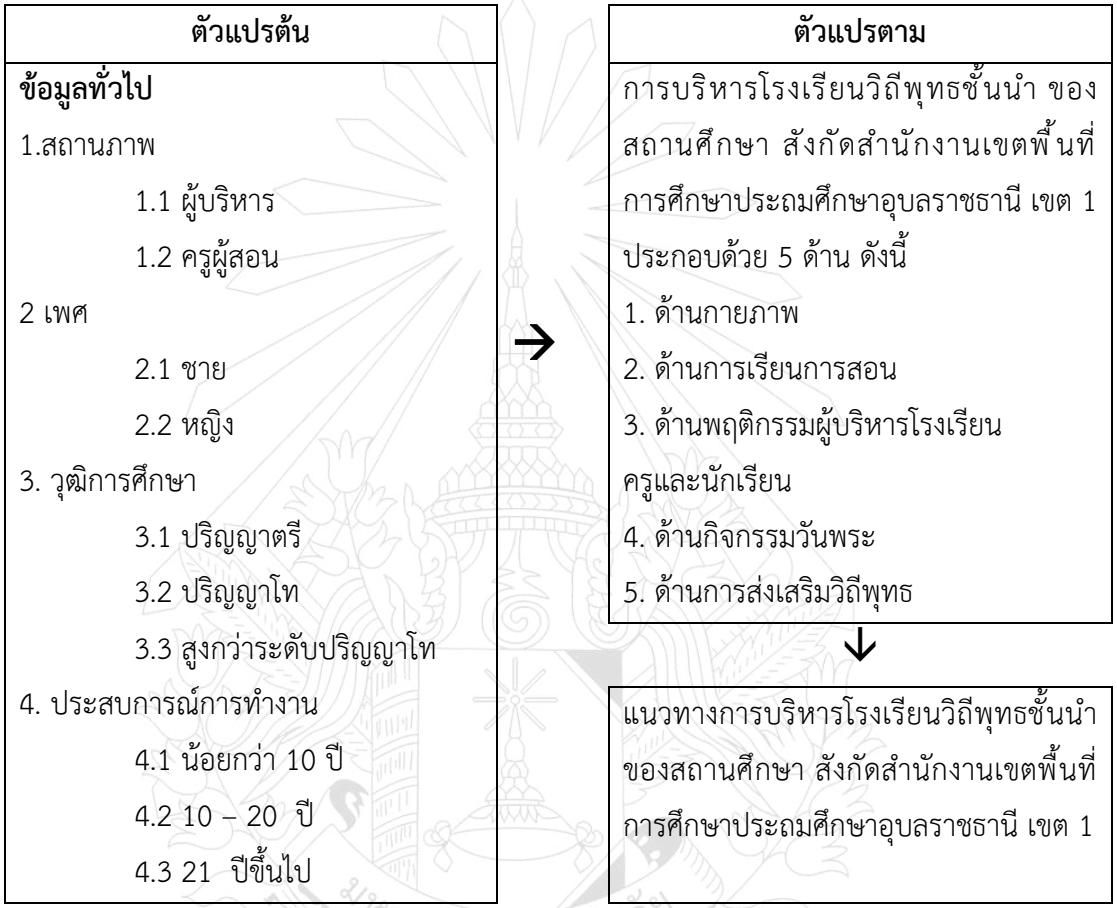
วรรณภา สังวิบุตร (2565, หน้า 36) ได้วิจัยเรื่องแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด 2) เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ และโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด 3) เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า 1) การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ ด้านการเรียนการสอน ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร ด้านกิจกรรมประจำวันพระ และด้านกายภาพ 2) แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินงาน ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมประจำวันพระ ด้านการเรียนการสอน ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ และโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ดมีแนวทางในการดำเนินงานตามข้อบ่งชี้คุณภาพ 54 ข้อ และ4 มาตรฐาน ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต ผลกระทบ 3) แนวทาง การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินงานประกอบไป

ด้วย 5 ด้านประกอบด้วย 1) ด้านกายภาพสถานศึกษาควรมีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน มีพระพุทธศาสนสุภาษิต วาทธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น มีห้องพระพุทธศาสนาหรือลานธรรม ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 2) ด้านกิจกรรมประจำวันพระควรให้ผู้เรียนใส่เสื้อขาวทุกคน มีการทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ รับประทานอาหารมังสวิรัติ สวดมนต์แปล 3) ด้านการเรียนการสอนควรมีการเจริญปัญญาก่อนเข้าเรียน มีการบูรณาการวิถีพุทธกับทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นักเรียนทำโครงงานคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัด มีการเข้าค่ายปฏิบัติธรรม 4) ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร ควรมีการรักษาศีล 5 ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม มีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหารประหยัด มีนิสัยใฝ่รู้ และ 5) ด้านส่งเสริมวิถีพุทธไม่ควรมีอาหารขยะขายในโรงเรียน ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก มีสมุดบันทึกความดี มีการสอบธรรมศึกษา มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

เกษร สุ่มมาตย์, วิมลพร สุวรรณแสนทวี (2566) ได้ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ด้านการเรียนการสอน ด้าน กิจกรรมประจำวันพระ ด้านพฤติกรรมผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน และด้านกายภาพ ตามลำดับ 2) เปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ จำแนกตามตำแหน่ง อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน ไม่แตกต่างกัน 3) ข้อเสนอแนะ ควรมีการจัดอาคารสถานที่เอื้อต่อผู้เรียน ครูควรใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงมา ประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต ปลูกฝังคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง มีการจัดกิจกรรม การฝึกปฏิบัติโดยนิมนต์ พระสงฆ์มาเป็นวิทยากรให้นักเรียนได้ฝึกสมาธิ เพื่อให้เกิดสมาธิที่ดีควรจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีพุทธ โดยนำนักเรียนเข้าอบรมในวัดเป็นบางช่วง บางชั่วโมง เพื่อให้พระสงฆ์ได้อบรมถึงศีล สมาธิปัญญา

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 โดยผู้วิจัยได้ ศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถประมวลความรู้นำมาสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1” เพื่อให้การวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.3 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.6 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 18 คน และครูผู้สอน จำนวน 241 คน รวมทั้งสิ้น 259 คน จากจำนวน 18 โรงเรียน (แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1, ข้อมูล ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2565)

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 18 คน และครู จำนวน 134 คน รวมทั้งสิ้น 152 คน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970) กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีเทียบสัดส่วน แล้วสุ่มอย่างง่ายด้วยวิธีจับฉลาก

ตารางที่ 3.1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 จำนวน 18 โรงเรียน

โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ	ประชากร			กลุ่มตัวอย่าง		
	ผู้บริหาร	ครู	รวม	ผู้บริหาร	ครู	รวม
โรงเรียนชุมชนบ้านหนองขุ่น	1	12	13	1	7	8
โรงเรียนทุ่งขุนน้อย(หนองจานวิทยา)	1	15	16	1	8	9
โรงเรียนบ้านตำแย	1	7	8	1	4	5
โรงเรียนดอนมดแดง(บ้านดงบัง)	1	16	17	1	9	10
โรงเรียนบ้านด้ามพร้า	1	15	16	1	8	9
โรงเรียนนาดีทุ่งเจริญ	1	16	17	1	9	10
โรงเรียนบ้านผาแก้ว	1	19	20	1	11	12
โรงเรียนบ้านหนองไหล(พุทธเพิ่มวัฒนราษฎร์)	1	19	20	1	11	12
โรงเรียนบ้านหนองแล้ง	1	6	7	1	3	4
โรงเรียนบ้านคำไฮ	1	7	8	1	4	5
โรงเรียนบ้านหนองหลัก	1	16	17	1	9	10
โรงเรียนอุบลวิทยาคม	1	19	20	1	10	11
โรงเรียนบ้านแคน(สมเด็จอุปถัมภ์)	1	9	10	1	5	6
โรงเรียนบ้านท่าเมือง	1	11	12	1	6	7
โรงเรียนบ้านธาตุน้อย(สิงห์ประชาวิทยาคาร)	1	17	18	1	9	10
โรงเรียนบ้านยางสักกะโพหลุ่ม	1	17	18	1	9	10
โรงเรียนบ้านหนองแต้	1	10	11	1	6	7
โรงเรียนบ้านหนองมุก	1	10	11	1	6	7
รวม	**18**	**241**	**259**	**18**	**134**	**152**

ที่มา : แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ข้อมูล ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2565

3.1.3 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสัมภาษณ์

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย ได้แก่

1) นายธีระชัย โสมเกตรินทร์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนนาดีทุ่งเจริญ

2) นายทวีศักดิ์ สะใบ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองหลัก

3) นางกชมล อยู่สุข ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านยางสักกะโพหลุ่ม

4) นางกมลทิพย์ ดอกอินทร์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนบ้านหนองขุ่น
5) นายขจรศักดิ์ ปทุมพันธ์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านตำแย
6) นายศิริศักดิ์ อิ่มใจ ตำแหน่ง ครูโรงเรียนนาดีทุ่งเจริญ
7) นายณัฐพล แวงสุข ตำแหน่ง ครูโรงเรียนบ้านหนองหลัก
8) นายทศพล บุดดาซุย ตำแหน่ง ครูโรงเรียนบ้านยางสักกะโพหลุ่ม
9) นายเศรษฐภูมิ สายสมาน ตำแหน่ง ครูโรงเรียนชุมชนบ้านหนองขุ่น
10) นางวีระยา ภูรุ่งเรือง ตำแหน่ง ครูโรงเรียนบ้านตำแย

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.2.1 แบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามโดยแบ่งเป็น 2 ตอน

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ประกอบด้วย สถานภาพ เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาดโรงเรียน

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ตามแนวคิด Tan (2010), อ้างถึงใน วชิระ ดวงมาตย์พล (2557) ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้

1) ด้านกายภาพ	จำนวน 13 ข้อ
2) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ	จำนวน 6 ข้อ
3) ด้านการเรียนการสอน	จำนวน 8 ข้อ
4) ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร	จำนวน 8 ข้อ
5) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ	จำนวน 15 ข้อ
จำนวนทั้งหมด	50 ข้อ

3.2.2 แบบสัมภาษณ์

เป็นแบบสัมภาษณ์แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน ตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ จำนวน 5 คนและครูผู้รับผิดชอบงานโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำจำนวน 5 คน

3.3 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

3.3.1 แบบสอบถาม

1) ศึกษาเอกสาร ตำรา บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแนวคิด ทฤษฎี หลักการเกี่ยวกับแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 เพื่อเป็นแนวทางการสร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

2) กำหนดขอบเขตคำถามให้ครอบคลุมกรอบแนวคิดแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ภายใต้การควบคุมและแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

3) สร้างแบบสอบถามตามกรอบแนวคิดโดยให้ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดของการศึกษาค้นคว้า แล้วนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบ และให้คำแนะนำเกี่ยวกับหลักในการสร้างแบบสอบถามที่ดี ข้อคำถามต้องเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับความมุ่งหมายของการศึกษาที่ตั้งไว้และให้ครอบคลุม ข้อความหรือภาษาที่ใช้ต้องชัดเจน เข้าใจง่าย ไม่กำกวมและไม่ความซับซ้อน แล้วนำไปแก้ไขปรับปรุง

4) แก้ไขตามอาจารย์ที่ปรึกษาเสนอแนะ และนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิด และนิยามศัพท์เฉพาะ เสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย นายวัฒน์ วงศ์คำพันธ์, พระครูขัยรัตนากร, ดร. และรศ. ดร.สุเทพ เมยไธสง ประเมินความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิด และนิยามศัพท์เฉพาะกับข้อคำถาม มีความเที่ยวตรงของเนื้อหา

+1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นวัดได้ตามวัตถุประสงค์
0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นวัดได้ตามวัตถุประสงค์
-1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นวัดไม่ได้ตามวัตถุประสงค์

การหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถามของแต่ละข้อ โดยใช้สูตร IOC (Index of Item Objective Congruence) ซึ่งมีผลค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 คำนวณได้ดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้องความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

$\sum R$ แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคน

N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

5) นำแบบสอบถามที่ทำการปรับปรุงแก้ไขครั้งสุดท้ายตามข้อเสนอแนะ ไปทดลองใช้ (Try-out) กับผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธและครูผู้สอนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน

6) นำแบบสอบถามที่ทดลองใช้ มาตรวจให้คะแนน และวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่า (Alpha-Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) (บุญชม ศรีสะอาด, 2553, หน้า 117) ซึ่งได้หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.98

7) นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบความเชื่อมั่นแล้ว มาจัดพิมพ์เป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปใช้สอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง และเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติ

3.1.2 แบบสัมภาษณ์

ทำการร่างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) โดยใช้ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบและส่งให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย พระครูขัยรัตนากร, ดร. นายวัฒน์ วงศ์คำพันธ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนปทุมวิทยากร และ รศ. ดร.สุเทพ เมยไธสง ตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนิยามศัพท์เฉพาะ

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

3.4.1 ผู้วิจัยขอหนังสือจากสำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด นำหนังสือขออนุญาตผู้อำนวยการโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน 18 โรงเรียน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย

3.4.2 ผู้วิจัยได้ติดต่อกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อนัดแนะและชี้แจงขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลโดยสัมภาษณ์ผ่านทางโทรศัพท์มือถือ

3.4.3 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ระลอกใหม่ที่กำลังเกิดขึ้น เพื่อเป็นการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคและเพื่อปฏิบัติตามมาตรการของกระทรวงสาธารณสุข ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามโดยใช้ Google form และนำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์ผู้บริหาร และครูผู้รับผิดชอบโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ จำนวน 10 คน ตามวันเวลาที่นัดหมาย

3.4.4 ตรวจสอบความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของแบบสอบถามเพื่อนำไปวิเคราะห์ต่อไป

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาเปลี่ยนเป็นรหัสตัวเลขเพื่อนำไปคำนวณค่าทางสถิติด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทำการวิเคราะห์ข้อมูล ตามลำดับขั้นดังนี้

3.5.1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ

3.5.2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) (บุญชม ศรีสะอาด, 2546, หน้า 160) ใช้วิธีการวิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยการกำหนดค่าคะแนนมี 5 ระดับ ดังนี้

5 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากที่สุด
4 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก
3 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ ปานกลาง
2 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ น้อย
1 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ น้อยที่สุด

การแปลความหมายของข้อมูล พิจารณาจากค่าเฉลี่ยตามหลักเกณฑ์จุดกลาง (Midpoint) ของระดับช่วงคะแนน 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด, 2546, หน้า 162) ดังนี้

4.51 - 5.00 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากที่สุด
3.51 - 4.50 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก
2.51 - 3.50 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ ปานกลาง
1.51 - 2.50 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ น้อย
1.00 - 1.50 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ น้อยที่สุด

3.5.3 ศึกษาสภาพพื้นที่ในการวิจัยแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการสัมภาษณ์ อาศัยแนวคิดจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาสนับสนุนข้อมูลในการวิเคราะห์ เพื่อสรุปเป็นภาพรวมแล้วนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

3.6 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ผู้วิจัยได้ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.6.1 คุณภาพของแบบสอบถาม

1) หาค่าเที่ยงตรงของแบบสอบถามโดยผู้เชี่ยวชาญและใช้ค่าดัชนี (IOC : Index of Item – Objective Congruence) มีสูตรดังนี้ (ยุทธ ไกยวรรณ์ และ กุสุมา ผลาพรม, 2553 หน้า 181 - 182)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

IOC คือ ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาหรือความสอดคล้องระหว่างแบบทดสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้

$\sum R$ คือ ผลรวมคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N คือ จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่แสดงความคิดเห็นนั้นๆ

2) หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับโดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) มีสูตรดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2553, หน้า 117)

$$\alpha = \frac{k}{k-1}\left(1-\frac{\sum S_i^{\,2}}{S_t^{\,2}}\right)$$

เมื่อ α แทน ค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น

k แทน จำนวนข้อของเครื่องมือวัด

$\sum S_i^{\,2}$ แทน ผลรวมของความแปรปรวนของแต่ละข้อ

$S_t^{\,2}$ แทน ความแปรปรวนของคะแนนรวม

3.6.2 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1) ความถี่ (frequency)

2) ค่าร้อยละ (Percentage) หาได้จากสูตร (สมนึก ภัททิยธนี, 2551, หน้า 260)

$$P = \frac{f}{N} \times 100$$

P แทน ร้อยละ

f แทน ความถี่หรือคะแนนที่ต้องการแปลงให้เป็นร้อยละ

N แทน จำนวนความถี่ทั้งหมดหรือคะแนนเต็ม

3) ค่าเฉลี่ย (Mean) ใช้สูตร ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2553, หน้า 124)

$$\overline{X} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ $\overline{X}$ แทน ค่าเฉลี่ย

$\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมดในกลุ่ม

N แทน จำนวนคะแนนในกลุ่ม

4) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้สูตร ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2553, หน้า 126)

$$S = \sqrt{\frac{N\sum X^2 - (\sum X)^2}{N(N-1)}}$$

เมื่อ S แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

X แทน คะแนนแต่ละตัว

Σ แทน ผลรวม

N แทน จำนวนคะแนนในกลุ่ม

บทที่ 4
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับดังนี้

4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

4.2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อความสะดวกและความเข้าใจที่ตรงกันในการเสนอผลการวิเคราะห์ และแปลความหมายข้อมูล ดังนี้

n แทน จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่าง

$\overline{X}$ แทน ค่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง (Mean)

S.D. แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

4.2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาดโรงเรียน

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้บริหาร จำนวน 18 คน และครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน 134 คน รวมทั้งสิ้น 152 คน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 สามารถเก็บรวบรวมแบบสอบถามใน Google

form ได้จำนวน 152 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100 ของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งผู้วิจัยได้สอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เกี่ยวกับ สถานภาพ เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงานและขนาดโรงเรียนระดับการศึกษา ใช้วิธีการหาค่าความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage) แล้วนำผลการวิเคราะห์ข้อมูล เสนอในรูปตารางและคำบรรยายดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.1 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตาม สถานภาพ เพศ วุฒิการศึกษาประสบการณ์การทำงาน และ ขนาดโรงเรียน

(n=152)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
1. สถานภาพ		
1.1 ผู้บริหาร	18	11.84
1.2 ครูผู้สอน	134	88.16
รวม	**152**	**100.00**
2. เพศ		
2.1 ชาย	56	36.84
2.2 หญิง	96	63.16
รวม	**152**	**100.00**
3. วุฒิการศึกษา		
3.1 ปริญญาตรี	99	65.13
3.2 ปริญญาโท	43	28.29
3.3 สูงกว่าระดับปริญญาโท	10	6.58
รวม	**152**	**100.00**
4. ประสบการณ์การทำงาน		
4.1 น้อยกว่า 10 ปี	51	33.55
4.2 10 – 20 ปี	62	40.79
4.3 21 – ปีขึ้นไป	39	25.66
รวม	**152**	**100.00**

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้บริหาร จำนวน 18 คน และครูผู้สอน จำนวน 134 คน รวมทั้งสิ้น 152 คน โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นครูผู้สอน จำนวน 134 คน คิดเป็นร้อยละ 88.16 ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 63.16 ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 99 คน คิดเป็นร้อยละ 65.13 ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำงาน 10 – 20 ปี จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 40.79

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

ตารางที่ 4.2 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 โดยรวมและรายด้าน

(n=152)

การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา	**ระดับการปฏิบัติ**			
	$\bar{X}$	S.D.	**ระดับ**	**อันดับ**
1. ด้านกายภาพ	4.37	0.80	มาก	2
2. ด้านกิจกรรมประจำวันพระ	4.08	1.23	มาก	4
3. ด้านการเรียนการสอน	4.04	0.87	มาก	5
4. ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร และนักเรียน	4.39	0.73	มาก	1
5. ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ	4.33	0.68	มาก	3
รวม	**4.27**	**0.84**	**มาก**	

จากตารางที่ 4.2 พบว่า การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 โดยรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก ($\bar{X}$ = 4.27, S.D.= 0.84) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร และนักเรียน ($\bar{X}$ = 4.39, S.D.= 0.73) ด้านกายภาพ ($\bar{X}$ = 4.37, S.D.= 0.80) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ($\bar{X}$ = 4.33, S.D.= 0.68) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ ($\bar{X}$ = 4.08, S.D.= 1.23) และด้านการเรียนการสอน ($\bar{X}$ = 4.04, S.D.= 0.87) ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านกายภาพ

(n=152)

ด้านกายภาพ	ระดับการปฏิบัติ			
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
1. โรงเรียนมีการจัดทำป้ายโรงเรียนวิถีพุทธติดไว้หน้าบริเวณโรงเรียนเด่นชัด	4.01	1.29	มาก	12
2. โรงเรียนมีการจัดสร้างศาลาพระพุทธรูปหรือหอพระประจำโรงเรียนที่เห็นได้เด่นชัด เหมาะสมชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ	4.37	0.98	มาก	10
3. โรงเรียนมีการรับผิดชอบดูแลรักษาความสะอาด ของสถานที่บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน ให้มีความสะอาด เรียบร้อย มีระเบียบอยู่เสมอ	4.60	0.58	มากที่สุด	1
4. โรงเรียนมีการจัดโต๊ะหมู่บูชา หรือมุมที่จะระลึกถึงพระรัตนตรัยในห้องเรียนและห้องพิเศษต่าง ๆ	4.49	0.59	มาก	3
5. โรงเรียนมีการจัดตกแต่งห้องเรียนที่เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติที่เอื้อต่อเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ในทุกระดับชั้น	4.38	0.58	มาก	8
6. โรงเรียนมีการจัดบรรยากาศภายในโรงเรียนให้เป็นธรรมชาติ มีการดูแลตกแต่งสถานที่ให้ร่มรื่น สวยงาม	4.46	0.58	มาก	4
7. โรงเรียนมีการจัดทำป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม ป้ายคำขวัญ เชิญชวนให้ทำความดี ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับการปลูกฝังคุณธรรม	4.38	0.78	มาก	8
8. โรงเรียนมีการใช้เสียงตามสายเปิดเพลงสอดแทรกคุณธรรม และบทความด้านพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริม สมาธิ และประเทืองปัญญาแก่ทุกคนที่ได้ยิน	3.85	1.12	มาก	13
9. โรงเรียนมีการจัดลานพระพุทธศาสนาหรือลานธรรมไว้ในบริเวณโรงเรียน	4.44	0.73	มาก	6
10. โรงเรียนมีการจัดสภาพห้องเรียนได้อย่างเพียงพอและเหมาะสมแก่นักเรียน	4.42	0.58	มาก	7

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

(n=152)

ด้านกายภาพ	ระดับการปฏิบัติ			
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
11. โรงเรียนมีการจัดเตรียมสถานที่เพื่อทำกิจกรรมกีฬาและการอบรมด้านนคุณธรรมเป็นสัดส่วน มีความเหมาะสม	4.46	0.58	มาก	4
12. โรงเรียนมีการควบคุมดูแลเกี่ยวกับเสียงไม่ให้ ดังอึกทึก หรือเปิดเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา	4.30	0.63	มาก	11
13. โรงเรียนมีการจัดบริเวณโรงเรียนให้ปลอดจากสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาทั้งปวง	4.60	0.58	มากที่สุด	1
รวม	**4.37**	**0.80**	**มาก**	

จากตารางที่ 4.3 พบว่า การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านกายภาพโดยรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก ($\bar{X}$ = 4.37, S.D.= 0.80) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ โรงเรียนมีการรับผิดชอบดูแลรักษาความสะอาด ของสถานที่บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน ให้มีความสะอาด เรียบร้อย มีระเบียบอยู่เสมอ, โรงเรียนมีการจัดบริเวณโรงเรียนให้ปลอดจากสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาทั้งปวง ($\bar{X}$ = 4.60, S.D.= 0.58) รองลงมาได้แก่ โรงเรียนมีการจัดโต๊ะหมู่บูชา หรือมุมที่จะระลึกถึงพระรัตนตรัยในห้องเรียนและห้องพิเศษต่าง ๆ ($\bar{X}$ = 4.49, S.D.= 0.59) โรงเรียนมีการจัดเตรียมสถานที่เพื่อทำกิจกรรมกีฬาและการอบรมด้านนคุณธรรมเป็นสัดส่วน มีความเหมาะสม ($\bar{X}$ = 4.46, S.D.= 0.58) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ โรงเรียนมีการใช้เสียงตามสายเปิดเพลงสอดแทรกคุณธรรม และบทความด้านพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริม สมาธิ และประเทืองปัญญาแก่ทุกคนที่ได้ยิน ($\bar{X}$ = 3.85, S.D.= 1.12)

ตารางที่ 4.4 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านกิจกรรมประจำวันพระ

(n=152)

ด้านกิจกรรมประจำวันพระ	ระดับการปฏิบัติ			
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
1. โรงเรียนกำหนดการแต่งกายของครูและนักเรียนเพื่อส่งเสริมวิถีพุทธ เช่นวันธรรมสวนะ(วันพระ) สวมชุดขาวมาโรงเรียน เป็นต้น	4.17	1.07	มาก	4
2. โรงเรียนจัดกิจกรรมสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์ หรือทำบุญตักบาตรในวันสำคัญ	4.51	0.66	มากที่สุด	1
3. โรงเรียนมีการส่งเสริมให้นักเรียน ครู รับประทานอาหารมังสวิรัติในมื้อกลางวัน	2.90	1.60	ปานกลาง	6
4. โรงเรียนมีการสวดมนต์แปลในตอนเช้า หรือในกิจกรรมของโรงเรียน	4.00	1.24	มาก	5
5. โรงเรียนจัดกิจกรรมสวดมนต์ไหว้ พระก่อนเข้าเรียนทุกวันประจำวัน	4.30	1.16	มาก	3
6. โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมเข้าวัดในวันพระ หรือวันสำคัญทางศาสนา	4.52	0.66	มากที่สุด	1
รวม	**4.08**	**1.23**	**มาก**	

จากตารางที่ 4.4 พบว่า การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านกิจกรรมประจำวันพระ โดยรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก ($\bar{X}$ = 4.08, S.D.= 1.23) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมเข้าวัดในวันพระ หรือวันสำคัญทางศาสนา, โรงเรียนจัดกิจกรรมสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์ หรือทำบุญตักบาตรในวันสำคัญ ($\bar{X}$ = 4.51, S.D.= 0.66) รองลงมา ได้แก่ . โรงเรียนจัดกิจกรรมสวดมนต์ไหว้ พระก่อนเข้าเรียนทุกวันประจำวัน ($\bar{X}$ = 3.30, S.D.= 1.16) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ โรงเรียนมีการส่งเสริมให้นักเรียน ครู รับประทานอาหารมังสวิรัติในมื้อกลางวัน มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.90, S.D.= 1.60)

ตารางที่ 4.5 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นต่อแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านการเรียนการสอน

(n=152)

ด้านการเรียนการสอน	ระดับการปฏิบัติ			
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
1. โรงเรียนมีการฝึกปฏิบัติธรรมเจริญปัญญา ทั้งครู นักเรียน และบุคลากรภายในโรงเรียน	4.01	0.70	มาก	7
2. โรงเรียนดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการทุกกลุ่มสาระในวันสำคัญทางพุทธศาสนา	4.12	0.88	มาก	3
3. โรงเรียนจัดให้ครูพานักเรียนทำโครงงานคุณธรรม หรือกิจกรรมจิตอาสา	4.17	0.84	มาก	2
4. โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้งโดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้	4.25	0.76	มาก	1
5. โรงเรียนให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง	3.52	1.06	มาก	8
6. โรงเรียนจัดการเรียนการสอนที่นำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน	4.07	0.85	มาก	6
7. โรงเรียนจัดการเรียนการสอน โดยบูรณาการหรือสอดแทรกพุทธธรรมตามหลักไตรสิกขา	4.10	0.83	มาก	5
8. โรงเรียนจัดทำแผนพัฒนาด้านการเรียนการสอนตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ	4.12	0.84	มาก	3
รวม	**4.04**	**0.87**	**มาก**	

จากตารางที่ 4.5 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก ($\bar{X}$ = 4.04, S.D.= 0.87) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้ง โดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 4.25, S.D.= 0.76) รองลงมาคือ โรงเรียนจัดให้ครูพานักเรียนทำโครงงานคุณธรรม หรือกิจกรรมจิตอาสา ($\bar{X}$ = 4.17, S.D.= 0.84) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ โรงเรียนให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ($\bar{X}$ = 4.14, S.D.= 0.65)

ตารางที่ 4.6 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นต่อแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร และนักเรียน

(n=152)

ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร และนักเรียน	ระดับการปฏิบัติ			
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
1. โรงเรียนส่งเสริมให้ครู นักเรียนมีวิถีชีวิตที่ สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิกอบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี	4.51	0.66	มากที่สุด	2
2. ครู และนักเรียนในโรงเรียน ทักทายกัน ด้วยการไหว้ มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจต่อกัน	4.55	0.58	มากที่สุด	1
3. โรงเรียนส่งเสริมกิจกรรมการรับประทานอาหารไม่ดัง ไม่หก ไม่เหลือ และมีการพิจารณาอาหารก่อน	4.36	0.64	มาก	5
4. โรงเรียนส่งเสริมกิจกรรมการประหยัด ออม ถนอมใช้เงินและสิ่งของ อย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นนิสัย	4.45	0.58	มาก	3
5. โรงเรียนจัดกิจกรรมให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมในชีวิตประจำวันที่มีนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก	4.27	0.81	มาก	7
6. ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีความกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน	4.30	0.83	มาก	6
7. สถานศึกษาติดตามพฤติกรรมของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ	4.40	0.78	มาก	4
8. โรงเรียนสนับสนุนให้บุคลากร นักเรียนและผู้บริหารเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา	4.25	0.87	มาก	8
รวม	**4.39**	**0.73**	**มาก**	

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร และนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก ($\bar{X}$ = 4.39, S.D.= 0.73) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ ครู และนักเรียนในโรงเรียน ทักทายกัน ด้วยการไหว้ มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจต่อกัน ($\bar{X}$ = 4.55, S.D.= 0.58) รองลงมา ได้แก่ โรงเรียนส่งเสริมให้ครู นักเรียนมีวิถีชีวิตที่ สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิกอบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ($\bar{X}$ = 4.51, S.D.= 0.66) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดได้แก่ โรงเรียนสนับสนุนให้บุคลากร นักเรียนและผู้บริหารเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ($\bar{X}$ = 4.25, S.D.= 0.87)

ตารางที่ 4.7 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นต่อแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ

(n=152)

ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ	ระดับการปฏิบัติ			
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
1. โรงเรียนไม่มีอาหารที่ไม่มีประโยชน์ขายในโรงเรียนและโรง อาหาร	4.19	0.92	มาก	14
2. โรงเรียนกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันโดยเข้าใจในเหตุผล และประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน	4.37	0.65	มาก	7
3. โรงเรียนชื่นชมคุณความดีนักเรียน หน้าเสาธงทุกวัน	4.49	0.59	มาก	2
4. ผู้บริหารมีการกำกับดูแล ส่งเสริมให้บุคลากรประพฤติปฏิบัติ ตามกฎ ระเบียบและข้อบังคับที่กำหนดขึ้น	4.51	0.59	มากที่สุด	1
5. โรงเรียนจัดกิจกรรมที่สะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำ ความดี ในคาบโฮมรูม	4.34	0.66	มาก	8
6. โรงเรียนจัดให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียนมีสมุดบันทึกความดี และยกย่องผู้ปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ	4.24	0.71	มาก	11
7. โรงเรียนมีการบริหารจิต เจริญปัญญาก่อนการประชุม ทั้ง คณะครู นักเรียน และบุคลากรภายในสถานศึกษาทุกครั้ง	4.15	0.85	มาก	15
8. โรงเรียนนิมนต์พระ และเชิญวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นทาง พระพุทธศาสนามาให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ	4.20	0.77	มาก	12
9. โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครู นักเรียนและ บุคลากรของโรงเรียนได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นและ ปฏิบัติงานจนประสบผลสำเร็จร่วมกันโดยใช้หลักธรรม	4.28	0.64	มาก	10

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

(n=152)

ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ	ระดับการปฏิบัติ			
	$\overline{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
10. โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครูและบุคลากรของ โรงเรียนได้มีโอกาสพัฒนาตน ด้านคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง	4.39	0.58	มาก	4
11. โรงเรียนการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมมารยาทชาวพุทธ การมีสัมมาคารวะ การอ่อนน้อมถ่อมตน	4.49	0.59	มาก	2
12. โรงเรียนมีผู้บริหารและครูเป็นต้นแบบที่ดี มีความศรัทธาใน หลักธรรมพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และเป็นผู้นำในการ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำความดี	4.39	0.58	มาก	4
13. โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครูและบุคลากรของ โรงเรียนได้มีโอกาสพัฒนาตน ด้านคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง	4.39	0.58	มาก	4
14. โรงเรียนจัดกิจกรรมทำสมาธิในรูปแบบต่างๆ	4.31	0.56	มาก	9
15. โรงเรียนจัดกิจกรรมรับศีล หรือทบทวนศีลทุกวันในรูปแบบ ต่างๆ	4.20	0.77	มาก	12
รวม	**4.33**	**0.68**	มาก	

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ โดยรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก ($\overline{X}$ = 4.33, S.D.= 0.68) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารมีการกำกับดูแล ส่งเสริมให้บุคลากรประพฤติปฏิบัติตามกฎ ระเบียบและข้อบังคับที่กำหนดขึ้น ($\overline{X}$ = 4.51, S.D.= 0.59) รองลงมา ได้แก่ โรงเรียนการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมมารยาทชาวพุทธ การมีสัมมาคารวะ การอ่อนน้อมถ่อมตน ($\overline{X}$ = 4.49, S.D.= 0.59) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ โรงเรียนมีการบริหารจิต เจริญปัญญาก่อนการประชุมทั้งคณะครู นักเรียนและบุคลากรภายในสถานศึกษาทุกครั้ง ($\overline{X}$ = 4.15, S.D.= 0.85)

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ทั้งหมด 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) การดำเนินงาน “ด้านกายภาพ” 2) การดำเนินงาน “ด้านกิจกรรมประจำวันพระ” 3) การดำเนินงาน “ด้านการเรียนการสอน” 4) การดำเนินงาน “ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร” 5) การดำเนินงาน “ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ” ผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ จำนวน 5 คน และครูผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 10 คน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้ง 10 ท่าน จากการสัมภาษณ์ สรุปแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ดังนี้

1. การดำเนินงาน “ด้านกายภาพ” มี 7 แนวทาง ได้แก่ 1) โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำควรมีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ ติดไว้หน้าโรงเรียนให้เห็นเด่นชัดและมีรายละเอียดครบถ้วน 2) โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำควรมีพระพุทธรูปบริเวณประตูทางเข้าโรงเรียนพร้อมทั้งเครื่องบูชาเพื่อให้นักเรียนได้ไหว้ทุกวันเมื่อเข้า และ ออกจากโรงเรียน 3) โรงเรียนควรมีพระพุทธรูปประจำห้องเรียนทุกห้องเรียนด้านหน้าของห้องเรียน และควรมีการทำความสะอาดอยู่เป็นประจำ และมีการไหว้พระเคารพพระพุทธรูปอยู่เป็นประจำ 4) ควรดำเนินการจัดทำพุทธภาษิต วาทะธรรม พระราชดำรัส ติดตามที่ต่างๆ และมีการปรับปรุงอยู่เสมอโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดทำ 5) ภายในบริเวณโรงเรียนควรสะอาด สงบ ร่มรื่น ควรแบ่งพื้นที่รับผิดชอบของแต่ละห้องเรียน หรือกลุ่ม มีการดูแลทำความสะอาดห้องเรียนเป็นอย่างดีโดยมีนักเรียนเป็นส่วนร่วมในการรับผิดชอบเวรทำความสะอาดห้องเรียนในแต่ละห้องเป็นอย่างดีเหมาะแก่การทำกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ 6) ควรมีห้องพระพุทธศาสนา และลานปฏิบัติธรรมเพื่อให้นักเรียนได้ปฏิบัติธรรม และควรมีการตารางการใช้งานห้องพระพุทธศาสนา และมอบหมายให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา 7) การไม่มีครู บุคลากร ผู้บริหาร และนักเรียนไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ ในโรงเรียนเลยนั้นทำให้สามารถพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำได้ง่าย ดังถ้อยคำของผู้ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งที่ให้สัมภาษณ์ ดังนี้ “ด้านกายภาพเป็นสิ่งสำคัญที่พบเห็นได้โดยง่าย โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำควรมีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ ติดไว้หน้าโรงเรียน มีพระพุทธรูปบริเวณประตูทางเข้าโรงเรียน มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียนทุกห้องเรียน มีพุทธภาษิต วาทะธรรม และควรมีห้องพระพุทธศาสนา หรือลานปฏิบัติธรรม เพื่อให้นักเรียนได้ปฏิบัติธรรม”

2. การดำเนินงาน “ด้านกิจกรรมประจำวันพระ” มี 4 แนวทาง ได้แก่ 1) โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำควรมีการแต่งกายด้วยการสวมชุดขาวมาโรงเรียนในทุกวันพระ หรือ กำหนดไว้ 1 วันในทุกสัปดาห์ ของผู้บริหาร ครู และนักเรียน เป็นการส่งเสริมโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำอย่างชัดเจน 2) ควรมี

การจัดกิจกรรมสวดมนต์ ฟังธรรม หรือทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำ และในช่วงบ่ายของวันศุกร์ก่อนเลิกเรียน 3) ควรส่งเสริมให้ครู นักเรียนรับประทานอาหารมังสวิรัติในมื้อกลางวัน อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 วัน 4) ควรมีการสวดมนต์แปลในตอนเช้าในกิจกรรมหน้าเสาธง หรืออย่างน้อยในช่วงบ่ายของวันศุกร์ก่อนเลิกเรียนในแต่ละสัปดาห์ ดังถ้อยคำของผู้ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งที่ให้สัมภาษณ์ ดังนี้ “ด้านกิจกรรมประจำวันพระ โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำควรมีการแต่งกายด้วยการสวมชุดขาวมาโรงเรียนในทุกวันพระ หรือ 1 วันในทุกสัปดาห์ ทั้งผู้บริหาร ครู และนักเรียน ควรมีการจัดกิจกรรมสวดมนต์ ฟังธรรม หรือทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำ และก่อนเลิกเรียนในวันศุกร์สุกสัปดาห์ และควรมีการสวดมนต์แปลในตอนเช้าในกิจกรรมหน้าเสาธง หรืออย่างน้อยในช่วงบ่ายของวันศุกร์ก่อนเลิกเรียนในทุกสัปดาห์”

3. การดำเนินงาน “ด้านการเรียนการสอน” มี 5 แนวทาง ได้แก่ 1) ควรมีการบริหารจิตเจริญปัญญา การฝึกปฏิบัติทั้งครูและนักเรียนก่อนทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ก่อนทำกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นต้น ทั้งภาคเช้าและภาคบ่าย เพื่อให้นักเรียนมีสมาธิในการรับความรู้ 2) ควรมีการบูรณาการวิถีพุทธเข้าไปในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เขียนแผนการสอนที่บูรณาการวิถีพุทธ และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยนำหลักธรรมเข้าบูรณาการในทุกกิจกรรมและทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ 3) ควรมีการพานักเรียนทำโครงงานคุณธรรม หรือกิจกรรมจิตอาสา บำเพ็ญประโยชน์อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง 4) ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ทุกคน ควรไปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้งโดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ 5) ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ทุกคนควรเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ดังถ้อยคำของผู้ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งที่ให้สัมภาษณ์ดังนี้ “การดำเนินงานด้านการเรียนการสอน เป็นสิ่งสำคัญมาก โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำควรมีการนั่งสมาธิ บริหารจิต เจริญปัญญา การฝึกปฏิบัติทั้งครูและนักเรียนก่อนทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ก่อนทำกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นต้น เพื่อให้นักเรียนมีสมาธิในการรับความรู้ ควรมีการบูรณาการวิถีพุทธเข้าไปในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยนำหลักธรรมเข้าบูรณาการในทุกกิจกรรมและทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ควรมีการพานักเรียนทำโครงงานคุณธรรม หรือกิจกรรมจิตอาสา บำเพ็ญประโยชน์อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง หรือในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ผู้บริหาร ครู และนักเรียนทุกคน ควรไปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้ง และควรเข้าค่ายคุณธรรม หรือปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง”

4. การดำเนินงาน “ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร ” มี 5 แนวทาง ได้แก่ 1) โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำควรส่งเสริมให้ครู นักเรียนมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิกอบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 2) ควรส่งเสริมให้ ครู บุคลากร และนักเรียนในโรงเรียนทักทายกันด้วยการไหว้ มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจต่อกัน 3) ควรส่งเสริมกิจกรรมการรับประทานอาหาร ไม่เสียงดัง ไม่หกเลอะเทอะ ไม่เหลือ และมีการพิจารณาอาหารก่อนรับประทาน

อาหารทุกครั้ง 4) ควรส่งเสริมกิจกรรมการประหยัด การออม การถนอมใช้เงิน และสิ่งของอย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นนิสัย 5) ควรจัดกิจกรรมให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมในชีวิตประจำวันที่มีนิสัยใฝ่รู้สู้สิ่งยาก ดังถ้อยคำของผู้ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งที่ให้สัมภาษณ์ ดังนี้ “การดำเนินงานด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำควรส่งเสริมให้ครู นักเรียนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม โดยลด ละ เลิกอบายมุข ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ควรส่งเสริมให้ ครู บุคลากร และนักเรียนในโรงเรียน ทักทายกันด้วยการไหว้ ฝึกการรับประทานอาหารไม่เสียงดัง ไม่หกเลอะเทอะ ไม่มีอาหารเหลือ มีการพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารทุกครั้ง ส่งเสริมกิจกรรมการประหยัด การออม และถนอมการใช้สิ่งของอย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นนิสัย”

5. การดำเนินงาน “ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ” มี 8 แนวทาง ได้แก่ 1) ไม่มีอาหารที่ไม่มีประโยชน์ขายในโรงเรียนและโรงอาหาร 2) การกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันโดยเข้าใจในเหตุผลและประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน 3) ชื่นชมคุณความดีนักเรียน หน้าเสาธงทุกวัน 4) จัดให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียนมีสมุดบันทึกความดี และยกย่องผู้ปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ 5) จัดกิจกรรมที่สะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี ในคาบโฮมรูม 6) ส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครูและบุคลากรของโรงเรียนได้มีโอกาสพัฒนาตน ด้านคุณธรรมจริยธรรมโดยการสอบนักธรรมตรี โท และเอก 7) การบริหารจิต เจริญปัญญาก่อนการประชุม และ 8) นิมนต์พระ และเชิญวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนามาให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ ดังถ้อยคำของผู้ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งที่ให้สัมภาษณ์ ดังนี้ “การดำเนินงานด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำต้องไม่มีอาหารขบเคี้ยว น้ำหวานขายในโรงเรียนและโรงอาหาร มีข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน ให้การชื่นชมคุณความดีนักเรียน หน้าเสาธงทุกวัน จัดให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียนมีสมุดบันทึกความดี จัดกิจกรรมที่สะท้อนความรู้สึก เช่น ความรู้สึกที่ได้ทำความดี ในคาบโฮมรูม 6) ส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครูและบุคลากรได้สอบนักธรรมตรี โท และเอก มีการบริหารจิต เจริญปัญญาก่อนการประชุม และ ควรนิมนต์พระ และเชิญวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนามาให้ความรู้อยู่เป็นประจำ”

บทที่ 5
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 2) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ผู้วิจัยขอนำเสนอสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งมีลำดับขั้นตอน ดังนี้

5.1 สรุปผล

5.2 อภิปรายผล

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผล

การวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

5.1.1 การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 โดยรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร และนักเรียน ด้านกายภาพ ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ด้านกิจกรรมประจำวันพระ และด้านการเรียนการสอน ตามลำดับและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านมีผลการวิจัย ดังนี้

1) ด้านกายภาพ โดยรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ โรงเรียนมีการรับผิดชอบดูแลรักษาความสะอาด ของสถานที่บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน ให้มีความสะอาด เรียบร้อย มีระเบียบอยู่เสมอ, โรงเรียนมีการจัดบริเวณโรงเรียนให้ปลอดจากสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาทั้งปวง รองลงมาได้แก่ โรงเรียนมีการจัดโต๊ะหมู่บูชา หรือมุมที่จะระลึกถึงพระรัตนตรัยในห้องเรียนและห้องพิเศษต่าง ๆ โรงเรียนมีการจัดเตรียมสถานที่เพื่อทำกิจกรรมกีฬาและการอบรมด้ายคุณธรรมเป็นสัดส่วน มีความเหมาะสม ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ โรงเรียนใช้เสียงตามสายเปิดเพลงสอดแทรกคุณธรรม และบทความด้านพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริม สมาธิ และประเทืองปัญญาแก่ทุกคนที่ได้ยิน

2) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ โดยรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมเข้าวัดในวันพระ หรือวันสำคัญทางศาสนา, โรงเรียนจัดกิจกรรมสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์ หรือทำบุญตักบาตรในวันสำคัญ รองลงมา ได้แก่ โรงเรียนจัดกิจกรรมสวดมนต์ไหว้ พระก่อนเข้าเรียนทุกวันประจำวัน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ โรงเรียนมีการส่งเสริมให้นักเรียน ครู รับประทานอาหารมังสวิรัติในมื้อกลางวัน มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

3) ด้านการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้ง โดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ รองลงมาคือ โรงเรียนจัดให้ครูพานักเรียนทำโครงงานคุณธรรม หรือกิจกรรมจิตอาสา ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ โรงเรียนให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

4) ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร และนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ ครู และนักเรียนในโรงเรียนทักทายกัน ด้วยการไหว้ มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจต่อกัน รองลงมา ได้แก่ โรงเรียนส่งเสริมให้ครู นักเรียนมีวิถีชีวิตที่ สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิกอบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดได้แก่ โรงเรียนสนับสนุนให้บุคลากร นักเรียนและผู้บริหารเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

5) ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ โดยรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารมีการกำกับดูแล ส่งเสริมให้บุคลากรประพฤติปฏิบัติตามกฎ ระเบียบและข้อบังคับที่กำหนดขึ้น รองลงมา ได้แก่ โรงเรียนการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมมารยาทชาวพุทธ การมีสัมมาคารวะ การอ่อนน้อมถ่อมตน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ โรงเรียนมีการบริหารจิต เจริญปัญญาก่อนการประชุมทั้งคณะครู นักเรียนและบุคลากรภายในสถานศึกษาทุกครั้ง

5.1.2 แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

สรุปแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

1. การดำเนินงาน “ด้านกายภาพ” มี 7 แนวทาง ได้แก่ 1) โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำควรมีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ ติดไว้หน้าโรงเรียนให้เห็นเด่นชัดและมีรายละเอียดครบถ้วน 2) โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำควรมีพระพุทธรูปบริเวณประตูทางเข้าโรงเรียนพร้อมทั้งเครื่องบูชาเพื่อให้นักเรียนได้ไหว้ทุกวันเมื่อเข้า และ ออกจากโรงเรียน 3) โรงเรียนควรมีพระพุทธรูปประจำห้องเรียนทุกห้องเรียนด้านหน้า

ของห้องเรียน และควรมีการทำความสะอาดอยู่เป็นประจำ และมีการไหว้พระเคารพพระพุทธรูปอยู่เป็นประจำ 4) ควรดำเนินการจัดทำพุทธภาษิต วาทะธรรม พระราชดำรัส ติดตามที่ต่างๆ และมีการปรับปรุงอยู่เสมอโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดทำ 5) ภายในบริเวณโรงเรียนควรสะอาด สงบ ร่มรื่น ควรแบ่งพื้นที่รับผิดชอบของแต่ละห้องเรียน หรือกลุ่ม มีการดูแลทำความสะอาดห้องเรียนเป็นอย่างดีโดยมีนักเรียนเป็นส่วนร่วมในการรับผิดชอบเวรทำความสะอาดห้องเรียนในแต่ละห้องเป็นอย่างดีเหมาะแก่การทำกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ 6) ควรมีห้องพระพุทธศาสนา และลานปฏิบัติธรรมเพื่อให้นักเรียนได้ปฏิบัติธรรม และควรมีการตารางการใช้งานห้องพระพุทธศาสนา และมอบหมายให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา 7) การไม่มีครู บุคลากร ผู้บริหาร และนักเรียนไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ ในโรงเรียนเลยนั้นทำให้สามารถพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำได้ง่าย

2. การดำเนินงาน “ด้านกิจกรรมประจำวันพระ” มี 4 แนวทาง ได้แก่ 1) โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำควรมีการแต่งกายด้วยการสวมชุดขาวมาโรงเรียนในทุกวันพระ หรือ กำหนดไว้ 1 วันในทุกสัปดาห์ ของผู้บริหาร ครู และนักเรียน เป็นการส่งเสริมโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำอย่างชัดเจน 2) ควรมีการจัดกิจกรรมสวดมนต์ ฟังธรรม หรือทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำและในช่วงบ่ายของวันศุกร์ก่อนเลิกเรียน 3) ควรส่งเสริมให้ครู นักเรียนรับประทานอาหารมังสวิรัติในมื้อกลางวัน อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 วัน 4) ควรมีการสวดมนต์แปลในตอนเช้าในกิจกรรมหน้าเสาธงหรืออย่างน้อยในช่วงบ่ายของวันศุกร์ก่อนเลิกเรียนในแต่ละสัปดาห์

3. การดำเนินงาน “ด้านการเรียนการสอน” มี 5 แนวทาง ได้แก่ 1) ควรมีการบริหารจิตเจริญปัญญา การฝึกปฏิบัติทั้งครูและนักเรียนก่อนทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ก่อนทำกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นต้น ทั้งภาคเช้าและภาคบ่าย เพื่อให้นักเรียนมีสมาธิในการรับความรู้ 2) ควรมีการบูรณาการวิถีพุทธเข้าไปในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เขียนแผนการสอนที่บูรณาการวิถีพุทธ และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยนำหลักธรรมเข้าบูรณาการในทุกกิจกรรมและทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ 3) ควรมีการพานักเรียนทำโครงงานคุณธรรม หรือกิจกรรมจิตอาสา บำเพ็ญประโยชน์อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง 4) ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ทุกคน ควรไปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้งโดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ 5) ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ทุกคนควรเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

4. การดำเนินงาน “ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร ” มี 5 แนวทาง ได้แก่ 1) โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำควรส่งเสริมให้ครู นักเรียนมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิกอบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 2) ควรส่งเสริมให้ ครู บุคลากร และนักเรียนในโรงเรียนทักทายกันด้วยการไหว้ มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจต่อกัน 3) ควรส่งเสริมกิจกรรมการรับประทานอาหาร ไม่เสียงดัง ไม่หกเลอะเทอะ ไม่เหลือ และมีการพิจารณาอาหารก่อนรับประทาน

อาหารทุกครั้ง 4) ควรส่งเสริมกิจกรรมการประหยัด การออม การถนอมใช้เงิน และสิ่งของอย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นนิสัย 5) ควรจัดกิจกรรมให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมในชีวิตประจำวันที่มีนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก

5. การดำเนินงาน “ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ” มี 8 แนวทาง ได้แก่ 1) ไม่มีอาหารที่ไม่มีประโยชน์ขายในโรงเรียนและโรงอาหาร 2) การกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันโดยเข้าใจในเหตุผลและประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน 3) ชื่นชมคุณความดีนักเรียน หน้าเสาธงทุกวัน 4) จัดให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียนมีสมุดบันทึกความดี และยกย่องผู้ปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ 5) จัดกิจกรรมที่สะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี ในคาบโฮมรูม 6) ส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครูและบุคลากรของโรงเรียนได้มีโอกาสพัฒนาตน ด้านคุณธรรมจริยธรรมโดยการสอบนักธรรมตรี โท และเอก 7) การบริหารจิต เจริญปัญญาก่อนการประชุม และ 8) นิมนต์พระ และเชิญวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนามาให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ

5.2 อภิปรายผล

จากการสรุปผลการผู้วิจัยเสนอการอภิปรายผลเฉพาะประเด็นสำคัญ ดังนี้

5.2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

ผลการวิจัย พบว่าแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 โดยรวมอยู่ในระดับการปฏิบัติมาก ทั้งนี้น่าจะเนื่องมาจาก แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา มีแนวทางดำเนินการ 5 ด้าน 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธค่อนข้างชัดเจน ถึงแม้ว่าแนวการดำเนินการ และจังหวะก้าวการพัฒนาของโรงเรียนวิถีพุทธแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันได้ ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม ก้าวย่างที่ชัดเจนจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้จากความพยายามในการพัฒนาผู้เรียนทั้ง ศีล สมาธิ ปัญญา ควบคู่กันไปอย่างบูรณาการบนวิถีการดำเนินชีวิตธรรมดาที่ส่งเสริมการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” คือ ดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันและจัดการได้ในลักษณะที่จะก่อประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุดแนวดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธในภาพเบื้องต้นที่โรงเรียนสามารถนำไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม ประกอบด้วย การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ การจัดวิธีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ ซึ่งแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 มีการดำเนินการครบทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมประจำวันพระ ด้านการเรียนการสอน ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร และนักเรียน ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรรณภา สังวิบุตร (2565, หน้า 36) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความ

เป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ดโดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด 2) เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ และโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด 3) เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสิริสัมพันธ์ ดำนุ่น (2564, หน้า 3) ที่ได้ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 ผลการวิจัย พบว่า 1) ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน มีความคิดเห็นต่อ การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกด้านมีการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ อยู่ในระดับดีมาก โดยด้านที่มีการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธสูงสุด ได้แก่ ด้านพฤติกรรมผู้บริหาร และสอดคล้องกับงานวิจัยของรัชนี ศรีทับทิม (2562, หน้า ง) ที่ได้ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ 1) การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง) 2) แนวปฏิบัติที่ดีในการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง) ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยผู้วิจัยอภิปรายเป็นรายด้านดังนี้

1) ด้านกายภาพ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก อภิปรายได้ว่า ด้านกายภาพสถานศึกษาจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริม การพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา มีศาลาพระพุทธรูปที่เด่นเหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาที่เหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติ ชวนให้มีใจสงบ และส่งเสริมปัญญา ร่มรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม ดูแลเสียงต่างๆ มิให้อึกทึก ถ้าเปิดเพลงกระจายเสียง ก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา โดยโรงเรียนมีการรับผิดชอบดูแลรักษาความสะอาด ของสถานที่บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน ให้มีความสะอาด เรียบร้อย มีระเบียบอยู่เสมอ และ โรงเรียนมีการจัดบริเวณโรงเรียนให้ปลอดจากสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาทั้งปวง ใช้เสียงตามสายเปิดเพลงสอดแทรกคุณธรรม และบทความด้านพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริม สมาธิ และประเทืองปัญญาแก่ทุกคนที่ได้ยิน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรรณภา สังวิบุตร (2565, หน้า 36) ที่ได้วิจัยเรื่องแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาม

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ด้านกายภาพอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาสุรศักดิ์ สุรสกฺโก (โพธิ์เงิน) (2557, หน้า บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี 3) เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำแก่สถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรีทั้งในด้านกายภาพ ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารและนักเรียน ด้านการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมประจำวันพระ และด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ในภาพรวมพบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยด้านกายภาพที่แสดงถึงความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ เช่น มีพระพุทธรูปประจำโรงเรียน มีป้ายพุทธสุภาษิต ป้ายคติธรรม เป็นต้น มีระดับค่าเฉลี่ยสูงสุด

2) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ โดยรวมอยู่ในระดับมาก อภิปรายได้ว่า สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ประจำสัปดาห์หรือในโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษาที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต จัดกิจกรรมเข้าวัดในวันพระ หรือวันสำคัญทางศาสนา จัดกิจกรรมสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์ หรือทำบุญตักบาตรในวันสำคัญ ส่งเสริมให้นักเรียน ครู รับประทานอาหารมังสวิรัติในมื้อกลางวัน สอดคล้องกับงานวิจัยของเกษร สุ่มมาตย์, วิมลพร สุวรรณแสนทวี (2566, หน้า 1-11) ที่ได้ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ด้านกิจกรรมประจำวันพระ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับผลการวิจัยของวรรณภา สังวิบุตร (2565, หน้า 36) ที่ได้วิจัยเรื่องแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ด้านกิจกรรมประจำวันพระอยู่ในระดับมาก

3) ด้านการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก อภิปรายได้ว่า ด้านการศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษาหรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนนั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น โดยการที่โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ จัดให้ครูพานักเรียนทำโครงงานคุณธรรม หรือกิจกรรมจิตอาสา ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง สอดคล้องกับคู่มือการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของกระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 64-68) ได้บอกแนวทางการประเมินตามแนวทางการประเมิน ด้านการเรียนการสอน 5 ประการ ดังนี้ 1) บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เช้า บ่าย ทั้งครู และ นักเรียน 2) บูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา 3) ครู พานักเรียนทำโครงงานคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ 1 ครั้ง 4) ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคน ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ 5) ครู ผู้บริหาร และ นักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ของวรรณภา สังวิบุตร (2565, หน้า 36) ที่ได้วิจัยเรื่องแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ด้านการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก

4) ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร โดยรวมอยู่ในระดับมาก อภิปรายได้ว่า ครู และนักเรียนในโรงเรียน ทักทายกัน ด้วยการไหว้ มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจต่อกัน และโรงเรียนส่งเสริมให้ครู นักเรียนมีวิถีชีวิตที่ สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิกอบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี สนับสนุนให้บุคลากร นักเรียนและผู้บริหารเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรรณภา สังวิบุตร (2565, หน้า 36) ที่ได้วิจัยเรื่องแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารและนักเรียน อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาสิริสัมพันธ์ ดำนุ่น (2564, หน้า 3) ที่ได้ศึกษาเรื่องการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 โดยมี

วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน ผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน มีความคิดเห็นต่อ การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกด้านมีการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ อยู่ในระดับดีมาก โดยด้านที่มีการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธสูงสุด ได้แก่ ด้านพฤติกรรมผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียน

5) ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ โดยรวมอยู่ในระดับมาก อภิปรายได้ว่า การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธคือมีการเตรียมบุคลากรผู้เกี่ยวข้องแผนงานทรัพยากรที่มุ่งเน้นสร้างศรัทธา และฉันทะในการพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามหรือปัญญาวุฒิธรรมในการพัฒนาผู้เรียน และบุคลากรตามระบบไตรสิกขาอย่างต่อเนื่องโดยใช้สภาพ และองค์ประกอบที่ชัดเจน ผู้บริหารมีการกำกับดูแล ส่งเสริมให้บุคลากรประพฤติปฏิบัติตามกฎ ระเบียบและข้อบังคับที่กำหนดขึ้น โรงเรียนมีการบริหารจิต เจริญปัญญาก่อนการประชุม ทั้งคณะครู นักเรียน และบุคลากรภายในสถานศึกษาทุกครั้ง สอดคล้องกับงานวิจัยของเกษร สุ่มมาตย์, วิมลพร สุวรรณแสนทวี (2566, หน้า 1-11) ได้ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธโดยรวมอยู่ในระดับมากข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ โรงเรียน สนับสนุนให้มีพระสงฆ์เข้ามาสอนศีลธรรมอย่างสม่ำเสมอโรงเรียนสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมรับศีล หรือทบทวนศีล และแผ่เมตตา เพื่อให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่ดุด่านักเรียนและข้อ ที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ โรงเรียนสนับสนุนให้มีการขายอาหารสุขภาพ ไม่มีขนมกรุบกรอบ ของทอด อาหารขยะ น้ำอัดลมและนักเรียนไม่รับประทานอาหารขยะหรืออาหารที่ไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรรณภา สังวิบุตร (2565, หน้า 36) ที่ได้วิจัยเรื่องแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคมสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ อยู่ในระดับมาก

5.2.2 แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 มีทั้งหมด 29 แนวทาง ประกอบด้วย “ด้านกายภาพ” มี 7 แนวทาง โรงเรียนควรมีการปรับภูมิทัศน์ของโรงเรียนให้ตรงประเด็นโดยดูจากตัวชี้วัดด้านกายภาพของโรงเรียนวิถีพุทธให้ครบทุกประเด็น 1) ควรมีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ ติดไว้หน้าโรงเรียนให้เห็นเด่นชัดและมีรายละเอียดครบถ้วน 2) ควรมีพระพุทธรูปบริเวณประตูทางเข้าโรงเรียนพร้อมทั้งเครื่องบูชา

เพื่อให้นักเรียนได้ไหว้ทุกวัน เมื่อเข้า และ ออกจากโรงเรียน 3) ควรมีพระพุทธรูปประจำห้องเรียนทุกห้องเรียนด้านหน้าของห้องเรียน และควรมีการทำความสะอาดอยู่เป็นประจำ และมีการไหว้พระเคารพพระพุทธรูปอยู่เป็นประจำ 4) ควรดำเนินการจัดทำพุทธภาษิต วาทะธรรม พระราชดำรัส ติดตามที่ต่างๆ และมีการปรับปรุงอยู่เสมอโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดทำ 5) ภายในบริเวณโรงเรียนควรสะอาด สงบ ร่มรื่น ควรแบ่งพื้นที่รับผิดชอบของแต่ละห้องเรียน หรือกลุ่ม มีการดูแลทำความสะอาดห้องเรียนเป็นอย่างดีโดยมีนักเรียนเป็นส่วนร่วมในการรับผิดชอบเวรทำความสะอาดห้องเรียนในแต่ละห้องเป็นอย่างดีเหมาะแก่การทำกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ 6) ควรมีห้องพระพุทธศาสนา และลานปฏิบัติธรรม เพื่อให้นักเรียนได้ปฏิบัติธรรม และควรมีการตารางการใช้งานห้องพระพุทธศาสนา และมอบหมายให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา 7) การไม่มีครู บุคลากร ผู้บริหาร และนักเรียนไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ ในโรงเรียนเลยนั้นทำให้สามารถพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำได้ง่าย ด้านกิจกรรมประจำวันพระ 1) ควรมีการแต่งกายด้วยการสวมชุดขาวมาโรงเรียนในทุกวันพระ หรือ กำหนดไว้ 1 วันในทุกสัปดาห์ ของผู้บริหาร ครู และนักเรียน เป็นการส่งเสริมโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำอย่างชัดเจน 2) ควรมีการจัดกิจกรรมสวดมนต์ฟังธรรม หรือทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำ และในช่วงบ่ายของวันศุกร์ก่อนเลิกเรียน 3) ควรส่งเสริมให้ครู นักเรียนรับประทานอาหารมังสวิรัติในมื้อกลางวัน อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 วัน 4) ควรมีการสวดมนต์แปลในตอนเช้าในกิจกรรมหน้าเสาธง หรืออย่างน้อยในช่วงบ่ายของวันศุกร์ก่อนเลิกเรียนในแต่ละสัปดาห์ ด้านการเรียนการสอน 1) ควรมีการบริหารจิต เจริญปัญญา การฝึกปฏิบัติทั้งครูและนักเรียนก่อนทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ก่อนทำกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นต้น ทั้งภาคเช้าและภาคบ่าย เพื่อให้นักเรียนมีสมาธิในการรับความรู้ 2) ควรมีการบูรณาการวิถีพุทธเข้าไปในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เขียนแผนการสอนที่บูรณาการวิถีพุทธ และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยนำหลักธรรมเข้าบูรณาการในทุกกิจกรรมและทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ 3) ควรมีการพานักเรียนทำโครงงานคุณธรรม หรือกิจกรรมจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง 4) ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ทุกคน ควรปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละครั้งโดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ 5) ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ทุกคนควรเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร 1) ควรส่งเสริมให้ครู นักเรียนมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิกอบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 2) ควรส่งเสริมให้ ครู บุคลากร และนักเรียนในโรงเรียน ทักทายกันด้วยการไหว้ มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจต่อกัน 3) ควรส่งเสริมกิจกรรมการรับประทานอาหาร ไม่เสียงดัง ไม่หกเลอะเทอะ ไม่เหลือ และมีการพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารทุกครั้ง 4) ควรส่งเสริมกิจกรรมการประหยัด การออม การถนอมใช้เงิน และสิ่งของอย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นนิสัย 5) ควรจัดกิจกรรมให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมในชีวิตประจำวันที่มีนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ 1) ไม่มีอาหารที่

ไม่มีประโยชน์ขายในโรงเรียนและโรงอาหาร 2) การกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันโดยเข้าใจในเหตุผล และประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน 3) ชื่นชมคุณความดีนักเรียน หน้าเสาธงทุกวัน 4) จัดให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียนมีสมุดบันทึกความดี และยกย่องผู้ปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ 5) จัดกิจกรรมที่สะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี ในคาบโฮมรูม 6) ส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครูและบุคลากรของโรงเรียนได้มีโอกาสพัฒนาตน ด้านคุณธรรมจริยธรรมโดยการสอบนักธรรมตรี โท และเอก 7) การบริหารจิต เจริญปัญญาก่อนการประชุม และ 8) นิมนต์พระ และเชิญวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนามาให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและครู โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ดังกล่าว สอดคล้องกับผลการวิจัยของ วรรณภา สังวิบุตร (2565, หน้า 51 - 53) ที่ได้วิจัยเรื่องแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินงานประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมประจำวันพระ ด้านการเรียนการสอน ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ และโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ดมีแนวทางในการดำเนินงานตามข้อบ่งชี้คุณภาพ 54 ข้อ และ4 มาตรฐาน ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต ผลกระทบ 3) แนวทาง การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินงานประกอบไปด้วย 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านกายภาพสถานศึกษาควรมีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน มีพระพุทธศาสนสุภาษิต วาทธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่างๆ มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น มีห้องพระพุทธศาสนาหรือลานธรรม ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ 2) ด้านกิจกรรมประจำวันพระควรให้ผู้เรียนใส่เสื้อขาวทุกคน มีการทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ รับประทานอาหารมังสวิรัติ สวดมนต์แปล 3) ด้านการเรียนการสอนควรมีการเจริญปัญญาก่อนเข้าเรียน มีการบูรณาการวิถีพุทธกับทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นักเรียนทำโครงงานคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา ไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัด มีการเข้าค่ายปฏิบัติธรรม 4) ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหารควรมีการรักษาศีล 5 ยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม มีการพิจารณาอาหารรับประทานอาหาร ประหยัด มีนิสัยใฝ่รู้ และ 5) ด้านส่งเสริมวิถีพุทธไม่ควรมีอาหารขยะขายในโรงเรียน ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก มีสมุดบันทึกความดี มีการสอบธรรมศึกษา มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 1 ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจและนำมาเป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลจากการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 1 โดยรวมอยู่ระดับมาก แต่ด้านการเรียนการสอนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ดังนั้น โรงเรียนควรกำหนดนโยบายในการพัฒนาด้านการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งควรเป็นด้านที่ได้รับการปฏิบัติมากที่สุด

5.3.2 ข้อเสนอแนะนำไปใช้

1) จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 1 ด้านการเรียนการสอนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ดังนั้น สถานศึกษาที่เป็นโรงเรียนวิถีพุทธ และจะยกระดับเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ และโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานควรเห็นความสำคัญในด้านการเรียนการสอนเป็นอันดับต้นๆ และด้านอื่น ๆ ให้เป็นไปตามมาตรฐาน เพื่อพัฒนาให้สถานศึกษามีประสิทธิภาพต่อไป

2) ควรนำแนวทางของโรงเรียนวิถีพุทธ สู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง และกว้างขวางในทุกโรงเรียน เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดแก่เยาวชนของชาติ

5.3.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการวิจัยเรื่อง รูปแบบการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 1

2) การประเมินโรงเรียนวิถีพุทธในแต่ละรุ่นแต่ละปีมีการปรับเปลี่ยนเกณฑ์การประเมินทุกรุ่นทุกปี ควรมีการศึกษาในด้านอื่นๆ และของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอื่น ๆ เช่น ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

บรรณานุกรม

1. หนังสือ

กมล ภู่ประเสริฐ. (2555). *การบริหารวิชาการในสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: เสริมสินพรีเพรสซิสเท็ม.

กมล ธิโสภา. (2550). *อุดมศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กรมวิชาการ. (2546). *การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).

_____. (2547). *โรงเรียนวิถีพุทธ* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2553). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กิติมา ปรีดีดิลก. (2532). *การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: อักษรพิพัฒน์.

เกษม วัฒนชัย. (2555). *การปฏิรูปการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี่.

ดวงเดือน จันทร์เจริญ. (2541). *ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ (EF 236)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ธรรมนูญ วิสัยจร. (2539). *การนำแนวทางพระพุทธศาสนามาปรับสร้างเป็นปรัชญาการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา : ในหัวใจของการศึกษา ศาสนาต้องเป็นรากฐาน*. กรุงเทพฯ: กรมสามัญศึกษา.

บรรเจอดพร รัตนพันธ์. (2547). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ: อุษาการพิมพ์.

บุญชม ศรีสะอาด. (2546). *การวิจัยสำหรับครู*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

_____. (2553). *การวิจัยเบื้องต้น ฉบับปรับปรุงใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาสน์.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2535). *การบริหารงานวิชาการ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพมหานคร.

ฝ่ายบริการฝึกอบรม ส่วนธรรมนิเทศ. (2555). *รายงานผลการดำเนินงานโครงการศึกษาและพัฒนาอัตลักษณ์ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ*. อยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พะนอม แก้วกำเนิด. (2539). *การนำแนวพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการศึกษาด้านการเรียนการสอน ในโรงเรียนมัธยมศึกษา : ในหัวใจของการศึกษา ศาสนาต้องเป็นรากฐาน*. กรุงเทพฯ: กรมสามัญศึกษา.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต). (2531). *หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2547). *โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทยในโรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. .

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2546). *กระบวนการเสริมสร้างจริยธรรม บูรณาการระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). *เพื่อชุมชนแห่งการศึกษา และบรรยากาศแห่งวิชาการ (คุณธรรมของครูอาจารย์ และผู้บริหาร)* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2546). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2547). *ธรรมนูญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). *สู่การศึกษาแนวพุทธ* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2548). *คำจำกัดความ/ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธและคำแปลภาษาอังกฤษของโรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระมหาอุเทน ปญญาปริทัตต. (2546). *ครูสร้างคน*. กรุงเทพฯ: ธรรมดา

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2540). *ขอบฟ้าแห่งความรู้* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

_____. (2541). *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยข้าราชการพลเรือน สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน.

พิภพ กาญจนะ. (2539). *การนำแนวทางพระพุทธศาสนามาปรับส้รางเป็นปรัชญาและจิตวิทยาพื้นฐาน : ในการเรียนการสอนในหัวใจของการศึกษาศาสนาต้องเป็นรากฐาน.* กรุงเทพฯ กรมสามัญศึกษา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัย. (2547). *โรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เมตตา ภิรมย์ภักดิ์. (2547). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ: อุษาการพิมพ์.

_____. (2548). *แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ: สาระไทย.

ยุทธ ไกยวรรณ์ และกุสุมา ผลาพรม. (2553). *พื้นฐานการวิจัย* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.

วรนารถ แสงมณี. (2543). *การบริหารงานบุคคล* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ม.ป.พ..

สมคิด บางโม. (2538). *หลักการจัดการ*. กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์.

สมนึก ภัททิยธนี. (2551). *การวัดผลการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กาฬสินธุ์: ประสานการพิมพ์.

สุมน อมรวิวัฒน์. (2541). *การสอนโดยสร้างศรัทธาละโยนิโสมนสิการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียร์สโตร์.

สวาท ภูคำแสน. (2539). *แนวคิดเกี่ยวกับการนำแนวทางพระศาสนามาใช้ในการเรียนการสอน ในหัวใจของการศึกษา ศาสนาต้องเป็นรากฐาน.* กรุงเทพฯ: กรมสามัญศึกษา.

สาโรช บัวศรี. (2544). *ปรัชญาการศึกษาสำหรับประเทศไทย : จุดบรรจบระหว่างพระพุทธศาสนากับประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1. (2566). *แผนการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการศึกษา Best Practice UBON 1 : 2023 Model*. อุบลราชธานี: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545.* กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

_____. (2546). *การเสวนาทางวิชาการ เรื่อง กระบวนการเสริมสร้างจริยธรรม : บูรณาการระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน.* กรุงเทพฯ: สกศ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักวิชาการและพัฒนาคุณภาพการศึกษา. (2550). *แนวทางการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579*. กรุงเทพฯ: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2539). *หัวใจของการศึกษา ศาสนาต้องเป็นรากฐาน*. กรุงเทพฯ: กรมสามัญศึกษา.

อำภา บุญช่วย. (2537). *การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

อุทัย หิรัญโต. (2531). *หลักการบริหารงานบุคคล* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

Armstrong, Michael. (1995). *a Handbook of Personnel Management Practice*. London : Kogan.

Cascio, Wayne F. (1992). *Managing Human Resources Productivity, Quality of Work Life,Profits* (3rd ed.). Singapore: McGraw hill Book.

Mondy, W.R. & Noe, R.M. (1990). *Human Resource Management*. Boston: Allyn & Bacon.

2. ดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์และ/หรือสารนิพนธ์

เกษร สุ่มมาตย์ และ วิมลพร สุวรรณแสนทวี. (2566). *แนวทางการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

จิรวดี ชุติพงศ์. (2562). *แนวทางการบริหารงานของโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์. (2557). *ผลของการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บดินทร์ ธรรมสังวาลย์. (2553). *การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพโรงเรียนวิถีพุทธ.* วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ปฏิคม พงษ์ประเสริฐ. (2550). *การศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมและการบริการในโรงเรียนเทศบาลสังกัดเทศบาลเมืองนครนายก*. สารนิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระณรงค์เดช อธิมุตฺโต (เดชาดิลก). (2560). *รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปลัดประดิสิษฐ์ ฐิตาโภ (ประคองสาย). (2557). *การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสิริสัมพันธ์ ดำนุ่น. (2564). *การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกฺโก (โพธิ์เงิน). (2557). *ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอธิการธวัชชัย คมฺภีรโต (แสงโสภณ). (2562). *พุทธวิธีการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธา โพธิ์มะฮาด. (2548). *สภาพและปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุรุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

มณกาญจน์ ทองใย. (2549). *การพัฒนารูปแบบการบริหารโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.

รัชนี ศรีทับทิม. (2562). *การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง)*. การค้นคว้าอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วชิระ ดวงมาตย์พล. (2557). *การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำแบบเหนือชั้นของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดองค์กรบริหารส่วนจังหวัด*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

วรรณภา สังวิบุตร. (2565). *แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของโรงเรียนโคกล่ามพิทยาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ศิลป์ชัย อ่วงตระกูล. (2553). *การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาพิเศษแบบเรียนร่วม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต 4*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

สวัสดิ์ เพชรบูรณ์. (2550). *การพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดสังเวช สังกัดส านักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาหลักสูตรและการสอน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุดจิตร์ ไทรนิ่มนวล. (2553). *การบริหารจัดการของโรงเรียนดีเด่น ด้านคุณธรรม จริยธรรมตามโครงการต้นแบบโรงเรียนวิถีพุทธ : กรณีศึกษาโรงเรียนสุวรรณสุทธารามวิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุวิมล โขมโนทัย. (2560). *การร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาบริหารรัฐกิจ, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

3. สิ่งพิมพ์ต่อเนื่อง

3.1 บทความในวารสาร

พนม พงษ์ไพบูลย์. (2539). เงื่อนไข 10 ประการ เพื่อพัฒนาห้องสมุดโรงเรียน. *บรรณาศาสตร์*, *11*(1), 9-14.

พะนอม แก้วกำเนิด. (2539). แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น. *สารพัฒนาหลักสูตร*. *9*(1), 102-104

รัฐสภา พงษ์ภิญโญ. (2563). แนวคิด ทฤษฎี และแนวทางปฏิบัติ. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 7*(2), 231.

Krejcie, R.V., & D.W. Morgan. (1970). "Determining Sample Size for Research Activities". *Educational and Psychological Measurement*, *30*(3), 607-610.

3.2 สิ่งพิมพ์อื่นๆ

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์. (2545). *การบริหารงานวิชาการ*. ปัตตานี : ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตป์ตตานี.

พิณสุดา สิริธรังศรี. (2556, 26 กุมภาพันธ์). *รายงานการวิจัยและพัฒนา เรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน,* เสนอต่อสภาการศึกษา ณ ห้องประชุม 3-1 มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ กรุงเทพมหานคร.

วิชัย วงษใหญ่. (2548). *โรงเรียนวิถีพุทธ* : คำบรรยายพิเศษ ณ ห้องประชุมชั้น 4 อาคาร 9 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (อัดสำเนา).

4. เอกสารสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์

ประเวศ วะสี. (2553). *การพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ*. สืบค้นเมื่อ 8 ตุลาคม 2565, จาก http://www.budpage.com/ba90.sh

ไพรัช สู่แสนสุข และ บรรเจอดพร สู่แสนสุข. (2556). *สู่เส้นทางโรงเรียนวิถีพุทธ*. สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2565 จาก htty://www.moe.go.th/mian2/article/article_banjerdporn/school_bud.htm.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). *อัตลักษณ์ 29 ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ปีที่ 9*. สืบค้นเมื่อ 12 ตุลาคม 2565, จาก http://www.vitheebuddha.com/main.php?url=about&code=result.

5. การสัมภาษณ์

กชมล อยู่สุข. (2566, 1 พฤศจิกายน). โรงเรียนบ้านยางสักกระโพหลุ่ม ตำบลยางสักกระโพหลุ่ม อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี “แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1”. สัมภาษณ์.

กมลทิพย์ ดอกอินทร์. (2566, 8 พฤศจิกายน). โรงเรียนชุมชนบ้านหนองขุ่น 212 หมู่ที่ 11 ถนนชยางกูร บ้านหนองขุ่น ตำบลยางโยภาพ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี “แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1”. สัมภาษณ์.

ขจรศักดิ์ ปทุมพันธ์. (2566, 10 พฤศจิกายน). โรงเรียนบ้านตำแย หมู่ที่ 11 บ้านตำแย ตำบลม่วงสามสิบ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี “แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1”. สัมภาษณ์.

ณัฐพล แวงสุข. (2566, 11 พฤศจิกายน). โรงเรียนบ้านหนองหลัก ตำบลเหล่าบก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี “แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1”. สัมภาษณ์.

ทวีศักดิ์ สะใบ. (2566, 11 พฤศจิกายน). โรงเรียนบ้านหนองหลัก ตำบลเหล่าบก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี “แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1”. สัมภาษณ์.

ทศพล บุดดาซุย. (2566, 1 พฤศจิกายน). โรงเรียนบ้านยางสักกระโพหลุ่ม ตำบลยางสักกระโพหลุ่ม อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี “แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1”. สัมภาษณ์.

ธีระชัย โสมเกตรินทร์. (2566, 12 พฤศจิกายน). โรงเรียนบ้านนาดีทุ่งเจริญ ตำบลยางสักกระโพหลุ่ม อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี “แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1”. สัมภาษณ์.

วีระยา ภูรุ่งเรือง. (2566, 10 พฤศจิกายน). โรงเรียนบ้านตำแย หมู่ที่ 11 บ้านตำแย ตำบลม่วงสามสิบ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี “แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1”. สัมภาษณ์.

ศิริศักดิ์ อิ่มใจ. (2566, 12 พฤศจิกายน). โรงเรียนบ้านนาดีทุ่งเจริญ ตำบลยางสักกระโพหลุ่ม อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี “แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1”. สัมภาษณ์.

เศรษฐภูมิ สายสมาน. (2566, 8 พฤศจิกายน). โรงเรียนชุมชนบ้านหนองขุ่น 212 หมู่ที่ 11 ถนนชยางกูร บ้านหนองขุ่น ตำบลยางโยภาพ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี “แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1”. สัมภาษณ์.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

1) พระครูชัยรัตนากร,ดร.

- ตำแหน่ง ผู้รับผิดชอบหลักสูตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
- วุฒิการศึกษา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

2) รศ.ดร.สุเทพ เมยไธสง

- ตำแหน่ง ผู้รับผิดชอบหลักสูตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
- วุฒิการศึกษา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

3) นายวัฒน์ ศรีคำพันธ์

- ตำแหน่ง ผู้อำนวยการชำนาญการพิเศษ โรงเรียนปทุมวิทยากร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1
- วุฒิการศึกษา ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ศษ.ม.) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตร้อยเอ็ด โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๙๙๑ **วันที่** ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย (IOC)

เรียน พระครูชัยรัตนากร, ดร.

ด้วย นางจุฑารัตน์ แผ้วไธสง เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๒๐๗๔๐๔๓๑๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง "แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๑ (MANAGEMENT GUIDELINES FOR LEADING BUDDHIST SCHOOL UNDER UBON RATCHATHANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 1)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี วิทยาเขตร้อยเอ็ด

(พระครูชัยรัตนากร, ดร.)
๑๑ มี.ค. ๖๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตร้อยเอ็ด โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๗๗๗ **วันที่** ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย (IOC)

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ เมยไธสง

ด้วย นางจุฑารัตน์ แผ้วไธสง เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๒๐๗๔๐๔๓๑๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง "แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๑ (MANAGEMENT GUIDELINES FOR LEADING BUDDHIST SCHOOL UNDER UBON RATCHATHANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 1)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี วิทยาเขตร้อยเอ็ด

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

(รศ.ดร. สุเทพ เมยไธสง)

ตัวอย่างเครื่องมือ

089 424 8591

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลสาน อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

โรงเรียนปทุมวิทยากร
รับที่ 2 พ.ค. 66
เวลา 11.01 น.
☑ เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียน
☐ เรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน
☑ ฝ่ายบุคลากร
☐ ฝ่ายบริหารทั่วไป
☐ ฝ่ายงบประมาณและการเงิน
☐ ฝ่ายวิชาการ
☐ เพื่อโปรดทราบ
☑ เพื่อโปรดพิจารณา
(ลงชื่อ) วิภา

ที่ อว ๗๙๑๗/๐๑๗๘

๒๐ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)

เจริญพร นายวัฒน์ วงศ์คำพันธ์

ด้วย นางจุฑารัตน์ แผ้วไธสง เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๒๐๗๔๐๔๓๑๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง "แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๑ (MANAGEMENT GUIDELINES FOR LEADING BUDDHIST SCHOOL UNDER UBON RATCHATHANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 1)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

(นายปราณี สานนท์)
รองผู้อำนวยการโรงเรียนปทุมวิทยากร
๒ พ.ค. 66

(นายวัฒน์ วงศ์คำพันธ์)
ผู้อำนวยการโรงเรียนปทุมวิทยากร
2/พ.ค./66

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา ๐๘-๙๔๒๔-๘๕๙๑

ภาคผนวก ค

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

1) นายธีระชัย โสมเกตรินทร์

- ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนนาดีทุ่งเจริญ

2) นายทวีศักดิ์ สะใบ

- ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองหลัก

3) นางกชมล อยู่สุข

- ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านยางสักกะโพหลุ่ม

4) นางกมลทิพย์ ดอกอินทร์

- ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนบ้านหนองขุ่น

5) นายขจรศักดิ์ ปทุมพันธ์

- ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านตำแย

6) นายศิริศักดิ์ อิ่มใจ

- ตำแหน่งครูโรงเรียนนาดีทุ่งเจริญ

7) นายณัฐพล แวงสุข

- ตำแหน่งครูโรงเรียนบ้านหนองหลัก

8) นายทศพล บุดดาซุย

- ตำแหน่งครูโรงเรียนบ้านยางสักกะโพหลุ่ม

9) นายเศรษฐภูมิ สายสมาน

- ตำแหน่งครูโรงเรียนชุมชนบ้านหนองขุ่น

10) นางวีระยา ภูรุ่งเรือง

- ตำแหน่งครูโรงเรียนบ้านตำแย

หนังสือผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๐๔๓๘๗.๒๓๖/๓๕๓

โรงเรียนบ้านนาดีทุ่งเจริญ
ต.ยางสักกระโพหลุ่ม อ.ม่วงสามสิบ
จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๓๔๐

๖ ตุลาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ตอบรับการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์วิทยานิพนธ์

นมัสการ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ตามที่ นางสาวจุฑารัตน์ แผ้วไธสง เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๒๐๗๔๐๔๓๓๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง "แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๓" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตอบรับการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์วิทยานิพนธ์

บัดนี้ทางโรงเรียนบ้านนาดีทุ่งเจริญ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๓ รับทราบโดยทั่วกันแล้ว จึงขอส่งหนังสือฉบับนี้เพื่อเป็นหลักฐานในการตอบรับการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตอบรับการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์วิทยานิพนธ์

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดทราบ

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(นายธีระชัย โสมเกษตรินทร์)
ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาดีทุ่งเจริญ

โรงเรียนบ้านนาดีทุ่งเจริญ
โทร ๐๘๙-๔๔๙๗๖๘๒,๐๖๕-๒๗๔๔๗๓๓,๐๙๓-๓๒๙๖๒๓๔

โรงเรียนบ้านหนองหลัก
เลขรับ 963
วันที่ 7 ก.ย. 2566
เวลา 10.00 น.

ที่ อว ๗๘๑๗/๒๕๖๖

๗ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน นายทวีศักดิ์ สะใบ

ด้วย นางสุชาวัลย์ แต้วไธสง เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๒๐๗๔๐๔๓๑๐๐๗ นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง "แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๓ (MANAGEMENT GUIDELINES FOR LEADING BUDDHIST SCHOOL UNDER UBON RATCHATHANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 3)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านได้โปรดให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อไปท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

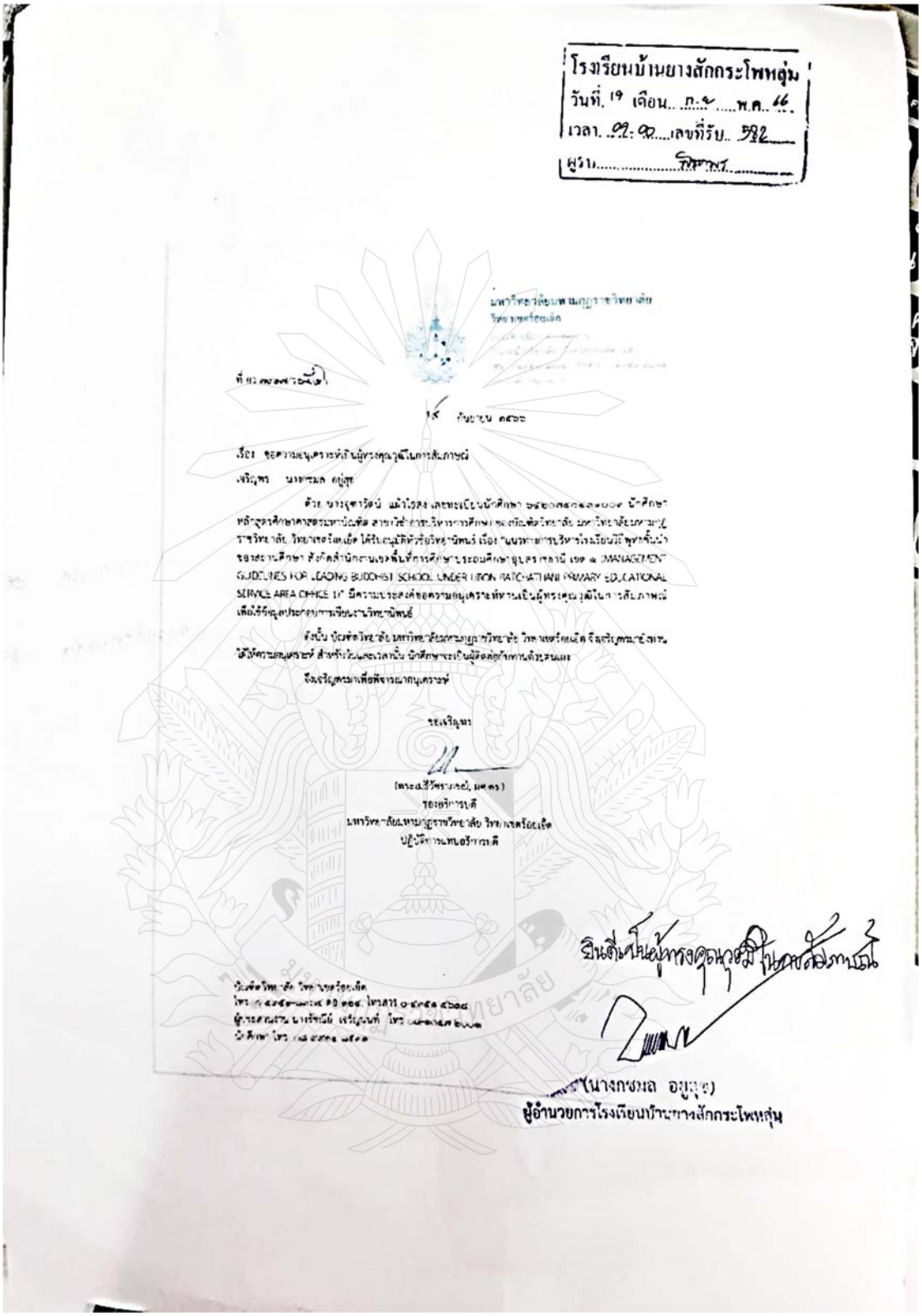
ขอเรียนมา

(พระมหาวีรชาตรณ์ ยศคร.)
รองอธิการบดี
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

เรียน ผอ.รร.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ขอความอนุเคราะห์ผู้อำนวยการโรงเรียนในการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์นักศึกษา
- เพื่อโปรดทราบ

6 ก.ย. 2566

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๒๒๑, ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๕
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘๑-๐๔๗-๓๐๐๓
นักศึกษา โทร. ๐๘ ๗๒๙๙ ๘๕๓๑

โรงเรียนบ้านยางสักกระโพหลุ่ม
วันที่ 19 เดือน ก.ย. พ.ศ. 66
เวลา 09:00 เลขที่รับ 582
ผู้รับ วิภาพร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ที่ อว ๗๗๗๒(๒๗)

๑๕ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เรียน นางพรมล อยู่สุข

ด้วย นางสุชาวิดา แม้นไธสง เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๐๓๙๔๑๑๐๐๙ นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง "แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๑ (MANAGEMENT GUIDELINES FOR LEADING BUDDHIST SCHOOL UNDER UBON RATCHATHANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 1)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ ได้โปรดให้ความอนุเคราะห์ สำหรับในเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกำหนดวันและเวลา

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(พระมหาวีรพรต ปภงฺกโร, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐ ๔๓๕๑-๓๓๔ ต่อ ๑๐๐๔ โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๐๔
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๑๔๔-๒๐๐๒
นักศึกษา โทร ๐๘-๔๓๐๔-๑๕๐๑

รับสำเนาโปรดทราบและดำเนินการต่อไปด้วย

(นางกชมล อยู่สุข)
ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านยางสักกระโพหลุ่ม

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลียงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๕๖

๑๙ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

เจริญพร นายขจรศักดิ์ ปทุมพันธ์

ด้วย นางจุฑารัตน์ แผ้วไธสง เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๒๐๗๔๐๔๓๑๐๐๓ นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง "แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๑ (MANAGEMENT GUIDELINES FOR LEADING BUDDHIST SCHOOL UNDER UBON RATCHATHANI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 1)" มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เพื่อใช้ข้อมูลประกอบการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระเมธีวัชราภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘ ๙๙๒๔ ๘๕๙๑

ภาคผนวก ง

ภาพกิจกรรมการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

สัมภาษณ์ท่านกชมล อยู่สุข ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านยางสักกะโพหลุ่ม
ณ วันที่ 1 พฤศจิกายน 2566 โรงเรียนบ้านยางสักกะโพหลุ่ม

สัมภาษณ์ท่านผอ.ทวีศักดิ์ สะใบ ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนบ้านหนองหลัก
ณ วันที่ 11 พฤศจิกายน 2566 โรงเรียนปทุมวิทยากร

ภาคผนวก จ
เครื่องมือเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

คำชี้แจง

1 . แบบสอบถามชุดนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

2 . แบบสอบถามมีทั้งหมด 3 ตอน

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นตรวจสอบรายการ (Check List) ประกอบด้วย สถานภาพ เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และ ขนาดโรงเรียน

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้ 1. ด้านกายภาพ 2. ด้านกิจกรรมวันพระ 3. ด้านการเรียนการสอน 4. ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู และผู้บริหาร 5. ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ

3. แบบสอบถามฉบับนี้ จะใช้สำหรับเก็บข้อมูลตามทัศนะของท่าน โดยผู้ศึกษาจะนำข้อมูลไปวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อแนวทางการดำเนินงานสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

4. กรุณาตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริง ผู้ศึกษาจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับและนำเสนอเป็นภาพรวมเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อสถานภาพใดๆ ของท่านจึงใคร่ขอความร่วมมือจากท่าน ได้กรุณาตอบแบบสอบถามชุดนี้ให้ครบถ้วน

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามในครั้งนี้และขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

สแกน QR Code แบบสอบถามได้ที่นี่

จุฑารัตน์ แผ้วไธสง
นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด พุทธศักราช 2566

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ หน้าข้อความให้สมบูรณ์ที่ตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่าน ดังต่อไปนี้

1. สถานภาพ

☐ ผู้บริหาร

☐ ครูผู้สอน

2. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

3. วุฒิการศึกษา

☐ ปริญญาตรี

☐ ปริญญาโท

☐ สูงกว่าระดับปริญญาโท

4. ประสบการณ์การทำงาน

☐ น้อยกว่า 10 ปี

☐ 10 – 20 ปี

☐ 21 – ปีขึ้นไป

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ☐ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านที่สุดเพียงข้อเดียว โดยมีหลักเกณฑ์การพิจารนาดั้งนี้

5 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มากที่สุด
4 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ มาก
3 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ ปานกลาง
2 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ น้อย
1 หมายถึง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ น้อยมาก

แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา	ระดับการปฏิบัติ				
	5	4	3	2	1
ด้านกายภาพ					
1. โรงเรียนมีการจัดทำป้ายโรงเรียนวิถีพุทธติดไว้หน้าบริเวณโรงเรียนเด่นชัด					
2. โรงเรียนมีการจัดสร้างศาลาพระพุทธรูปหรือหอพระประจำโรงเรียนที่เห็นได้เด่นชัด เหมาะสมชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ					
3. โรงเรียนมีการรับผิดชอบดูแลรักษาความสะอาด ของสถานที่บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน ให้มีความสะอาดเรียบร้อย มีระเบียบอยู่เสมอ					
4. โรงเรียนมีการจัดโต๊ะหมู่บูชา หรือมุมที่จะระลึกถึงพระรัตนตรัยในห้องเรียนและห้องพิเศษต่าง ๆ					
5. โรงเรียนมีการจัดตกแต่งห้องเรียนที่เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติที่เอื้อต่อเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ในทุกระดับชั้น					
6. โรงเรียนมีการจัดบรรยากาศภายในโรงเรียนให้เป็นธรรมชาติ มีการดูแลตกแต่งสถานที่ให้ร่มรื่น สวยงาม					
7. โรงเรียนมีการจัดทำป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม ป้ายคำขวัญเชิญชวนให้ทำความดี ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับการปลูกฝังคุณธรรม					

แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา	ระดับการปฏิบัติ				
	5	4	3	2	1
8. โรงเรียนมีการใช้เสียงตามสายเปิดเพลงสอดแทรกคุณธรรม และบทความด้านพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริม สมาธิ และประเทืองปัญญาแก่ทุกคนที่ได้ยิน					
9. โรงเรียนมีการจัดลานพระพุทธศาสนาหรือลานธรรมไว้ในบริเวณโรงเรียน					
10. โรงเรียนมีการจัดสภาพห้องเรียนได้อย่างเพียงพอและเหมาะสมแก่นักเรียน					
11. โรงเรียนมีการจัดเตรียมสถานที่เพื่อทำกิจกรรมกีฬาและการอบรมด้านนคุณธรรมเป็นสัดส่วน มีความเหมาะสม					
12. โรงเรียนมีการควบคุมดูแลเกี่ยวกับเสียงไม่ให้ ดังอึกทึก หรือเปิดเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา					
13. โรงเรียนมีการจัดบริเวณโรงเรียนให้ปลอดจากสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาทั้งปวง					
ด้านกิจกรรมประจำวันพระ					
1. โรงเรียนกำหนดการแต่งกายของครูและนักเรียนเพื่อส่งเสริมวิถีพุทธ เช่นวันธรรมสวนะ(วันพระ) สวมชุดขาวมาโรงเรียน เป็นต้น					
2. โรงเรียนจัดกิจกรรมสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์หรือทำบุญตักบาตรในวันสำคัญ					
3. โรงเรียนมีการส่งเสริมให้นักเรียน ครู รับประทานอาหารมังสวิรัติในมื้อกลางวัน					
4. โรงเรียนมีการสวดมนต์แปลในตอนเช้า หรือในกิจกรรมของโรงเรียน					
5. โรงเรียนจัดกิจกรรมสวดมนต์ไหว้ พระก่อนเข้าเรียนทุกวันประจำวัน					
6. โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมเข้าวัดในวันพระ หรือวันสำคัญทางศาสนา					
ด้านการเรียนการสอน					

แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา	ระดับการปฏิบัติ				
	5	4	3	2	1
1. โรงเรียนมีการฝึกปฏิบัติธรรมเจริญปัญญา ทั้งครู นักเรียน และบุคลากรภายในโรงเรียน					
2. โรงเรียนดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการทุกกลุ่มสาระในวันสำคัญทางพุทธศาสนา					
3. โรงเรียนจัดให้ครูพานักเรียนทำโครงงานคุณธรรม หรือกิจกรรมจิตอาสา					
4. โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้งโดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้					
5. โรงเรียนให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยเดือนละ 1					
6. โรงเรียนจัดการเรียนการสอนที่นำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน					
7. โรงเรียนจัดการเรียนการสอน โดยบูรณาการหรือสอดแทรกพุทธธรรมตามหลักไตรสิกขา					
8. โรงเรียนจัดทำแผนพัฒนาด้านการเรียนการสอนตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ					
ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร และนักเรียน					
1. โรงเรียนส่งเสริมให้ครู นักเรียนมีวิถีชีวิตที่ สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิกอบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี					
2. ครู และนักเรียนในโรงเรียน ทักทายกัน ด้วยการไหว้ มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจต่อกัน					
3. โรงเรียนส่งเสริมกิจกรรมการรับประทานอาหารไม่ดัง ไม่หก ไม่เหลือ และมีการพิจารณาอาหารก่อน					
4. โรงเรียนส่งเสริมกิจกรรมการประหยัด ออม ถนอมใช้เงินและสิ่งของ อย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นนิสัย					

แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา	ระดับการปฏิบัติ				
	5	4	3	2	1
5. โรงเรียนจัดกิจกรรมให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมในชีวิตประจำวันที่มีนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก					
6. ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีความกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน					
7. สถานศึกษาติดตามพฤติกรรมของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ					
8. โรงเรียนสนับสนุนให้บุคลากร นักเรียนและผู้บริหารเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา					
ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ					
1. โรงเรียนไม่มีอาหารที่ไม่มีประโยชน์ขายในโรงเรียนและโรงอาหาร					
2. โรงเรียนกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันโดยเข้าใจในเหตุผล และประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน					
3. โรงเรียนชื่นชมคุณความดีนักเรียน หน้าเสาธงทุกวัน					
4. ผู้บริหารมีการกำกับดูแล ส่งเสริมให้บุคลากรประพฤติปฏิบัติตามกฎ ระเบียบและข้อบังคับที่กำหนดขึ้น					
5. โรงเรียนจัดกิจกรรมที่สะท้อนความรู้สึก เช่นความรู้สึกที่ได้ทำความดี ในคาบโฮมรูม					
6. โรงเรียนจัดให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียนมีสมุดบันทึกความดี และยกย่องผู้ปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ					
7. โรงเรียนมีการบริหารจิต เจริญปัญญาก่อนการประชุมทั้งคณะครู นักเรียน และบุคลากรภายในสถานศึกษาทุกครั้ง					
8. โรงเรียนนิมนต์พระ และเชิญวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนามาให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ					
9. โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครู นักเรียนและบุคลากรของโรงเรียนได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นและปฏิบัติงานจนประสบผลสำเร็จร่วมกันโดยใช้หลักธรรม					

แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา	ระดับการปฏิบัติ				
	5	4	3	2	1
10. โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครูและบุคลากรของโรงเรียนได้มีโอกาสพัฒนาตน ด้านคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง					
11. โรงเรียนการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมมารยาทชาวพุทธ การมีสัมมาคารวะ การอ่อนน้อมถ่อมตน					
12. โรงเรียนมีผู้บริหารและครูเป็นต้นแบบที่ดี มีความศรัทธาในหลักธรรมพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และเป็นผู้นำในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำความดี					
13. โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครูและบุคลากรของโรงเรียนได้มีโอกาสพัฒนาตน ด้านคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง					
14. โรงเรียนจัดกิจกรรมทำสมาธิในรูปแบบต่างๆ					
15. โรงเรียนจัดกิจกรรมรับศีล หรือทบทวนศีลทุกวันในรูปแบบต่างๆ					

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสอบถาม ผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำเกี่ยวกับแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 แบ่งเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านกายภาพ
2. ด้านกิจกรรมประจำวันพระ
3. ด้านการเรียนการสอน
4. ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร
5. ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล สัมภาษณ์ครั้งนี้เป็นอย่างดีจึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จุฑารัตน์ แผ้วไธสง
นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล..... อายุ.....ปี

เพศ..... ตำแหน่ง.....

ระดับการศึกษา.....

ประสบการณ์ในการทำงาน.....

สัมภาษณ์เมื่อวันที่..... เดือน .....พ.ศ. ..... ตั้งแต่เวลา.....น. ถึง..... น.

สถานที่ที่ให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้

คำชี้แจง : โปรดให้ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 ต่อไปนี้ว่าควรมีแนวทางการดำเนินงานอย่างไร

1. การดำเนินงาน “ด้านกายภาพ”

.....

.....

.....

2. การดำเนินงาน “ด้านกิจกรรมประจำวันพระ”

.....

.....

.....

3. การดำเนินงาน “ด้านการเรียนการสอน”

.....

.....

.....

4. การดำเนินงาน “ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู ผู้บริหาร ”

.....

.....

.....

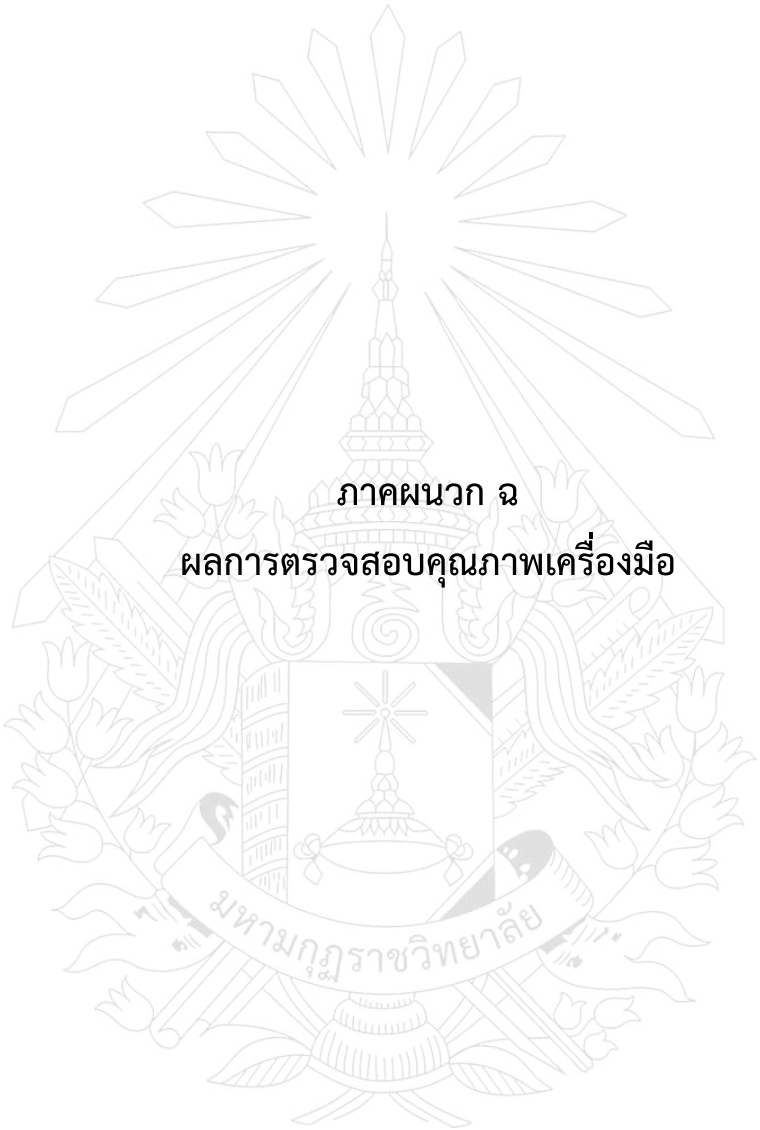
5. การดำเนินงาน “ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ”

.....

.....

.....

ภาคผนวก ฉ
ผลการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ตารางวิเคราะห์ความสอดคล้องทางเนื้อหาของแบบสอบถามเพื่อการวิจัย (IOC)

แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถาม แนวทางการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 โดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง (IOC : Item-objective Congruence Index) มีเกณฑ์ ดังนี้

+1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามหรือข้อความนั้นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

0 หมายถึง ไม่แน่ใจ

- 1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นหรือข้อความนั้น ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถาม

ข้อ	ประเด็นคำถาม	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ			ΣR	IOC	เทียบกับเกณฑ์
		1	2	3			
ด้านกายภาพ							
1.	โรงเรียนมีการจัดทำป้ายโรงเรียนวิถีพุทธติดไว้หน้าบริเวณโรงเรียนเด่นชัด	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
2.	โรงเรียนมีการจัดสร้างศาลาพระพุทธรูปหรือหอพระประจำโรงเรียนที่เห็นได้เด่นชัด เหมาะสมชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
3.	โรงเรียนมีการรับผิดชอบดูแลรักษาความสะอาด ของสถานที่บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน ให้มีความสะอาด เรียบร้อย มีระเบียบอยู่เสมอ	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
4.	โรงเรียนมีการจัดโต๊ะหมู่บูชา หรือมุมที่จะระลึกถึงพระรัตนตรัยในห้องเรียนและห้องพิเศษต่าง ๆ	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
5.	โรงเรียนมีการจัดตกแต่งห้องเรียนที่เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติที่เอื้อต่อเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ในทุกระดับชั้น	+1	0	+1	2	0.67	ใช้ได้

ข้อ	ประเด็นคำถาม	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ			ΣR	IOC	เทียบกับเกณฑ์
		1	2	3			
6.	โรงเรียนมีการจัดบรรยากาศภายในโรงเรียนให้เป็นธรรมชาติ มีการดูแลตกแต่งสถานที่ให้ร่มรื่น สวยงาม	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
7.	โรงเรียนมีการจัดทำป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม ป้ายคำขวัญ เชิญชวนให้ทำความดี ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับการปลูกฝังคุณธรรม	0	+1	+1	2	0.67	ใช้ได้
8.	โรงเรียนมีการใช้เสียงตามสายเปิดเพลงสอดแทรกคุณธรรม และบทความด้านพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริม สมาธิ และประเทืองปัญญาแก่ทุกคนที่ได้ยิน	+1	+1	0	2	0.67	ใช้ได้
9.	โรงเรียนมีการจัดลานพระพุทธศาสนาหรือลานธรรมไว้ในบริเวณโรงเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
10.	โรงเรียนมีการจัดสภาพห้องเรียนได้อย่างเพียงพอและเหมาะสมแก่นักเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
11.	โรงเรียนมีการจัดเตรียมสถานที่เพื่อทำกิจกรรมกีฬาและการอบรมด้านนคุณธรรมเป็นสัดส่วน มีความเหมาะสม	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
12.	โรงเรียนมีการควบคุมดูแลเกี่ยวกับเสียงไม่ให้ ดังอึกทึก หรือเปิดเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
13.	โรงเรียนมีการจัดบริเวณโรงเรียนให้ปลอดจากสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาทั้งปวง	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
ด้านกิจกรรมประจำวันพระ							
14.	โรงเรียนกำหนดการแต่งกายของครูและนักเรียนเพื่อส่งเสริมวิถีพุทธ เช่นวันธรรม	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้

ข้อ	ประเด็นคำถาม	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ			ΣR	IOC	เทียบกับเกณฑ์
		1	2	3			
	สวนะ(วันพระ) สวมชุดขาวมาโรงเรียน เป็นต้น						
15.	โรงเรียนจัดกิจกรรมสวดมนต์ ฟังธรรมประจำสัปดาห์ หรือทำบุญตักบาตรในวันสำคัญ	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
16.	โรงเรียนมีการส่งเสริมให้นักเรียน ครู รับประทานอาหารมังสวิรัติในมื้อกลางวัน	0	+1	+1	2	0.67	ใช้ได้
17.	โรงเรียนมีการสวดมนต์แปลในตอนเช้า หรือในกิจกรรมของโรงเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
18.	โรงเรียนจัดกิจกรรมสวดมนต์ไหว้ พระก่อนเข้าเรียนทุกวันประจำวัน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
19.	โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมเข้าวัดในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนา	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
ด้านการเรียนการสอน							
20.	โรงเรียนมีการฝึกปฏิบัติธรรมเจริญปัญญาทั้งครู นักเรียนและบุคลากรภายในโรงเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
21.	โรงเรียนดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการทุกกลุ่มสาระในวันสำคัญทางพุทธศาสนา	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
22.	โรงเรียนจัดให้ครูพานักเรียนทำโครงงานคุณธรรม หรือกิจกรรมจิตอาสา	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
23.	โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ 1 ครั้งโดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
24.	โรงเรียนให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยเดือนละ 1	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้

ข้อ	ประเด็นคำถาม	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ			ΣR	IOC	เทียบกับเกณฑ์
		1	2	3			
25.	โรงเรียนจัดการเรียนการสอนที่นำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
26.	โรงเรียนจัดการเรียนการสอน โดยบูรณาการหรือสอดแทรกพุทธธรรมตามหลักไตรสิกขา	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
27.	โรงเรียนจัดทำแผนพัฒนาด้านการเรียนการสอนตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
ด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร และนักเรียน							
28.	โรงเรียนส่งเสริมให้ครู นักเรียนมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
29.	ครู และนักเรียนในโรงเรียน ทักทายกัน ด้วยการไหว้ มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจต่อกัน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
30..	โรงเรียนส่งเสริมกิจกรรมการรับประทานอาหารไม่ดัง ไม่หก ไม่เหลือ และมีการพิจารณาอาหารก่อน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
31.	โรงเรียนส่งเสริมกิจกรรมการประหยัด ออมถนอมใช้เงิน และสิ่งของ อย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นนิสัย	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
32	โรงเรียนจัดกิจกรรมให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมในชีวิตประจำวันที่มีนิสัยใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้

ข้อ	ประเด็นคำถาม	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ			ΣR	IOC	เทียบกับเกณฑ์
		1	2	3			
33.	ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรมีความกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
34.	สถานศึกษาติดตามพฤติกรรมของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ	0	+1	+1	2	0.67	ใช้ได้
35.	โรงเรียนสนับสนุนให้บุคลากร นักเรียนและผู้บริหารเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ							
36.	โรงเรียนไม่มีอาหารที่ไม่มีประโยชน์ขายในโรงเรียนและโรงอาหาร	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
37.	โรงเรียนกำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันโดยเข้าใจในเหตุผล และประโยชน์ที่มีต่อการอยู่ร่วมกัน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
38.	โรงเรียนชื่นชมคุณความดีนักเรียน หน้าเสาธงทุกวัน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
39.	ผู้บริหารมีการกำกับดูแล ส่งเสริมให้บุคลากรประพฤติปฏิบัติตามกฎ ระเบียบและข้อบังคับที่กำหนดขึ้น	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
40.	โรงเรียนจัดกิจกรรมที่สะท้อนความรู้สึก เช่น ความรู้สึกที่ได้ทำความดี ในคาบโฮมรูม	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
41.	โรงเรียนจัดให้ครู ผู้บริหาร และนักเรียนมีสมุดบันทึกความดี และยกย่องผู้ปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
42.	โรงเรียนมีการบริหารจิต เจริญปัญญาก่อนการประชุม ทั้งคณะครู นักเรียน และบุคลากรภายในสถานศึกษาทุกครั้ง	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้

ข้อ	ประเด็นคำถาม	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ			ΣR	IOC	เทียบกับเกณฑ์
		1	2	3			
43.	โรงเรียนนิมนต์พระ และเชิญวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนามาให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
44.	โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครู นักเรียนและบุคลากรของโรงเรียนได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นและปฏิบัติงานจนประสบผลสำเร็จร่วมกันโดยใช้หลักธรรม	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
45.	โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครูและบุคลากรของโรงเรียนได้มีโอกาสพัฒนาตน ด้านคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
46.	โรงเรียนการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมมารยาทชาวพุทธ การมีสัมมาคารวะ การอ่อนน้อมถ่อมตน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
47.	โรงเรียนมีผู้บริหารและครูเป็นต้นแบบที่ดี มีความศรัทธาในหลักธรรมพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และเป็นผู้นำในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำความดี	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
48.	โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะครูและบุคลากรของโรงเรียนได้มีโอกาสพัฒนาตน ด้านคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
49.	โรงเรียนจัดกิจกรรมทำสมาธิในรูปแบบต่างๆ	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
50.	โรงเรียนจัดกิจกรรมรับศีล หรือทบทวนศีลทุกวันในรูปแบบต่างๆ	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้

สูตร $\sum R = \frac{IOC}{N}$

IOC แทน ค่าดัชนีความสอดคล้อง

N แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

<u>หมายเหตุ</u>: ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 – 1.00 คัดเลือกไว้ใช้ได้

ข้อคำถามที่มีค่า IOC ต่ำกว่า 0.50 ควรพิจารณาปรับปรุงหรือตัดทิ้ง

สรุปค่า IOC เท่ากับ 0.67-1.00

ค่าความเชื่อมั่น (Reliability)

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	30	100.0
	Excluded[a]	0	.0
	Total	30	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
0.98	50

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
a1	174.1333	929.499	.710	.985
a2	174.0000	921.862	.759	.985
a3	174.1000	915.472	.795	.985
a4	174.1333	921.154	.757	.985

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
a5	174.0000	926.483	.750	.985
a6	173.9333	921.237	.790	.985
a7	174.1000	918.990	.729	.985
a8	174.1667	920.420	.771	.985
a9	174.0667	923.995	.745	.985
a10	174.2000	923.062	.718	.985
a11	174.0667	915.099	.844	.985
a12	173.9000	921.886	.744	.985
a13	174.0333	916.723	.816	.985
b14	174.1000	928.231	.614	.985
b15	174.1333	923.085	.808	.985
b16	174.1333	915.775	.755	.985
b17	173.9667	919.275	.778	.985
b18	174.0667	921.306	.759	.985
b19	174.0333	918.654	.778	.985
c20	174.3333	916.161	.834	.985
c21	174.1333	920.326	.819	.985
c22	174.1667	921.040	.802	.985
c23	174.2000	918.234	.777	.985
c24	174.2000	921.062	.759	.985
c25	174.1667	925.385	.708	.985
c26	174.0333	923.068	.691	.985
c27	174.0667	931.857	.613	.985
d28	174.0667	920.892	.813	.985
d29	174.1333	917.430	.834	.985
d30	174.2000	924.303	.732	.985
d31	174.1000	919.334	.757	.985

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
d32	174.0667	928.133	.655	.985
d33	174.2333	922.875	.724	.985
d34	174.2000	917.476	.724	.985
d35	174.2667	922.892	.769	.985
e36	174.1000	921.197	.758	.985
e37	174.1667	921.178	.718	.985
e38	174.2667	922.133	.742	.985
e39	174.1667	920.764	.665	.985
e40	174.0000	916.621	.824	.985
e41	174.1000	915.610	.793	.985
e42	174.0667	921.513	.799	.985
e43	174.1667	924.075	.697	.985
e44	174.1333	928.395	.579	.985
e45	174.1000	928.093	.747	.985
e46	174.2667	924.409	.736	.985
e47	174.1000	915.955	.786	.985
e48	174.0667	929.168	.675	.985
e49	174.0667	927.995	.702	.985
e50	174.0667	918.133	.825	.985

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล : นางจุฑารัตน์ แผ้วไธสง

วัน เดือน ปีเกิด : วันอังคารที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2517

ชาติภูมิ : อุบลราชธานี

ที่อยู่ปัจจุบัน : บ้านเลขที่ 315 บ้านม่วงสามสิบ หมู่ที่ 10 ตำบลม่วงสามสิบ
อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี 34140
E-mail : Jutharat591@gmail.com
Tel. Mobile : 089-4248-591
ID. Line : Jutharat489272

การศึกษา : ปริญญาตรี สาขาดนตรีศึกษา
สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี พุทธศักราช 2539

หน้าที่การงานปัจจุบัน : ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านน้ำอ้อมผักระย่า
ตำบลยางโยภาพ อำเภอม่วงสามสิบ
จังหวัดอุบลราชธานี
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1